

**İKTİSADİ VE İDARİ
BİLİMLER FAKÜLTESİ**
Faculty of Economics
and Administrative Sciences

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÇALIŞMALARI DERGİSİ

THE JOURNAL OF
INTERNATIONAL
RELATIONS STUDIES

E-ISSN: 2791-724X

Haziran/June 2022

Cilt/Volume 02

Sayı/Issue 1

**Atatürk
Üniversitesi**

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÇALIŞMALARI DERGİSİ (UİÇD)

Sahibi

Atatürk Üniversitesi İİBF Adına
Prof. Dr. Vedat KAYA

Baş Editör

Prof. Dr. Mehmet Sait DİLEK

msdilek@atauni.edu.tr

Editörler

Doç. Dr. Ali Servet ÖNCÜ
Doç. Dr. Duman ZHEKENOV
Doç. Dr. Vakur SÜMER
Dr. Öğretim Üyesi Gülşen AYDIN
Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Tayfun ÜSTÜN
Dr. Öğretim Üyesi Hulusi Ertuğrul UMUDUM
Dr. Öğretim Üyesi Müge YÜCE
Dr. Öğretim Üyesi Sinem ÇELİK
Dr. Öğr. Üyesi Murat KURUN
Öğr. Gör. Dr. Oğuzhan ÖZDEMİR
Araştırma Görevlisi Kübra ÇAĞLAR HEKİMOĞLU

aliservetocnu@atauni.edu.tr
Duman.Zhekenov@kaznu.kz
vsumer@selcuk.edu.tr
gulsenaydin@atauni.edu.tr
tayfun.ustun@atauni.edu.tr
ertugrul.umudum@atauni.edu.tr
muge.yuce@atauni.edu.tr
sinem.tan@atauni.edu.tr
murat.kurun@atauni.edu.tr
oguzhanozdemir@atauni.edu.tr
kubra.caglar@atauni.edu.tr

Uluslararası Danışma Kurulu

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ / Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Barış ÖZDAL / Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Ghia NODİA / Tiflis Ilia Chavchavadze Devlet Üniversitesi
Prof. Dr. S. Zholamanuly. AYDARBAYEV / Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Doç. Dr. Mohammad Hassan KHANI / Imam Sadiq Üniversitesi

Cilt : 2
Sayı : 1
Yıl : 2022
e-ISSN : 2791-724X
İngilizce Editörü: Hulusi Ertuğrul UMUDUM
Adres : Atatürk Üniversitesi İİBF Yakutiye/Erzurum
Posta kodu : 25240
Fax : 0442 2311907
İletişim : uicdergisi@atauni.edu.tr

**Atatürk
University**

THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS STUDIES (JIRS)

Owner

on behalf of the Faculty of Economics and Administrative Sciences of Ataturk University
Prof. Dr. Vedat KAYA

Editor in Chief

Prof. Dr. Mehmet Sait DİLEK

msdilek@atauni.edu.tr

Editors

Assoc. Prof. Ali Servet ÖNCÜ
Assoc. Prof. Duman ZHEKENOV
Assoc. Prof. Vakur SÜMER
Asst. Prof. Gülşen AYDIN
Asst. Prof. Mustafa Tayfun ÜSTÜN
Asst. Prof. Hulusi Ertuğrul UMUDUM
Asst. Prof. Müge YÜCE
Asst. Prof. Sinem ÇELİK
Asst. Prof. Murat KURUN
Dr. Oğuzhan ÖZDEMİR
Research Asst. Kübra ÇAĞLAR HEKİMOĞLU

aliservetocnu@atauni.edu.tr
Duman.Zhekenov@kaznu.kz
vsumer@selcuk.edu.tr
gulsenaydin@atauni.edu.tr
tayfun.ustun@atauni.edu.tr
ertugrul.umudum@atauni.edu.tr
muge.yuce@atauni.edu.tr
sinem.tan@atauni.edu.tr
murat.kurun@atauni.edu.tr
oguzhanozdemir@atauni.edu.tr
kubra.caglar@atauni.edu.tr

International Advisory Board

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ / Akdeniz University
Prof. Dr. Barış ÖZDAL / Uludağ University
Prof. Dr. Ghia NODIA / Ilia Chavchavadze State University
Prof. Dr. S.Zh. AYDARBAYEV / Al-Farabi Kazakh National University
Assoc. Prof. Dr. Mohammad Hassan KHANI / Imam Sadiq University

Volume : 2
Issue : 1
Year : 2022
e-ISSN : 2791-724X
Language Editor : Hulusi Ertuğrul UMUDUM
Address : Atatürk University FEAS Yakutiye/Erzurum
Postal code : 25240
Fax : (+90)442 2311907
Contact : uicdergisi@atauni.edu.tr

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÇALIŞMALARI DERGİSİ (UİÇD)
THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS STUDIES (JIRS)

Cilt/Vol 2 | Sayı/Issue 1 | Yıl/Year 2022

HAKEM LİSTESİ / REFEREE LIST

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gülce UYGUN	* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Esra YILDIZ ÜSTÜN	* Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ezgi ÖREN	* Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ferit BELDER	* Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Samet YILMAZ	* Bursa Uludağ Üniversitesi
Dr. Soner HAMZAÇEBİ	* -
Dr. Ufuk ALKAN	* -
Öğr. Görevlisi Kemal GÖKÇAY	* Atatürk Üniversitesi

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÇALIŞMALARI DERGİSİ (UIÇD)

Cilt 2 | Sayı 1 | Yıl 2022

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makaleleri

Çağrı Emin DEMİRBAŞ Gamze ALPER	Uluslararası İlişkilerde Kozmopolitanizm-Komüniteryanizm Ayrışmasının Ana Hatları	1-18
Servet Habip TOPÇU	Rusya Federasyonu'nun Siber Güvenlik Stratejisi: Kırım Örneği	19-35
Abdülmuttalip ÇOBAN	ABD'nin Barack Obama Dönemi Suriye Politikası: Neoklasik Realist Bir Analiz	36-57
Seda Gözde TOKATLI	Uluslararası Sistem İçerisinde Çin'in Artan Bölgesel Etkinliği ve Paralel Kurumsallaşma Girişimleri	58-74

Kitap İncelemesi

Betül KARAKUŞ	David Shambaugh, "Çin Küreselleşme Yolunda Kısmi Güç", (Çev. Latif Boyacı), Yarın Yayınları, İstanbul, 2016	75-77
---------------	--	-------

**THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS STUDIES
(JIRS)**

Volume 2 | Issue 1 | Year 2022

CONTENTS

Research Articles

Çağrı Emin DEMİRBAŞ Gamze ALPER	Outlines of Cosmopolitanism-Communitarianism Debate in International Relations	1-18
Servet Habip TOPÇU	Cyber Security Strategy of the Russian Federation: The Case of Crimea	19-35
Abdülmuttalip ÇOBAN	US Policy on Syria in the Period of Barack Obama: A Neoclassic Realist Analysis	36-57
Seda Gözde TOKATLI	China's Increasing Regional Activity and Parallel Institutionalization Initiatives within the International System	58-74

Book Review

Betül KARAKUŞ	David Shambaugh, "Çin Küreselleşme Yolunda Kısmi Güç", (Çev. Latif Boyacı), Yarı Yayınları, İstanbul, 2016	75-77
---------------	--	-------

EDİTÖRÜN NOTU

Kıymetli Okurlarımız,

Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü akademisyenlerinin editörlüğünde hazırlanan Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi'nin (UIÇD) üçüncü sayısını takdirlerinize sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Bu sayıda, uluslararası ilişkiler alanında hazırlanmış dört makale ve bir kitap incelemesine yer vermiş olduk. Dr. Öğretim Üyesi Çağrı Emin DEMİRBAŞ ve Öğretim Görevlisi Gamze ALPER, "Uluslararası İlişkilerde Kozmopolitanizm-Komüniteryanizm Ayrışmasının Ana Hatları" temalı çalışmalarında adı geçen iki kavram arasında yaşanan ayrışmaları siyasetteki öncülleri dikkate alıp uluslararası ilişkiler disiplini üzerinden belirli bir şema etrafında çözümlemekteyiz.

Diğer üç makalede yazarlar, Rusya Federasyonu, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi uluslararası siyasetin belirleyicisi rolünü oynayan devletlerin dış politikaları üzerine odaklanmışlardır. Bu kapsamda Araştırma Görevlisi Servet Habip TOPÇU, "Rusya Federasyonu'nun Siber Güvenlik Stratejisi: Kırım Örneği"; Yüksek Lisans Mezunlu Abdülmuttalip ÇOBAN, "ABD'nin Barack Obama Dönemi Suriye Politikası: Neoklasik Realist Bir Analiz" ve Doktora öğrencisi Seda Gözde TOKATLI, "Uluslararası Sistem İçerisinde Çin'in Artan Bölgesel Etkinliği ve Paralel Kurumsallaşma Girişimleri" başlıklı çalışmalarını güncel konuları bilimsel ilkeler ışığında incelemeye tabi tutmuşlardır.

Yüksek Lisans öğrencisi Betül KARAKUŞ ise David Shambaugh tarafından kaleme alınmış olan "Çin Küreselleşme Yolunda Kısmi Güç" isimli kitabın kritiğini akademik bir yaklaşımla kıymetli okurlarımızla paylaşmaktadır.

Son olarak; Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi'nin üçüncü sayısında makaleleriyle katkı sağlayan yazarlarımıza, kıymetli görüşleriyle değerlendirmelerde bulunan hakemlerimize ve yayın kurulunda görev yapan değerli bilim insanlarına katkılarından ötürü teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

Prof. Dr. Mehmet Sait DİLEK

Haziran 2022

EDITOR'S NOTE

Dear Readers,

We are in bliss of submitting your appreciation of the third volume of the Journal of International Relations Studies (JIRS) by the Department of International Relations of Ataturk University.

In this volume there are four articles and one book review on international relations we had given to. Assist. Prof. Çağrı Emin DEMİRBAŞ and faculty member Gamze ALPER in “Outlines of Cosmopolitanism-Communitarianism Debate in International Relations” analyzed in a scheme of international relations by considering the separations between these two concepts in terms of political theory.

In the rest of the three articles, authors focused on the states like Russian Federation, USA and People’s Republic of China which have determining role in international politics. Research Assistant Servet Habip TOPÇU, “Cyber Security Strategy of the Russian Federation: The Case of Crimea” Abdulmuttalip ÇOBAN MA, in “US Policy on Syria in the Period of Barack Obama: A Neoclastic Realist Analysis”, and Seda Gözde TOKATLI, PhD. Student in “China’s Increasing Regional Activity and Parallel Institutionalization Initiatives within the International System” examined the current issues in the light of scientific principles.

Betül KARAKUŞ MA Student, has shared the critique of “China Goes Global: The Partial Power” by David Shambaugh by an academic approach.

Lastly, we are grateful to those who contributed the third volume of the Journal of International Relations Studies as authors through their articles, as referees through their valuable views and scientists through efforts in the editorial due to their contributions.

Prof. Dr. Mehmet Sait DİLEK

June 2022

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KOZMOPOLİTANİZM-KOMÜNİTERYANİZM AYRIŞMASININ ANA HATLARI

Çağrı Emin DEMİRBAŞ*
Gamze ALPER**

Makale Geliş Tarihi/Received: 10/05/2022

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 08/06/2022

Makale Yayın Tarihi/Published: 30/06/2022

Atıf İçin/To Cite: Demirbaş, Ç. E. & Alper, G. (2022). Uluslararası İlişkilerde Kozmopolitizm-Komüniteryanizm Ayırışmasının Ana Hatları. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 1-18.

Özet: John Rawls'un 1971 yılında yayımlanan çalışması "Bir Adalet Teorisi" ile birlikte liberalizme o döneme kadar hâkim olan pozitivistizm ve faydacılığın etkisiyle ihmal edilen adalet teması siyasal teorinin gündemine oturmuştur. Bu dönem itibarıyla siyasal teoride liberal-komüniteryan dikotomisi altında birey ve toplum önceliği meselesi etrafında şekillenen önemli tartışmalar yaşanmaktadır. Bu tartışmanın uluslararası ilişkiler disiplinine yansımaları ise kozmopolitizm-komüniteryanizm adı altında sürdürülmektedir. Bu çalışmada bu tartışmanın siyasal teorideki öncüllerinden yola çıkılarak uluslararası ilişkiler disiplinine bağlantı noktaları serimlenmekte ve tartışmanın temel dinamikleri belirli bir şema etrafında çözümlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kozmopolitizm, Komüniteryanizm, Uluslararası Siyasal Teori

OUTLINES OF COSMOPOLITANISM-COMMUNITERIANISM DEBATE IN INTERNATIONAL RELATIONS

Abstract: With John Rawls's work "A Theory of Justice" published in 1971, the theme of justice, which was neglected with the effect of positivism and utilitarianism that dominated liberalism until that time, came into prominence on the agenda of political theory. From this period, there have been important debates shaped around the issue of individual and society priority under the liberal-communitarian dichotomy in political theory. The reflection of this debate to the discipline of international relations is experienced under the name of cosmopolitanism-communitarianism. In this study, starting from the antecedents of this debate in political theory, the connection points to the discipline of international relations are revealed and the basic dynamics of the debate are analyzed around a certain scheme.

Keywords: Cosmopolitanism, Communitarianism, International Political Theory

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, cagriemindemirbas@hotmail.com, (Sorumlu Yazar / Corresponding Author)

 <https://orcid.org/0000-0001-8281-2827>

** Öğretim Görevlisi, Anadolu Üniversitesi, Rektörlük-Dış İlişkiler Ofisi, gamzealper@anadolu.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-0084-760X>

Giriş

Siyasal teori ve uluslararası ilişkiler teorisinde normatif temalar gerek disipline hâkim olan realizm gerekse de genel olarak pozitivist bir sosyal bilim anlayışının etkileriyle ihmal edilen çalışma alanları olmuştur. Uluslararası ilişkilerde realizm uluslararası politikayı devletlerin güç mücadeleleriyle şekillenen bir hayatta kalma savaşı olarak betimleyerek uluslararası alanı ahlak dışı ya da ötesi bir alan olarak tanımlamış; pozitivism ise katı bir olgu-değer ayrımı yaratmak suretiyle bilimsel kaygının odağına değerlerden arındırılmış bir olgu anlayışını yerleştirmiştir. Siyasal teori açısından John Rawls'un 1971 yılında yayınlanan "Bir Adalet Teorisi" isimli çalışması liberalizme hâkim olan faydacı ve pozitivist konumları tartışmaya açması ve bu konumlar tarafından ihmal edilen adalet kavramını liberalizmin merkezine yerleştirmesi bu tablonun değişiminde bir milat kabul edilmektedir.

Rawls'un başlattığı liberalizm-içi tartışmalar sosyal bilimlerin genelinde olduğu gibi uluslararası ilişkiler disiplininde de karşılık bulmuştur. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona erdiği ve liberalizmin zaferinin ilan edildiği 1990'lı yıllar itibarıyla uluslararası adalet, insan hakları, uluslararası çevre sorunları, insancıl müdahale gibi normatif temalar uluslararası ilişkiler disiplininin gündeminde ağırlık kazanmaya başlamıştır. Buna paralel olarak disipline, realizm-liberalizm (ve neo biçimleri) gibi ana akım ayrışmaların ötesine taşınan bir normatif teorileştirme çabası ortaya çıkmıştır. Uluslararası etik, uluslararası siyasal teori, uluslararası normatif teori gibi isimler altında disipline hâkim olmaya başlayan normatif temalar çerçevesindeki tartışmalar açıklanmaya ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler açısından benimsenmiş olan en yaygın ayrım ise siyasal teoriye Rawls sonrası damgasını vuran liberal-komüniteryan tartışmasının bir uzantısı olarak kozmopolitanizm-komüniteryanizm ayrışmasıdır.

Tartışmanın kökenleri Antik Yunan'a, polis-kozmopolis ayrımı çerçevesinde polisin bireyden önceliğini savunan Aristoteles ve herkesin bir insan olarak bir kozmopolisin yurttaşları olduğunu öne süren Kinik ve Stoacı okullara kadar uzanabilmektedir. Kaba hatlarıyla uluslararası ilişkilerde kozmopolitanizm, ağırlıklı olarak liberal bireycilik anlayışını merkezine alan bir konumdan insanın değerini kolektiviteye öncelemekte; diğer taraftan komüniteryanizm ise kültürel ve toplumsal pratiklerinden soyutlanmış böyle bir birey tasavvuruna karşı çıkarak toplumsal olana öncelik atfetmektedirler. Bu çalışma söz konusu bu bağlamın, siyasal teorideki öncül tartışmalardan hareketle uluslararası ilişkilerdeki yansımalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun için öncelikli olarak siyasal teoride Rawls itibarıyla vuku bulan liberal-komüniteryan ayrışmasının temelleri ve bu tartışmanın uluslararası ilişkiler disiplinindeki bağlantı noktaları serimlenmeye çalışılmaktadır. Akabinde uluslararası ilişkiler disiplinindeki kozmopolitanizm-komüniteryanizm ayrışmasının ana hatları, temel ayrışma noktalarına referansla incelenmektedir.

1. Siyasal Teoride Liberal-Komüniteryan Tartışması ve Uluslararası İlişkiler Disiplinine Yansımaları

Siyasal teori ile uluslararası ilişkiler disiplininin bağlantısına yönelik olarak, bir tarafta ikisinin birbirinden ayrı disiplinler olduğuna yönelik bir görüş mevcut iken, diğer yanda söz konusu disiplinlerin kesiştiği pek çok ortak noktanın var olduğu ileri sürülmektedir. Bu ikinci görüşe göre iki disiplinin kesişim kümesi "uluslararası siyasal teoriyi" meydana getirmektedir

(Oğuzlu, 2019: 198). Uluslararası ilişkiler ve siyasal teori olmak üzere iki çalışma alanının bulunduğu noktaya odaklanan uluslararası siyasal teori, birincisinden ‘uluslararası’ ile ilgili bir bağlantı, ikincisinden ise ‘normatif’ bir kimlik almakta ve bu bağlamda, geleneksel olarak uluslararası ilişkiler disiplini tarafından göz ardı edilen bir takım ‘normatif’ soruları ve siyasal teorinin ihmal ettiği ‘uluslararası’ boyutu analiz etmektedir (Brown & Eckersley, 2018: 3). David Morrice bu bağlamda siyaset felsefesindeki tartışmaların pek çoğunun uluslararası ilişkiler ile ilişkili olduğunu ve uluslararası ilişkilerin siyasetten önemli ölçüde farklı olmadığını ileri sürmektedir (Morrice, 2000: 233). Uluslararası ilişkiler disiplininde normatif teori ile ilgili önemli çalışmalarıyla bilinen Chris Brown, ayrı bir akademik disiplin olarak uluslararası ilişkilerin, Birinci Dünya Savaşı’nın (I.DS) bitiminden 1900’lerin ortalarına kadar olan dönemin bir ürünü olduğunu, fakat disipline temel oluşturan fikirlerin çoğunun daha önceki dönemin filozof, tarihçi ve hukukçularının çalışmalarına dayandığını ifade etmektedir. XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla uzanan süreçte, Avrupa’da ortaya çıkan devletler sisteminin normlarla yönetilen bir uluslararası toplum meydana getirdiği fikrini geliştiren, Vitoria, Grotius, Vattel ve Pufendorf gibi bir grup düşünür tarafından bu yeni disipline katkıda bulunulmuştur (Brown, 2018: 49). Öte yandan Thucydides’den Machiavelli’ye, Hobbes’tan Kant’a pek çok siyaset felsefecisinin çalışmalarına bakıldığında; ideal devlet düzeni, devletler arası ilişkilerde barışı tesis edecek yönetim biçimi, doğa durumundaki anarşinin nasıl devre dışı bırakılabileceği ve yöneticilerin nasıl davranmaları gerektiği gibi uluslararası sistemin normatif yapısına ilişkin birtakım konulara odaklanıldığını görebilmek mümkündür (Oğuzlu, 2019: 204).

Genel olarak normatif siyaset felsefesinin öncüsü olarak kabul edilen metin, liberalizmin faydacı ve pozitivist yaklaşımlarının etkisiyle ihmal edilen ‘adalet’ fikrine Kant çizgisinde haktemelli bir yorum getiren John Rawls’un 1971 yılında yayımlanan “*Bir Adalet Teorisi*” (*A Theory of Justice*) (Rawls, [1971] 2018) isimli çalışması olmakla birlikte, Robert Nozick (Nozick, [1974] 2006) ve Ronald Dworkin (Dworkin, [1977] 2007) gibi çağdaş liberalizmin diğer önde gelen isimleri de tartışmaya liberalizm kanadında önemli katkılar sağlamışlardır. Rawls’un çalışması çağdaş komüniteryan eleştirinin de başlangıç ve odak noktası olarak görülmektedir. Liberal siyaset felsefesine karşı komüniteryan meydan okumanın en güçlü ifadesi ise Alasdair MacIntyre (MacIntyre, [1981] 2001), Michael Walzer (Walzer, [1977] 2010), Charles Taylor (Taylor, [1989] 2012) ve Michael Sandel’in (Sandel, [1982] 2014) yapıtlarında görülmektedir (Brown & Eckersley, 2018: 11; Morrice, 2000: 234).

Rawls, adalet kavramını liberal toplumsal düzenin odağına yerleştirmek için toplumsal sözleşme geleneğinden yola çıkarak bireylerin bir ‘bilgisizlik perdesi’ (veil of ignorance) altında ekonomik ve sosyal durumları, kabiliyetleri, meslekleri ve rolleri gibi bilgilere sahip olmadıkları varsayımsal bir sıfır noktası kurgulamaktadır. Rawls’a göre ‘başlangıç pozisyonu’ (original position) adı verilen bu durumda bireyler, toplumsal düzeni hakkaniyete uygun olarak, herkesin yararına olacak şekilde düzenleyebilecek adalet ilkelerini belirleyebileceklerdir. Buradan yola çıkarak Rawls iki temel adalet ilkesine ulaşabileceğini düşünmektedir. Bu ilkelerin ilki tüm bireylerin eşit özgürlüklere, bir diğer ifadeyle özgürlüklerin kullanımında eşit haklara sahip olması gerekliliğini ifade eden ‘maksimum eşit özgürlükler’ ilkesidir. İkincisi ise toplumsal adaletsizliklerin önlenmesi maksadını taşıyan, en dezavantajlının en yüksek yararı

sağlayabilmesini sağlayan ‘fark ilkesi’ ve toplumda işlerin ve pozisyonların herkese açık olmasını garanti altına alan “adil fırsat eşitliği” koşullarının yaratılmasıdır (Cochran, 1999: 24-25).

Rawls’ın liberalizmin klasik temellerini canlandıran bu görüşleri hızla eleştirel karşı tavırları da ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde Michael Sandel “*Liberalizm ve Adaletin Sınırları*”; Alasdair McIntyre “*Erdem Peşinde*”, Michael Walzer “*Haklı Haksız Savaş*”; Charles Taylor “*Benliğin Sınırları*” gibi yazarlar daha sonra komüniteryanizm çatısı altında ele alınacak önemli eserler üretmişlerdir. Bu düşünürlerin ortak eleştiri güzergâhları Rawls’ın ve esasında liberalizmin ana bileşenlerinden olan hak temelli etik ve atomist/tikelci bireycilik olmuştur. Daha sonra ele alınacağı üzere komüniteryanlar her türlü toplumsallıktan soyundurulmuş bir birey tasavvuruna ve bu soyut bireyin çıkarlarına odaklanan bir adalet kavrayışına itiraz etmişlerdir.

Siyasal kuramdaki bu tartışmaların uluslararası ilişkiler disiplinine yansımaları da aynı ölçüde hararetli tartışmalar yaratmıştır. Rawls’un sözleşme teorisinde, dağıtım adaleti (distributive ve justice) ilkelerinin gerekliliğinin yerel toplumlar için varsayıldığı ve böylelikle yerel toplumdaki adalet ile uluslararası adalet arasında keskin bir ayrım ortaya konulduğu, sosyal adaletin ise sadece yerel düzeyde işlendiği Rawls’a bu bağlamda yöneltilen eleştirilerin başında gelmiştir.¹ Rawls’u eleştirenler tarafından bu konum başından beri kabul edilemez bulunmuş ve hatta, Rawls tarafından önerilen adalet modelini kabul eden Charles Beitz gibi diğerleri için dahi uluslararası eşitsizlikleri konu dışı bırakmak yanlış addedilmiştir (Brown, 2018: 54).

Rawls’un çalışmasını takip eden dönemde siyaset teorisi ile uluslararası ilişkiler arasındaki geçişin başlangıcını yansıtan, Michael Walzer’ın 1977 tarihli, “*Haklı Savaş Haksız Savaş*” (*Just and Unjust Wars*) isimli eseri ve Charles Beitz’in 1979 yılında yayımlanan “*Political Theory and International Relations*” (Beitz, 1999) isimli çalışması gibi başka önemli yapıtlarda da ortaya çıkmıştır. Eserinde, Rawls’un mirası üzerinden uluslararası dağıtım adaleti sorununu ele alan Beitz, adalet ve ahlak standartlarının ulusal sınırları aştığına inanan çağdaş kozmopolit teorisyenler arasında yerini almıştır. 1960'lara kadar büyük ölçüde üzerinde durulmamış olan bu konu, giderek siyaset felsefesi ve uluslararası ilişkiler için önemli bir mesele haline gelmiştir (Morrice, 2000: 239; Rengger, 2000: 758-759). Walzer’ın çalışması ise Vietnam Savaşı’nın ardından, Haklı Savaş doktrini teolojik kökenlerinden ayıklayıp, seküler bir siyaset teorisine taşıyarak tartışmanın yeniden canlanmasında bir dönüm noktası olmuştur. Son tahlilde uluslararası ilişkiler ile siyaset teorisi ilişkisine yönelik olarak belirtilmesi gereken nokta, Brown’ın da ifade ettiği gibi, 1970’ler ve 1980’lerde siyaset teorisyenlerinin Kant ve Hegel ikilisinden bu yana görülmemiş bir şekilde ‘uluslararası’ olana odaklanmaya başlamış olmaları ve ana akım uluslararası ilişkiler teorisine karşı değil ve fakat ona paralel bir uluslararası siyaset teorisi söyleminin şekillenmeye başlamış olmasıdır (Brown, 2018: 55).

Kaba hatalarıyla çağdaş siyaset felsefesindeki liberal-komüniteryan tartışmasında liberaller, bireyin toplumdaki önce ve ondan bağımsız bir kimliğe ve değere sahip olduğu argümanını ileri sürerken, buna karşın komüniteryanlar, bireylerin içinde buldukları topluluklar tarafından şekillendirildiklerini ve bireyin davranışlarını etkileyen değerlerin topluluklarından bağımsız olarak ele alınmayacağını iddia ederler. Liberaller, ortak iyinin karşısında hak temelli

¹ Rawls 1999 yılında yayınladığı Halkların Yasası isimli eserinde Bir Adalet Teorisi’nde geliştirdiği ilkeleri uluslararası ilişkiler ve hukuk bağlamında da ele almaktadır. Fakat bu eserde Rawls’ın konumu klasik devletler sistemine aşırı vurgusu sebebiyle komüniteryanizmle benzerlik arz etmektedir (Rawls, 2006).

olarak tanımlanmış kişisel çıkarı; güçlü bir devlete karşı, bireysel hak ve özgürlükleri korumakla yükümlü, sınırlı bir hükümeti savunarak bireyciliği vurgulamaktadırlar. Öte yandan komüniteryanlar ise bireyciliğin ve kişisel çıkarların topluluk, sosyal yaşam, sosyal uyum ve dayanışma için yıkıcı olduğu görüşünü ortaya koymaktadırlar (Morrice, 2000: 235-237).

Siyasal kuramdaki liberal-komüniteryan tartışmasının uluslararası ilişkiler kuramındaki yansımaları kozmopolit-komüniteryan ayrışmasında kendini göstermiştir. Liberallerle aynı çizgide olan kozmopolitler² de bireysel özerkliğe değer vermekte ve bu değeri, insanlığı bölümlere ayıran topluluklara verilen herhangi bir değerden üstün tutmaktadırlar. Hem siyaset teorisi hem de uluslararası ilişkiler teorisindeki komüniteryanlar ise, bireylerin komünal pratikler ve geleneklerde buldukları değerlerin dikkate alınmasının önüne geçmeyi amaçlayan liberal ve kozmopolit bireysel özerklik vurgusuna meydan okumaktadırlar (Cochran, 1999: 9). Morrice, çağdaş siyaset felsefesindeki liberal-komüniteryan tartışması ile uluslararası ilişkiler disiplindeki kozmopolit-komüniteryan tartışma arasında var olan açık paralelliklerden yola çıkarak, bütün liberallerin topluluk karşıtı olarak değerlendirilemeyeceği gibi, tüm komüniteryanların da liberalizm dışında tanımlanamayacağını ifade etmektedir. Buradan hareketle, kozmopolit düşüncenin bir bütün olarak küresel bir hükümet adına devletlerin otoritesini reddetmeyebileceğini; buna karşın komüniteryan konumun da devletler arasında yaygın iş birliğinin tesisi fikrine ve dünya barışının korunması olasılığına karşı çıkmayacağını ifade etmek mümkündür (Morrice, 2000: 239). Benzer şekilde Peter Sutch da çoğu komüniteryanın evrensel ahlaki yükümlülükler meselesini tartıştığını ve çoğu kozmopolitin de etnik, dini veya kültürel gruplar arasında yerel birtakım özel yükümlülüklerin varlığını kabul ettiğini ileri sürmektedir (Sutch, 2018: 40). Diğer yandan kozmopolitan-komüniteryan ayrımındaki asıl mesele ahlaki önceliğin topluluklara ya da bir diğer deyişle yerel olana mı, yoksa bireye ve evrensel olana mı verileceği noktasında ortaya çıkmaktadır. Bundan sonraki başlık altında kozmopolitanizm-komüniteryanizm arasındaki ayrışmanın uluslararası ilişkilere bakışta ne gibi farklılıklar yarattığı ve bu farklılıkların dereceleri şematik olarak serimlenmeye çalışılacaktır.

2. Kozmopolitanizm–Komüniteryanizm Ayrışmasının Temel Dinamikleri

Uluslararası ilişkiler disiplininin hâkim paradigması realizmin, uluslararası ilişkilerin işleyişine ilişkin klasik teması güç ve güç mücadelesidir. Realistler tarafından uluslararası politika, uluslararası sistemin anarşik ve dolayısıyla güvensiz yapısı sebebiyle her daim daha fazla güç elde etme ihtirasında olan devletlerin arasında vuku bulan bir çeşit hayatta kalma mücadelesi olarak resmedilmektedir. Bu tablo içerisinde ahlak-adalet gibi değerler ya tamamen ihmal edilmiş ya da en iyi ihtimalle güç mücadelesinin sınırları içerisinde sınırlı anlamlarla kuşatılmıştır. İyi

² Pauline Kleingeld, Aydınlanma ve eleştirileri bağlamında XVII. yüzyıl sonları Almanya'sını esas alarak ahlaki, politik, yasal, kültürel, ekonomik ve romantik olmak üzere altı farklı kozmopolitanizm biçimini ayırt etmektedir (Kleingeld, 1999: 505-524). Yine Richard Beardsworth, uluslararası ilişkiler bağlamında kültürel, ahlaki, normatif, kurumsal, yasal ve politik olmak üzere altı farklı kozmopolitanizm görüşünün çeşitli açılardan tespit edilebileceğini ifade etmektedir (Beardsworth, 2011: 16-47). Bu çalışmada genel olarak kozmopolitanizm-komüniteryanizm ayrışmasının ana hatları incelendiği için bu nüanslara doğrudan temas edilmemiş, Chris Brown'ın (Brown, 1992) kozmopolitanizm ve komüniteryanizm arasında yaptığı temel ayrımı riayet edilmiştir.

bilindiği gibi realizmin ortaya çıktığı tarihsel koşullar I.DS sonrası liberal idealizmin başarısızlığa uğradığının netlik kazanmaya başladığı ve II. DS'na giden yolun kaldırım taşlarının döşendiği 1930'lı yıllardır. Bu bağlamda realistlerin temel itirazları uluslararası ilişkilerin insana atfedilen ahlaki ilkelerle düzenlenemeyeceği ve dolayısıyla normatif bir bakış açısıyla ele alınamayacağı noktasında olmuştur.

Örneğin Edward. H. Carr iki dünya savaşı arasında kaleme aldığı ve realist teorinin temel ve ilk metinlerinden biri olan “20 Yıl Krizi” isimli eserinde uluslararası sistemde gücün rolünün fazla, ahlakın rolünün ise daha az olduğunu vurgulamakta ve bu doğrultuda her uluslararası ahlak düzeninin bir tür güç hegemonyasına dayanmak zorunda olduğuna işaret etmektedir. Buna ek olarak Carr, uluslararası toplumu, ulusal toplumdan ayıran iki temel farklılık tespit etmektedir. Buna göre ilk olarak uluslararası toplumun üyeleri arasında herhangi bir eşitlik ilkesinin uygulanması imkânsızdır. Zira Carr, güç ilkeleriyle işleyen bir sistemde eşitliğin anlamsız hale geleceğini vurgulamaktadır. İkinci olarak ise uluslararası toplumda, ulusal toplumdan farklı olarak ‘bütünün iyiliği parçanın iyiliğinden önce gelir’ biçiminde toplumsallığa temel oluşturan bir ilkenin kabul görmemesidir. Carr’a göre “insanlar hala genel olarak dünyanın iyiliğinin, kendi ülkelerinin iyiliğinden daha büyük olduğu inancı üzerinden hareket” etmemekte ve dolayısıyla “bir dünya toplumuna duyulan sadakat henüz hayati önemdeki ulusal çıkarları arka planda bırakacak bir uluslararası ahlak yaratacak kadar güçlü” bir biçimde tanımlanmamaktadır. Bu çerçevede Carr uluslararası bir ahlaktan bahsedilirken ancak devletlerin ahlakından, bir diğer ifadeyle bireylerin vicdanlarında şekillenen ve toplumsal bağlamda işlerlik kazanan ahlaktan farklı olarak devletlerin yükümlülükleriyle biçimlenen bir devlet ahlakına işaret edilebileceğini vurgulamaktadır (Carr, 2010: 188-202).

Realizmin kurucularından kabul edilen Hans Morgenthau da “devletlerin eylemleri, ahlaki ilkeler ve hukuki bağlılıklarca değil, çıkar ve güce dair hesaplarca belirlenir” diyerek Carr ile benzer bir görüş ortaya koymaktadır. (Burchill v.d. 2012: 73) Morgenthau’ya göre; ahlak kurallarının devlet davranışına getirdiği sınırlar asgaridir zira uluslararası politikada devletlerin varlıklarını korumak ve sürdürmek amacıyla hareket etmeleri ahlaki ilkeler yerine güce önem verilmesini gerektirmektedir (Morgenthau, 1970: 326):

“Ahlak kuralları bireylerin vicdanlarında işlerlik gösterebilirler. Bu yüzden de, etkin bir uluslararası ahlakın mevcut olabilmesi için gerekli önkoşul, kendi eylem ve hareketlerinden kişisel sorumluluk yüklenebilecek kişilerle açıkça özdeşleştirilebilecek devlet yönetiminin varlığıdır. Yönetime ait sorumluluğun, uluslararası işlerde ahlaki gereklilikler konusunda değişik anlayışlar taşıyan veya böyle bir anlayışa hiç sahip olmayan çok sayıdaki bireyler arasında dağıldığı bir yerde ise uluslararası ahlakın, uluslararası politika üzerinde etkin bir engelleyici ve kısıtlayıcı sistem olarak işlerlik göstermesi mümkün değildir.” şeklinde düşüncelerini özetlemektedir.

Carr ve Morgethau ikilisinin uluslararası politika ve ahlak arasındaki ilişkiye dair bu görüşleri günümüze kadar olan süreç içerisinde realizmin yapısal türevleriyle de zenginleştirilerek sürdürülmüştür. Örneğin Kenneth Waltz, neo ya da yapısal realizm olarak anılacak olan görüşleriyle uluslararası ilişkilerin anarşik yapısının devletler açısından hayatta kalma refleksini zaruri kıldığını ve bu doğrultuda uluslararası ilişkilerin bir savaş hali olduğu vurgusuyla aynı çizgiyi takip etmiştir (Waltz, 2015: 129). Realizmin disiplindeki hâkimiyeti ve genel olarak sosyal

bilimlere uzun bir dönem hâkim olan pozitivist bilim anlayışı uluslararası normatif sorunsalların disiplinin gündemine gelmesini engellemiştir. Yukarıda ele alınan Rawls'ın milat kabul edildiği dönem itibariyle hak, ahlak, adalet, özgürlük ve eşitlik gibi normatif temalar uluslararası ilişkiler disiplininde de tartışma maddeleri arasına girmiştir. Şüphesiz bu süreç uluslararası liberalizmin gelişim süreciyle paralellik arz etmiş ve özellikle rakip bir dünya görüşü ya da adalet tasavvuruna sahip olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin ortadan kalkmasıyla normatif temalar küreselleşme genel şemsiyesi altında uluslararası ilişkiler tartışmalarına damga vurmuştur. Kaba hatlarıyla küreselleşen dünya, ulusal sınırları aşan ve hatta bu sınırları önemsiz kılan bir küresel toplum oluşturma potansiyelini bünyesinde barındırmakta ve bu yönde bir ilerleyiş göstermektedir. Bu ilerleyişin temel dinamikleri ise ekonomik karşılıklı bağımlılık, evrensel insan hak ve özgürlükleri, demokratikleşme hareketleri gibi liberal normatif düzlemlerde işlerlik kazanmaktadır. Söz konusu bu bağlam, uluslararası ilişkiler disiplininde normatif teorilerin yükselişine zemin hazırlamıştır. Özellikle 1990'lı yıllardan günümüze uluslararası normatif teori (Brown, 1992), uluslararası/küresel siyaset teorisi (Beitz, 1979; Caney, 2005), uluslararası/küresel etik (Beitz v.d., 1985; Frost, 2009) gibi çeşitli isimler altında normatif tartışmalar sürdürülmektedir.

1992 yılında “Uluslararası İlişkiler Teorisi: Yeni Normatif Yaklaşımlar” (Brown, 1992) isimli çalışmasıyla alanın öncü çalışmalarından birine imza atan Chris Brown, tartışmanın taraflarını kozmopolitanlar-komüniteryanlar olarak ele almış ve bu ayrım günümüze kadar olan süreçte önemli ölçüde benimsenmiştir. Her ne kadar oldukça tartışmalı, zaman zaman örtüşebilen ve muğlak özellikler gösterse de bu ayrım ilgili tarihsel bağlam itibariyle yaşanan tartışmaları anlamlandırmada işlevsellik göstermiştir. Aşağıda yer verilen tablo bu bağlamda komüniteryan ve kozmopolitan ayrışmasının temel nüanslarını göstermesi açısından faydalı bir şema sunmaktadır.

Tablo 1. Komüniteryanizm – Kozmopolitanizm Ayrımı

	Komüniteryanizm	Kozmopolitanizm
İnsan Etkileşiminin Temel İlkesi	Kültürel Kimlik	Akıl
Etkileşimin Temeli	Ölçülemeyen değere sahip kesişen kültürlerin çokluğu	Akıl yürütme kapasitesi tüm insanlarda ortak olduğu için herkesin eşit ahlaki değere sahip olduğu tek insanlık
Uluslararası Sistem Görüşü	Birbirleriyle işbirliği yapan ve çatışan egemen ulus devletlerin hâkim olduğu sistem	Devletler-üstü kamusal alan ve münhasır bir yönetim alanı
Tercih Edilen Uluslararası Otorite Şekli	Devletlerin üzerinde güçlü bir yasal ve siyasi otoritenin bulunmadığı egemen devletler ve devletlerarası kurumlar	Evrensel insan haklarını ve uluslararası hukuku benimseyen devletler topluluğu

Ortak Sorunlara Yönelik Yaklaşım	Ortak sorunlar en iyi şekilde devletler arasındaki koordinasyon yoluyla çözülür.	Ortak sorunlar evrensel haklar ve bununla bağlantılı olarak evrensel uluslararası adalet ilkeleri aracılığıyla yönetilir.
Hak Kavramı	Haklar sadece onları ilan eden belirli toplumların ve kültürlerin sosyal dokusu açısından anlam taşırlar, evrensel anlamları yoktur.	Haklar, insan aklına dayandıklarında evrensel bir anlama sahip olabilirler.
Değerlere Karşı Haklar	Bir bütün olarak bir toplum için değerler, haklardan daha üstündür, çünkü ikincisi sosyal bağları bireyselleştirir ve parçalar.	Evrensel haklar, evrensel aklı ifade ettikleri için değerlere üstündür.
Uluslararası Adalet Kavramı	Adalet en iyi ihtimalle uluslararası olabilir, bu da devletler arasında açık iş birliği ve devletler arasında adalet fikrini yansıtır.	Evrensel insan aklının tüm insanlık için ortak bir ifadesi olarak adalet, her birey için geçerli olan evrensel adalettir.

Kaynak: “Rights and Justice in International Relations”, The Open University, <https://www.open.edu/openlearn/people-politics-law/politics-policy-people/politics/rights-and-justice-international-relations/content-section-6.2>

Tabloda da görüldüğü gibi kozmopolitanizm ile komüniteryanizm arasında birçok konuda farklılıklar tespit edilebilmekle birlikte bu farklılıkların özü insan etkileşimine kaynak oluşturan temel ilkenin ne olduğu konusunda düğümlenmektedir. Bu tartışmanın kökenleri Aydınlanma ve eleştirilerine kadar geri götürülebilecek olan akıl ve kültür dikotomisinde bulunabilmektedir (Brown, 2006: 38-56). Bilindiği gibi Kant'ta doruğuna ulaşan Aydınlanma düşüncesi insan aklını bilginin, özerkliğini ise toplumsal varoluşunun kalbine yerleştirmek suretiyle bireye otonom bir konum yaratmıştır. İnsan aklına ve özerkliğine biçilen bu rol, Aydınlanma'nın eleştirilerinin de başlangıç noktasını oluşturmuştur. Aydınlanma'nın bu eleştirilerine göre insan aklına duyulan güven aşırı; bireyin toplumsal kimliklerinden özerk bir soyutluk içinde ele alınması ise yersizdir. Buna göre insan, Aristoteles'in kadim tanımında vurgulandığı gibi bir toplum canlısıdır (zoon-politikon) ve toplum aracılığıyla var olmaktadır. Komüniteryanlar, Aristoteles'i ve Hegel'i izleyerek toplumu ve genel anlamda kolektiviteleri tek tek bireylerin toplamından ibaret bir yapı olarak görmemekte toplumsal bir iyi yaşam kültürünün kurumsallaşmış ve mükemmelleşmiş bir görünümü şeklinde değerlendirmektedirler. Bu bağlamda komüniteryanlar için Aristoteles'in polisi, Hegel'in ise ulusu insan örgütlenmesinin en mükemmel biçimi olarak tanımlamaları zihinsel bir arka plan sağlamaktadır. Bu düşüncenin zirve noktası olarak tanımlanabilecek olan Hegel için ulus, tek tek bireylerin iyiliklerinin ve çıkarlarının üstünde bir öneme sahip olup toplumun ya da ulusun iyiliği, bireylerin iyiliklerinin üzerindedir (Thompson, 1992: 112). Dolayısıyla iyi olan, toplumsal olarak iyi olandır, yani ortak iyidir. Buna karşıt olarak Kozmopolitanizmde Antik Yunan'da Kinikler ve Stoacılığın kozmopolis düşüncesinden kaynak alan ve insanların en başta 'insan' olmaları dolayısıyla bütün bir dünya toplumunun üyeleri oldukları düşüncesi hâkimdir (Brown, 2006: 41). Kant'ta doruğuna ulaşmış bu düşünce, tüm

insanlarda ortak olan akıl vasıtasıyla ulaşılabilir olan bir rasyonel ahlak ve hakikat varsaymaktadır.

2.1. Rasyonalite-Kültürel Kimlik

Chris Brown, “kozmpolit/komüniteryan ayrımının, herhangi bir normatif uluslararası ilişkiler teorisinin en temel sorusuyla, yani bir bütün olarak insanlığa veya bireysel insanların iddialarına karşı, tikelci siyasi kolektivitelere atfedilecek ahlaki değerle doğrudan ilgili olduğu”nu ileri sürmektedir. Ona göre kozmpolit düşünce, bu özerkliğin evrensel olarak uygulanabilir davranış standartlarının ihlalini içerebileceği durumlarda, devletlerin özerklik hakkına sahip olduğu fikrini reddederken, komüniteryan düşünce ise, devlet davranışı üzerinde toplumun kendisinden kaynaklanmayan kısıtlamaları kabul etme konusunda isteksizdir (Brown, 1992: 12, 110). Tikellik ve evrensellik temel ayrımı üzerinden kozmpolitanizm ve komüniteryanizm arasında aynı zamanda ahlaki mutlakçılık ve ahlaki görecelilik bağlamında da bir çekişme gündeme gelmektedir. Bu doğrultuda kozmpolitanlar tüm insanları kapsayan insan hakları gibi evrensel ilkelerin söz konusu olabileceğini ileri sürerken, komüniteryanlar evrensel ahlaki kurallar iddiasına karşı çıkmakta ve insan topluluklarının kültürel çeşitliliği doğrultusunda her toplumun kendi değerlerine sahip olabileceğini savunmaktadırlar (Yalvaç & Atatorun, 2020: 12). Bu anlamda komüniteryan yaklaşıma göre ahlaki düşüncelerin başlangıç noktasında toplumlar ya da devletler yer almaktayken, kozmpolitanlar kapsayıcı bir ahlaki görüş ile yaklaşımlarının temelini bireyleri koymaktadırlar (Karacasulu & Aşkar Karakır, 2015: 28).

İnsanların birbirleriyle etkileşimlerinin temeli meselesi kozmpolit ve komüniteryan görüşün ayrıştığı noktalardan birisidir ve bunlardan birincisi akıllı, ikincisi ise kültürel kimlikleri insani etkileşimin temelini yerleştirir. Kozmpolitanizm, insanın akıl yürütme kapasitesinden yola çıkarak insanların, milliyet, din, etnik kimlik vb. gibi tüm farklılıkları aşan ve sadece insan olmalarından kaynaklanan eşit ahlaki değer, saygı, hak ve haysiyete sahip olduğuna vurgu yaparken (Ören, 2017: V), komüniteryanizm ahlaki değerlerin kaynağını toplumda bulur. Kozmpolitan düşünce her insanın, sahip olduğu akıllı ve ahlaki kapasitesinden kaynaklı olarak değerli görülmesi gerektiğine ve ahlakın, insan olma sıfatını yansıtan tek nitelik şeklinde gördüğü rasyonaliteden doğduğuna inanır. Buna göre rasyonalite, bireyin temel tanımlayıcı niteliği ve aynı zamanda siyasi-ahlaki tek bir toplumsal düzenin oluşturulması için insanların paylaştığı ortak ve vazgeçilmez bir unsurdur (Atatorun, 2020: 501). İnsanı kültürel bağlarının üzerinde tanımlayan kozmpolitan yaklaşım, akıllı benlik sahibi bireyin, duygusal bağları yansıtan toplumsal ve kültürel bağlantılarından kurtulma ve objektif bir ahlaki değerlendirmede bulunma kapasitesine sahip olduğunu ileri sürer. Örneğin Kant, duygusal bağlardan bağımsız olarak ve aklın gösterdiği şekilde davranmayı özgürlük kapsamında değerlendirmektedir. Benlik ve iradenin üzerinde rasyonalitenin belirleyiciliği dışında hiçbir etkiyi kabul etmeyen ve dışsal etkilerin altında kalan bireyin özerk davranamayacağını düşünen Kant, kültürel ve toplumsal aidiyetlerce şekillenen bir kimlik yerine, akla göre hareket eden bir benlik anlayışı sunmaktadır (Atatorun, 2020: 504).

Kozmpolitanizmin akla yönelik vurgusunun karşısında komüniteryanizm kültürel kimliği ön plana çıkarmaktadır. Komüniteryan düşünce, ahlaki değerlerin toplumdan kaynaklandığını ve bireyin hayatının ve kimliğinin anlamının da siyasal toplumun bir türevi olduğunu ileri sürmektedir (Dağı, 2008: 192). Önde gelen komüniteryan isimlerden Sandel, bireyin içinde bulunduğu topluluktan önce ve ondan bağımsız hiçbir kimliğinin ve değerinin olamayacağını

ifade etmektedir. Rawls'un, adalet ilkelerinin bir cehalet perdesinin ardından rasyonel seçimi iddiası karşısında Sandel, kurucu bağılıklardan uzak bir insan hayalini ahlaki derinlikten yoksun bir insan hayaliyle eş tutmaktadır (Morrice, 2000: 235). Walzer ise kültürel kimliklerimizin çeşitliliğine ilişkin görüşünü; "Ortak insanlığımız bizi asla tek bir evrensel kabilenin üyesi yapmayacak. İnsan ırkının can alıcı ortak noktası tikelciliktir: hepimiz, kendimize ait kalın kültürler içinde yer alırız." şeklinde ifade etmektedir (Walzer, 1994'ten aktaran, Atatorun, 2020: 500).

2.2. Uluslararası Sistem

Kozmopolitan-komüniteryan ayrışmasının temel konularından bir diğeri, tercih edilen otorite şekline ve uluslararası ortama yönelik anlayışlarıyla ilişkilidir. Ulus devlet formunda örgütlenmiş siyasal toplulukların uluslararası ilişkilerin temel yapı taşını oluşturduğu ve devletlerin üzerinde kural koyucu bir merkezi otoritenin olmadığı uluslararası sistemde realist gelenek, hukuki ve ahlaki çerçevelerin doğrudan siyasete uygulanamayacağını varsayar. Bununla birlikte bu argüman, devletler arası ilişkilerde ahlakın yeri olmadığı anlamına da gelmemektedir. İnsanlığın tamamının değil devletin iyiliğine odaklanan realizm, ahlaki reddetmemekle birlikte ahlaki sınırlamaların gerektiğinde kolayca göz ardı edilebileceğine inanır (Nardin, 2021: 400). Örneğin Morgenthau evrensel moral ilkelerin, evrensel soyut formüller şeklinde devletlerin eylemlerine uygulanamayacağını, fakat bu ilkelerin zaman ve mekânın somut şartlarına göre ayıklanması gerektiğini savunmaktadır (Morgenthau, 1970: 13). Ahlaki değerlerin evrensel geçerliliği ile yerelliği tartışmasına ilişkin olarak ise Morgenthau, her bir ulusun kendi ahlaki değerlerinin söz konusu olduğu uluslararası ortamda ne kadar ulus varsa aynı ölçüde evrensel geçerlilik iddiasında bulunan bir ahlak sisteminin mevcut olduğunu ileri sürmektedir (Morgenthau, 1970: 333).

Uluslararası sistemde siyasi toplulukları temel alan komüniteryanizmin aksine kozmopolitanizme göre, uluslararası arena potansiyel olarak ayrı bir yönetim alanıdır ve bu arenada kozmopolit düşünce evrensel insan haklarını ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde hareket eden bir devletler topluluğunun varlığını mümkün görür.³ Evrenselci bir etik anlayışına ve kozmopolit bir dünya topluluğu inancına sahip Kant, "*Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*" (*Perpetual Peace: A Philosophical Sketch*) isimli eserinde her an patlayabilecek bir savaş hali olarak gördüğü doğa durumundaki hukuksuzluğun, devletlerin birbirine sürekli bir tehdit oluşturmasına neden olduğunu ve bu nedenle bir barış halinin tesis edilmesi gerektiğine inanır. Bu bağlamda Kant ebedi barışa ulaşabilmek adına altı ön madde ve nihai üç madde öngörmektedir. Buna göre devletler arasında savaşın nedenlerinin ortadan kaldırılıp barışın sağlanması için; bir barış antlaşmasının ilerde savaşa sebep olacak bir ibare barındırmaması, hiçbir devletin başka bir devletin egemenliği altına girmemesi, devletler arasında sınırsız bir rekabete yol açan sürekli orduların kaldırılması, dış borçlanmaya girilmemesi, hiçbir devletin başka bir devletin hükümetine müdahale etmemesi ve devletlerin savaş halinde, ilerde barış imzalanacağı zaman devletlerin birbirine güven duymalarına engel olacak yollara başvurmamasını öngörmektedir (Kant, 1960: 9-13). Kant daha sonra barış halini sağlayacak

³ Thomas Pogge, "tüm insanların eşit yasal hak ve ödevlere sahip olduğu, evrensel bir cumhuriyetin yurttaşları olduğu bir küresel düzen öngören" kozmopolit yaklaşımları hukuki ya da yasal kozmopolitanizm olarak tanımlamaktadır (Pogge, 2006: 278).

hukuk düzenini, bir milletin üyesi insanlar olarak *kamu hukukuna*, devletlerin ilişkileri bakımından *devletler hukukuna* ya da evrensel bir insanlık devletinin üyesi olarak *dünya vatandaşlığı hukukuna* dayandırmakta ve buradan yola çıkarak ebedin barışın nihai üç şartını ortaya koymaktadır. Buna göre öncelikle, özgürlük, eşitlik ve ortak bir kanun koyucuya bağlılık ilkelerine dayanan ve ebedi barışa götürecektir biricik yönetim biçimi olan cumhuriyetçi yönetimi her devletin esas siyasal rejimi olarak öngörmektedir. Devletler düzeyinde en uygun yönetim biçimini belirttikten sonra Kant, devletler arası düzeyde ise, bireyler için olduğu gibi devletleri oluşturan milletler için de doğa durumundaki tehdit halinden kurtulmak adına her devletin kendi güvenliğini garanti altına alacağı ve tek tek devletlerden meydana gelen bir milletler federasyonunun kurulmasını öngörmektedir. Son olarak Kant, bir kişinin başka bir ülkede düşmanca tavır görmemesi, kişilerin başka bir ülkede misafir edilmesi ve oranın yerlileriyle ilişki içinde bulunması anlamında bir dünya vatandaşlığı fikrini de ortaya koymaktadır (Kant, 1960: 17-28). Kant'ın bu projesi, öngördüğü cumhuriyetçi bir yönetim şekli, devletler arası ilişkileri düzenleyen uluslararası hukuk ve evrensel insanlık boyutu ile kozmopolitan bir ahlakiliğe sahiptir.

2.3. Uluslararası Adalet ve İnsan Hakları

Komüniteryanizm, adalet, hak ve özgürlüklerin tikel birimler olarak toplum ve devlet içinde kendine özgü bir şekilde mümkün olabileceğini ileri sürerken; kozmopolitanizm, adalet, hak ve özgürlüklerin toplum ve devlet gibi tikelliklerin ötesinde evrensel anlama sahip olduğunu savunmaktadırlar (Atatorun, 2020: 489). Evrensel kapsayıcılıkta bir adalet anlayışı öngören liberal yaklaşımın karşısında komüniteryanlar, yerel toplumların kendi tarihsel ve toplumsal dayanaklarından kaynaklı olarak farklı adalet anlayışlarına sahip olduklarını ileri sürmektedirler. Adaletin çerçevesini çizen ulusal siyasal toplum olduğundan, belirli bir topluma özgü adalet anlayışını evrenselleştirmenin yanlışlığından hareketle komüniteryanizm, uluslararası adaletin temellendiği evrensel ve tekçi ön kabulün bir yanılısama olduğunu iddia etmektedir. Ulusların vatandaşlarının mutlak bir biçimde meşru önceliğini kabul eden komüniteryanlara göre, kozmopolitanların üzerinde durduğu paylaşımcı bir adalet sorunu da söz konusu değildir. Komüniteryanlar bu argümanları ile kozmopolitanların sınırları aşan bir ahlaki yükümlülük görüşüne karşı çıkmaktadırlar (Dağı, 2008: 217). Zira ulus devlet olgusu ahlaki sorumluluğunun sınırlarını mümkün mertebe daraltarak sorumluluğu sadece belirli bir ulusal kimliğe sahip olanlara yönlendirmektedir (Atatorun, 2020: 500). Bu görüşe paralel bir şekilde Michael Walzer da belirli tarihsel kimliğe sahip bir grubun ortak anlayışına dayanan bir adalet yaklaşımını savunarak, evrensel adalet ilkeleri iddiasının karşısında yer almaktadır. Walzer'a göre, herkesi içine alan eşit bir dağıtımcı adalet anlayışı yerine, ekonomi, aile, siyaset gibi farklı dağılım ilkelerine sahip alanlar doğrultusunda toplumsal ürünlerin de farklı kurallar çerçevesinde dağıtılması yaklaşımı benimsenmelidir (Griffiths vd., 2011: 346).

Komüniteryanizmin topluluklara özgü yerel adalet anlayışının aksine kozmopolitanizm, insanlar arasında eşitlik ve adaletin tesis edilebilmesi için üretilen evrensel normların herkes tarafından kabul görmesini ve küresel çapta uygulanmasını amaçlamaktadır (Atatorun, 2020: 509). Örneğin Simon Caney, dünyadaki herkes için geçerli olan, hepsine yetkiler veren ve aynı zamanda sorumluluklar yükleyebilen medeni, siyasal veya ekonomik küresel adalet ilkelerinin var olduğunu ifade etmektedir. İster bir dünya devleti olsun, isterse yerel, devlet düzeyinde,

uluslararası ve küresel kurumlar arasında güç ve otoriteyi dağıtan bir sistem olsun, küresel siyasi ve yasal kurumların var olması gerekliliği görüşüyle Caney, kozmopolitanizmin politik boyutuna işaret etmektedir (Bernstein, 2011: 716). Bireysel hakların devlet ve topluma önceliğini savunarak tikel ahlaki üstünlüğü reddeden kozmopolitan düşünce, sınırların içinde ve ötesindeki insanlar arasında bir ayırım yapmadan herkes için geçerli bir ahlak kodunu savunmakta ve sınırların dışındaki insanlara karşı ahlaki yükümlülüklerimize işaret etmektedir (Atatorun, 2017: 325). Bu bağlamda kozmopolitler devletlerin, sınırlarının dışındaki yoksulların kendisinin sorumluluğunda olmadığı ve bu yoksulların en iyi ihtimalle sınır aşan yardımlardan faydalanmayı umut edebilecekleri yönündeki komüniteryan iddiaya karşı çıkmaktadır (Cochran, 1999: 21). Komüniteryanların ulusal ve ülkesel ortak bir kimliği paylaştığımız kişilere ahlaki öncelik verilmesi gerektiği argümanına karşı kozmopolitler, aynı sınırlar içinde yaşayan kişilere öncelik tanınmasının, sınırlarımız dışındaki kişilere yönelik ahlaki ödevlerimize engel olmayacağını ileri sürmektedirler (Kabasakal Badamchi, 2020: 462).

Bu görüşün başlıca savunucularından Charles Beitz kozmopolitanizmin, ahlaki gerekçelendirmenin kapsamını, paylaşılan siyasi değerler, toplumsal tarihler veya etnik özellikler temelinde belirli gruplarla sınırlandırmadığını belirtir ve kozmopolitanizmi açık bir şekilde, gerekçelendirmenin sınırlarını devletlerin ahlaki sınırları ile eşit kabul eden düşüncelerle uyumsuz görür (Beitz, 2005: 17). Kozmopolitanizm bireyleri temel aldığı ve yerel toplumlara ya da devletlere hiçbir ahlaki ayrıcalık tanımadığından, bir toplumda geçerli olan dağıtımca adalet kriterlerini etkin bir şekilde dünyaya yayma kapasitesine sahiptir (Beitz, 1999b: 519). Beitz'e göre dünya toplumları ekonomik ve siyasi karşılıklı bağımlılık içindedir ve bu durum dünyanın bir bütün olarak sosyal bir iş birliği planına uygun bir hale geldiğini göstermektedir. Söz konusu bağımlılıklar bize küresel düzeyde uygulanabilecek bir sosyal iş birliği planının varlığını doğrulamaktaysa, ulusal sınırların da ahlaki bir önemi kalmamaktadır (Beitz, 1979'dan aktaran Dağı, 2008: 214):

“Toplumsal iş birliği ulusal sınırlarla sınırlı değilse yükümlülüklerin de sınırı ulusal değildir. Aynı devletin sınırları içinde yaşayan bireylerin birbirlerine paylaşımca yükümlülükleri olduğu gibi farklı ülkelerin insanların da benzer yükümlülükleri vardır.”

Beitz, Rawls'un uluslararası dağıtım adaleti diye bir şeyin var olmadığını savunduğunu ileri sürer; küresel normatif düzende temel birimler olarak kabul ettiği bireysel devletler, herhangi küresel servet dağılımını sağlamak ve sürdürmek zorunda değildir (Beitz, 2005: 20). Buna karşın Beitz, yukarıdaki ifadesinde görülebileceği gibi Rawls'un adalet ilkelerini küresel olarak uygulanabilir bulmaktadır.

İnsan hakları ve bununla bağlantılı olarak önemli bir tartışma alanı olan insani müdahale meselesi, kozmopolitan-komüniteryan ayrışmasının temel dinamiklerinden bir diğeridir. Kozmopolitan görüşe göre uluslararası adalet aynı zamanda başka devletlerin vatandaşlarının haklarının da gözetilmesini talep etmektedir (Nardin, 2021, s. 400). İnsanı başlangıç noktası olarak alan kozmopolitanizm insan haklarının evrenselliğini savunur ve ulusal sınırların ötesinde uluslararası ahlaki yargıyı hem mümkün hem de gerekli görür. Öte yandan uluslararası ilişkileri bağımsız, eşit ve egemen devletlerden müteşekkil gören devlet merkezli görüş kozmopolitan düşünceden farklı olarak insan haklarını değil devletlerin haklarını referans noktası olarak ele almaktadır. Bu bağlamda özerk ve egemen devletler iç işlerini herhangi bir dış müdahaleye

uğramadan düzenleme ve yürütme hakkına sahiptir (Dağı, 2008: 219-220). Bununla birlikte, devletin kendi sınırları içerisindeki insanların, temel insan haklarını ihlal ettiği durumlarda müdahaleye uğramama hakkı tartışmalı hale gelmektedir. Sistemik insan hakları ihlali durumunda bir devletin, başka bir devletin topraklarına, o devletin rızası olmaksızın askeri güç kullanımı yoluyla müdahalesi olan insani müdahale kavramı gündeme gelmektedir (Nardin, 2021: 398). Walzer'a göre egemen devletlerden meydana gelen uluslararası toplumda, bir devletin, bir diğerinin egemenliğine yönelik güç kullanımı suç teşkil etmektedir. Böyle bir güç kullanımı durumunda saldırıya uğrayanın meşru müdafaa ya da uluslararası toplumun diğer üyelerince saldırılan devlete karşı hukuki yaptırım hakkı doğmaktadır. Diğer yandan Walzer, insan haklarının ihlali durumundan halkların kurtarılması, ulusal bağımsızlık adına yapılan ayrılıkçı müdahalelerin desteklenmesi ve iç savaşta diğer devletlerin müdahalesinin dengelenmesi için karşı müdahalede bulunulması hallerinde de saldırının ahlaki olarak meşru sayılabileceğini savunmaktadır (Griffiths vd., 2011: 342-344). Rawls da insan haklarıyla ilgili olarak, insanların temel geçim haklarına sahip olduğunu ve halkının temel haklarını yerine getirmeyen bir hükümetin haklı birtakım dış müdahalelere karşı savunmasız hale gelebileceğini ileri sürmektedir (Beitz, 2005: 21).

Sonuç

Siyasal teoride Rawls'un çığır açıcı çalışması Bir Adalet Teorisi ile başladığı kabul edilen liberal-komüniteryan tartışması en genel haliyle birey-toplum ilişki ve çelişkilerini hak, adalet, eşitlik gibi normatif bağlamlarda çözümlenmeye çalışan verimli bir alan yaratmıştır. Tartışmanın liberal tarafı birey merkezli ve öncelikli bir bakış açısıyla bireyi toplumdaki bağımsız özerk bir konumda ele alarak hak temelli bir adalet anlayışını öne sürerken; komüniteryanlar ise liberallerin tikelci ve soyut birey anlayışına itiraz etmek suretiyle bireyin toplumsal var oluşuna ve kimliklerine odaklanarak ortak iyi kavramını öncelemişlerdir.

Siyasal teorideki liberal-komüniteryan tartışması uluslararası ilişkiler disiplinine kozmopolitanizm-komüniteryanizm ayrışması olarak yansımış ve benzer öncüllerden yola çıkmakla birlikte, daha çok 'uluslararası' alanı sorunsallaştıran bir görünüme sahip olmuştur. Tartışma en genel haliyle uluslararası ilişkiler disiplininde uzun bir dönem hâkim konumda bulunan realizmin ve pozitivizmin etkisiyle yok sayılmış veya ihmal edilmiş olan uluslararası adalet, insan hakları, insancıl müdahale gibi normatif temaların uluslararası ilişkilerin işleyişindeki konumları üzerindedir. Bu bağlamda kozmopolitanlar ulusal sınırlar ve toplumsal kimliklerinden bağımsız olarak tüm insanların, insan olmak sıfatıyla evrensel ahlaki normlarla tanımlanan bir dünya toplumunun fertleri olarak muamele görmeleri gerektiğini ileri sürerlerken; komüniteryanlar ise insanın ilgili toplumsal bağlamın bir ürünü olduğunu savunarak ulusal sınırların ve toplumsal kimliklerin önemini vurgulama eğilimindedirler.

Kozmopolitanlar ile komüniteryanların, birey-toplum önceliğine ilişkin yapmış oldukları tercihler, çalışmada da ayrıntılandırılmaya çalışıldığı gibi, onların uluslararası alana ilişkin sistemin yapısı, otorite biçimleri, insan hakları ve adalet gibi uluslararası ilişkilerin önemli normatif sorunsallarına ilişkin konumlarını değiştirmektedir. Kozmopolitanlar temel kaygı nesnesini birey olarak belirledikleri ve dolayısıyla bireyi merkeze aldıkları için uluslararası alanı dünya toplumlarını ayıran ulusal sınırları aşan bir adalet fikriyle tartışmaya açmaktadırlar. Bu

bağlamda kozmopolitanlar uluslararası dağılım adaleti, evrensel insan hakları, küresel yönetim gibi konuları birey yararına ele alma eğilimindedir. Oysa komüniteryanlar toplumu, o toplumu oluşturan bireylerin ortak iyi kavrayışlarının bağımsız bir toplamı olarak görmekte ve toplumları ayıran ulusal sınırları, devletleri, toplumsal kimlikleri önemseme eğilimindedirler. Bu çerçevede komüniteryanlara göre uluslararası alan, ulus devletlerin temel aktörler olarak konumlandıkları ve bu egemen birimlerin ilişkileriyle şekillenen bir alandır ve adalete ilişkin konular ancak toplum ya da devleti merkeze alarak ele alan bir bakış açısıyla çözümlenebilir.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Disclosure Statement: No potential conflict of interest was reported by the author(s).

EXTENDED ABSTRACT

Normative issues in political and international relations theory have been ignored under the influence of realism, the dominant paradigm of international relations discipline, which sees the relations between states as a power struggle. Another factor that is effective in ignoring normative issues is that the positivist social sciences' understanding of explaining the events in world politics with observable data has presented a strict truth/value distinction. On the other hand, this situation started to change in the 1970s. John Rawls' work titled "A Theory of Justice", published in 1971 and accepted as the pioneer of normative political philosophy, brought a rights-based interpretation to the neglected idea of justice in the international arena. This work has also been the starting point and focal point of contemporary communitarian critique of liberalism.

In the period following Rawls's work, the common criticisms of thinkers such as Michael Sandel, Charles Taylor, Alexander McIntyre, and Michael Walzer have been towards Rawls's and liberalism's understanding of rights-based ethics and atomist / particular individualism.

In the liberal-communitarian debate, while liberals argue that the individual has an identity and value before and independent of society, communitarians claim that individuals are shaped by the communities in which they live and that the values that affect an individual's behavior cannot be considered independently of their communities. Accordingly, liberals indicate an individual-centered and rights-based understanding of justice, while communitarians gave priority to the concept of the common good by focusing on the identity of the individual originating from their community. The reflection of the liberal-communitarian debate in political theory to the discipline of international relations has emerged as the cosmopolitan-communitarian dichotomy. Especially in the post-Cold War era, when liberalism declared its victory, normative issues such as morality, freedom and equality, human rights, international justice, and humanitarian intervention have become the issues that are mainly discussed in the discipline.

As in the aforementioned issues, many points of distinction can be identified between cosmopolitanism and communitarianism, but the main difference arises in the source of human interaction. This leads us to the dichotomy of reason and culture, whose origins can be traced back to the Enlightenment and its critiques. Cosmopolitanism emphasizes equal moral values based on human reasoning capacity and believes that every person should be valued for their mental and moral capacity.

On the other hand, communitarianism finds the source of moral values in society and it challenges the liberal and cosmopolitan emphasis on individual autonomy as opposed to the value of individuals stemming from social practices and traditions. While Kant's sense of self, the leading representative of the cosmopolitan position, acts according to reason, not cultural and social belongings; Sandel, the defender of communitarianism, states that the individual cannot have any identity and value before and independently of the community he lives in.

Regarding the international justice and human rights issues, communitarians emphasize the importance of national borders and social identities since they are products of the social context in which people live, and argue that the issue of justice should be evaluated from a community-centered or state-centered perspective. On the other hand, cosmopolitans give importance to individual autonomy and see this autonomy above the value given to communities that divide humanity into parts. Cosmopolitanism, which claims the validity of universal moral norms that

are valid for all people regardless of their social identities, tends to deal with issues such as international distributive justice, universal human rights, and global governance for the benefit of the individual.

Kaynakça

- Atatorun, M. (2017). Uluslararası Etik ve Zygmunt Bauman. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(27), 320-334.
- Atatorun, M. (2020). Uluslararası Etik Teorilerin Açmazları: Rasyonalite, Kimlik ve Evrenselleştirilebilirlik. *Alternatif Politika*, 12(3), 487-515.
- Beardsworth, R. (2011). *Cosmopolitanism and International Relations Theory*. Polity Press.
- Bernstein A.R. (2011). Moral Cosmopolitanism. D.K. Chatterjee (Ed.) *Encyclopedia of Global Justice*, Dordrecht: Springer.
- Beitz, C. R. v.d. (Ed.) (1985). *International Ethics*. Princeton University Press.
- Beitz, C. R. (1999a). *Political Theory and International Relations*. Princeton University Press.
- Beitz, C. R. (1999b). Social and Cosmopolitan Liberalism. *International Affairs*, 75(3), 515-529.
- Beitz, C. R. (2005). Cosmopolitanism and Global Justice. *The Journal of Ethics*, 9(1/2), 11-27.
- Brown, C. (2018). International Relations and International Political Theory. İçinde C. Brown ve R. Eckersley (Ed.), *The Oxford Handbook of International Political Theory*, Oxford University Press.
- Brown, C. ve Eckersley, R. (Ed.) (2018). *The Oxford Handbook of International Political Theory*. Oxford University Press.
- Brown, C. (1992). *International Relations Theory: New Normative Approaches*. Columbia University Press.
- Burchill, S. v.d. (2012). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Çev. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, Küre Yayınları.
- Caney, S. (2005). *Justice Beyond Borders: A Global Political Theory*, Oxford University Press.
- Carr, E. H. (2010). *Yirmi Yıl Krizi: 1919-1939*. Çev. C. Cemgil, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cochran, M. (1999). *Normative Theory in International Relations: A Pragmatic Approach*. Cambridge University Press.
- Dağı, İ. D. (2008). Normatif Yaklaşımlar: Adalet, Eşitlik ve İnsan Hakları. İçinde A. Eralp (Ed.), *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayıncılık.
- Dworkin, R. (2007). *Hakları Ciddiye Almak*. Çev. Ahmet Ulvi Türkbağ. Dost Kitabevi.
- Frost, M. (2009). *Global Ethics: Anarchy, Freedom and International Relations*. Routledge.
- Griffiths, M., Roach, S. C. ve Salamon, M. S. (Ed.) (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşüncüler ve Teoriler*, Çev. CESRAN, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kabasakal Badamchi, D. (2020). Küresel Adaletin Ahlaki Temelleri. İçinde Yalvaç, F. ve Atatorun, M. (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Etiği*. Nika Yayınevi.
- Kant, I. (1960). *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*, Çev. Y. Abadan ve S. L. Meray, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Karacasulu, N. ve Aşkar Karakır, İ. (2015). Cosmopolitan Communitarian Dichotomy: Towards a Third Way?, *İşletme Fakültesi Dergisi*, 16(2), 21-48.
- Kleingeld, P. (1999). Six Varieties of Cosmopolitanism in Late Eighteenth-Century Germany. *Journal of the History of Ideas*, 6(3), 505-524.
- McIntyre, A. (2001). *Erdem Peşinde: Ahlak Teorisi Üzerine Bir Çalışma*. Çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları.

- Morgenthau, H. J. (1970). *Uluslararası Politika Cilt 1*. Çev. B. Oran ve Ü. Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Morrice, D. (2000). The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy and its Significance for International Relations. *Review of International Studies*, 26(2), 233-251.
- Nardin, T. (2021). Uluslararası Siyaset Teorisi. İçinde S. Burchill vd. (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Çev. M. Ağcan ve A. Aslan, Küre Yayınları.
- Nozick, R. (2006). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. Çev. Alişan Oktay. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Oğuzlu, T. (2019). Uluslararası Siyasal Teori. İçinde R. Gözen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları.
- Ören, E. (2017). *Batı Siyasal Düşünceler Tarihi İçinde Kozmopolitanizm: İdealler ve Gerçekler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Pogge, T. (2006). *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*. Çev. Güneş Kömürcüler, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- “Rights and Justice in International Relations”, The Open University, <https://www.open.edu/openlearn/people-politics-law/politics-policy-people/politics/rights-and-justice-international-relations/content-section-6.2>
- Rawls, J. (2018). *Bir Adalet Teorisi*. Çev. Vedat Ahsen Coşar. Phoenix.
- Rawls, J. (2006). *Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması*. Çev. Gül Evrin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Rengger, N. (2000). Political Theory and International Relations: Promised Land or Exit From Eden?, *International Affairs*, 76(4), 755-770.
- Sandel, M. (2014). *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*, Çev. A. Emre Zeybekoğlu. Dost Yayınları.
- Sutch, P. (2018). The Slow Normalization of Normative Political Theory: Cosmopolitanism and Communitarianism Then and Now, C. Brown ve R. Eckersley (Ed.), *The Oxford handbook of international political theory*, Oxford University Press.
- Taylor, C. (2012). *Benliğin Kaynakları: Modern Kimliğin İnşası*. Çev. Selma Aygül ve Bilal Baş, Küre Yayınları.
- Thompson, J. (1992). *Justice and World Order: A Philosophical Inquiry*, London: Routledge.
- Yalvaç, F. ve Atatorun, M. (Ed.). (2020). *Uluslararası İlişkiler Etiği*. Nika Yayınevi.
- Waltz, K. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. Çev. Osman S. Binatlı. Phoenix.
- Walzer, M. (2010). *Haklı Savaş, Haksız Savaş*. Çev. Mehmet Doğan. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

RUSYA FEDERASYONU'NUN SİBER GÜVENLİK STRATEJİSİ: KIRIM ÖRNEĞİ*

Servet Habip TOPÇU**

Makale Geliş Tarihi/Received: 28/03/2022

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 08/06/2022

Makale Yayın Tarihi/Published: 30/06/2022

Atıf için/To cite: Topçu, S. H. (2022). Rusya Federasyonu'nun Siber Güvenlik Stratejisi: Kırım Örneği. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 19-35.

Özet: Uluslararası İlişkiler alanının, ilgi odağında olan sorunlardan biri de güvenlik sorunudur. Güvenlik algısı, tarihsel olarak birçok değişime uğramıştır. Teknolojik gelişmeler, yaşanan bu değişim için itici unsurlardan olmuştur. 21. yüzyıl itibarıyla, siber güvenlik, devletler ve uluslararası toplum için önemli meselelerden biri haline gelmiştir. Rusya Federasyonu da siber alanın ve siber güvenliğin erken farkına varan ülkelerden birisidir. Rusya Federasyonu, yayınladığı belgelerle ve gerçekleştirdiği iddia edilen saldırılarla siber alanda dikkate alınması gereken ülkelerden biri olduğunu göstermiştir. Bu çalışmanın ana odağını, Rusya Federasyonu'nun siber güvenliğe dair yayınladığı belgelerde ortaya koyduğu strateji ile gerçekleştirdiği iddia edilen olaylar arasında bir uyum olup olmadığını anlamak oluşturmaktadır. Ayrıca, Rusya Federasyonu'nun siber güvenlik stratejisini bir örnek olay üzerinden anlamak bu makalenin diğer bir amacıdır. Rusya Federasyonu tarafından yayınlanan resmî belgelerdeki savunmacı üslup ile Kırım'da siber alana ilişkin sergilenen saldırgan tavır arasında bir uyum bulunmamaktadır. Ancak bilgi savaşının diğer bir boyutu olan medya kısmında ise resmî belgelerde ifade edilen hususların Kırım örneği üzerinde uygulandığı açıkça görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siber Güvenlik, Bilgi Savaşı, Rusya Federasyonu, Kırım

CYBER SECURITY STRATEGY OF THE RUSSIAN FEDERATION: THE CASE OF CRIMEA

Abstract: The security problem is one of the problems in the focus of attention of the field of international relations. The perception of security has undergone many changes historically. Technological developments have been one of the driving factors for this change. By the 21st century, cyber security has become one of the important issues for states and the international community. The Russian Federation is one of the countries that became aware of cyberspace and cyber security early. The Russian Federation is one of the countries that should be taken into account in the cyber field, considering the documents it has published and the alleged attacks that were carried out by Russia. The main focus of this study is to understand whether there is a coherence between the documents published by the Russian Federation on cyber security and the events in which Russia is mentioned, and to understand the cyber security strategy of the Russian Federation. There is no coherence between the defensive wording in the official documents published by the Russian Federation and the aggressive attitude displayed in Crimea. However, in the media part, which is another dimension of the information war, it is clearly seen that the issues expressed in the official documents are applied to the example of Crimea.

Keywords: Cyber Security, Information War, Russian Federation, Crimea

* Bu çalışma, 21-22 Nisan 2022 tarihinde Atatürk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü tarafından düzenlenen I. Uluslararası İlişkiler Lisansüstü Öğrenci Kongresi'nde özet bildiri olarak sunulmuştur.

**Araştırma Görevlisi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, servethabip.topcu@mku.edu.tr

Giriş

Uluslararası ilişkilerin temel aktörlerinden olan devletlerin, egemenlikleri ve bununla bağlantılı olarak ulusal güvenlikleri önem taşıyan bir konudur. Ulusal güvenlik konusu küreselleşme süreciyle birlikte değişim yaşayan bir kavram olmuştur. Uluslararası gündemi oluşturan ihtilafların ve konu başlıklarının farklılaşması, güvenlik kavramının ele alınış biçimini etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Uluslararası politikada gündemin yanı sıra aktörlerin de değişmesi ve çeşitlenmesi ulusal güvenlik yaklaşımlarında birçok değişimi gerektirmiştir. Uluslararası örgütler, bireyler ve çokuluslu şirketler gibi yeni aktörler sisteme katılmıştır. Tüm bunlara ek olarak, yaşanan teknolojik gelişmeler, devletlerin ulusal güvenlik stratejilerine yeni bir başlığı eklemelerini bir zorunluluk haline getirmiştir. Yaşanan teknolojik gelişmeler, sosyal yaşantının yanı sıra ulusal politikaları ve birçok alanda kullanılan araçları da farklılaştırmıştır. Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve askerî alanlarda kullanılan birçok araç dijitalleşerek internet ağlarına bağlı hale gelmiştir. Teknolojik anlamda yaşanan ilerlemeler, hayatın birçok alanında kolaylık sağlamasına karşılık; siber alandan kaynaklı tehditler artmış ve siber güvenlik kavramı devletleri ilgilendiren bir konu haline gelmiştir.

Devletler, 2000'li yılların başından itibaren siber uzaydan kaynaklı tehditlerin arttığını ve bu alanı güvenlik politikaları içerisine dâhil etmeleri gerektiğini fark etmişlerdir. Bu çalışmanın konusu olan Rusya Federasyonu (bundan sonra Rusya diye bahsedilecektir) özelinde konuya yaklaşırsa, Rusya 2000 yılı itibarıyla siber güvenlik alanında harekete geçen öncü ülkelerden birisi konumundadır.

Bu çalışmada ilk olarak siber güvenlik kavramı tanımlanıp önemine değinilecektir. Akabinde siber güvenliğe ilişkin yayınlanan resmî belgeler ve doktrinler üzerinden, Rusya'nın siber güvenlik meselesine yaklaşımı sunulacaktır. Son olarak, Kırım'ın ilhakı sürecinde (2014) yaşanan olaylar siber uzay açısından değerlendirilip Rusya'nın siber güvenlik stratejisinin söylem ve eylem açısından tutarlılığı bilimsel ilkeler ışığında tartışılacaktır.

1. Siber Güvenlik

Siber uzay kavramının üzerinde uzlaşmış bir tanımı yoktur. Bir tanıma göre, siber uzay “internet, iletişim ağları, dış dünyaya kapalı askerî ağlar, enerji hatları ağları, cep telefonları yazılım altyapılı telsizler, elektronik komuta sistemleri, cep telefonları, uydu sistemleri, insansız hava araçları sistemleri gibi birçok yazılım ve donanım elemanlarının toplamı” şeklinde ifade edilebilir (Akyazı, 2013: 216). Siber uzay kavramının tanımlanması farklı şekillerde ele alınıyor olsa da günlük hayattan, askerî ve ekonomik konulara kadar, geniş çapta önemli etkilere sahip bir kavram olduğu kesindir.

Siber uzay kaynaklı tehditler, bir taraftan devletler için güvenlik sorunu yaratan savaş ortamının oluşmasına neden olurken (Güntay, 2017: 84); diğer taraftan ise devletler için ulusal güvenlik problemi yaratacak boyutlara ulaşmıştır. Örneğin; devletlerin kritik altyapısı kabul edilen enerji, elektrik, ulaşım ve haberleşme gibi sistemlerine saldırılar düzenlenebilmekte, çeşitli araçlar/teknikler vasıtasıyla kamuoyu oluşturulup devletin siyasi ve sosyal istikrarı hedef alınabilmektedir. Bu noktadan hareketle siber güvenlik kavramı, güvenlik yaklaşımları içerisinde ele alınan bir kavram haline gelmiştir. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) siber güvenliği: “...kurumları ve kullanıcı varlıklarını korumak adına kullanılacak araçların,

politikaların, güvenlik konseptleri ve yönergelerinin, risk yönetim yaklaşımlarının, eylemlerin ve teknolojilerin toplama” şeklinde tanımlanmaktadır (ITU, t.y.). Dolayısıyla siber güvenlik, siber uzay kaynaklı her türlü tehdidin önlenip güvenliğin sağlanması olarak tanımlanabilir.

Kavramsal anlamda bir uzlaşma olmamakla birlikte, Soğuk Savaş’tan sonra devletler ordularını, teknolojilerini, istihbarat ağlarını vb. bu alana yönelik yeniden bir uyarılma girişimi içerisine girmişlerdir. Siber güvenlik meselesi, hem ulusal güvenlik hem de uluslararası güvenlik açısından giderek daha büyük bir rol oynamaktadır (Thomas, 2014: 104). Bununla birlikte, devletler siber uzaydan gelebilecek tehditlere karşı yeni ulusal güvenlik stratejileri geliştirme çabası içinde olmuşlardır. Bu açıdan bakıldığında, siber güvenliğe dair ilerleme kaydeden devletler bir yandan güvenliklerini sağlarken diğer taraftan yeni bir rekabet alanı yaratmışlardır (Darıcılı, 2017: 33). Çünkü bir devletin bu alanda somut kaynaklara sahip olması diğer bir devletlere karşı üstünlük kurması anlamına gelebilecektir.

Devletler, geleneksel güvenlik anlayışına göre şekillenmiş kurumlarını, işlevsel siber güvenlik ve savunma kapasitesine sahip olmak için yeniden şekillendirme yoluna gitmişlerdir. Daha önce hava, deniz, kara ve uzayda gerçekleştirilen silahlı mücadele alanına bilgi alanı veya siber alan olarak ifade edilebilecek yeni bir alan daha katılmıştır (Tchekinov ve Bogdanov, 2013: 13). Bu doğrultuda, konvansiyonel savaş ve savunma stratejilerine ek olarak devletler, siber uzayın ruhuna uygun bir şekilde yeni stratejiler geliştirmişlerdir. Siber güce ve silahlara sahip olan devletler, bu unsurları uluslararası anlaşmazlıklarda konvansiyonel silahlar ile birlikte kullanıp çeşitli kazanımlar elde etmişlerdir. Böylece konvansiyonel ve siber saldırı silahlarının bir arada kullanıldığı, hibrit savaş olarak tanımlanabilecek yeni bir savaş modeli ortaya çıkmıştır.

Hibrit kavramı basitçe, melez yani bir tür karışım şeklinde ifade edilebilir. Erol ve Oğuz (2015: 263), bu noktadan hareketle hibrit savaşın en az iki farklı savaş türünü içermesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Hibrit savaş, genel bir ifadeyle politik, askerî ve siber tüm imkânların bir çatışma sırasında koordineli bir şekilde kullanımını ifade etmektedir (Karabulut, 2017: 126). Bu kapsamda belirtilmesi gereken hususlardan bir diğeri de hibrit savaş modelinin konvansiyonel araçları ve yöntemleri dışlamayıdır. Bu yeni savaş anlayışı konvansiyonel ve modern araçların birlikte kullanımını içermektedir.

Hoffman (2007: 8), “*hibrit savaşın, geleneksel yetenekler, düzensiz oluşumlar, ayırım gözetmeyen terörist eylemler ve cezai düzensizlik dâhil olmak üzere çok çeşitli savaş tarzlarını içerdiğini*” ileri sürmektedir. Kofman ve Rojansky ikilisi (2015: 2), hibrit terimi, geleneksel, düzensiz, politik veya bilgi savaşlarının bir kombinasyonu şeklinde ifade etmektedir. Karabulut ise hibrit savaşın temel özelliklerini, (2017: 126), “*Düzenli ordulardan ve yarı otonom hareket eden hücrelerden oluşan karma askerî bir yapılanma; esnek ve her şarta uyum sağlayabilen pragmatik strateji; aşırı şiddet kullanma temayülü oldukça yüksek sansasyonel terör eylemleri; sosyal medyayı aktif ve saldırgan bir şekilde kullanan propaganda ağı ve bilgi savaşı tekniklerinin devreye sokulduğu bir iletişim stratejisi; finansal kaynak sağlamak için bütün illegal yolları kullanan yasa dışı bir suç ağı ve son olarak, savaş hukukunun temel prensiplerini göz ardı eden bir tür anarşik uluslararası hukuk yorumu*” şeklinde tanımlamıştır.

Rusya perspektifinden bu konuya bakıldığı zaman, 2012 yılında Rusya Genelkurmay Başkanı olarak atanan Valery Gerasimov’un “*The Value of Science in Prediction / Öngörüle Bilimin Değeri*” başlıklı makalesi ön plana çıkmaktadır. Gerasimov’un ortaya koyduğu yaklaşım *Gerasimov Doktrini* olarak da anılmıştır. Gerasimov Doktrini ile açıklanan prensipler çizgisinde

Rusya, askerî olmayan yöntemleri, askerî gücü ve stratejisi içerisine katarak, olası çatışma ve kriz durumlarını yürütme ve yönlendirme amacıyla olmuştur (Darıcılı, 2017: 152). Gerasimov, yeni savaş anlayışının, “nüfusun protesto potansiyeliyle ortak gerçekleştirilen politik, ekonomik, siber, insani ve diğer askerî olmayan yöntemlerin kullanımı yönünde” değiştiğini ileri sürmektedir. Rusya'nın 2013 yılında başlayan Ukrayna krizine yönelik yaklaşımı, Gerasimov'un ortaya koyduğu yaklaşımla uyumdadır.

Bütün bu bilgilerden hareketle, siber uzay yapısından kaynaklı tehditler, devletleri yeni güvenlik anlayışlarına yöneltmiştir. Devletler, güvenlik stratejilerini küreselleşme ve dijitalleşme olgusuyla şekillenen 21. yüzyıla uyarlama mecburiyeti içerisine girmişlerdir. Siber alandan kaynaklı tehditlerin önlenmesi, devletler için göz ardı edilemeyecek bir olgu haline gelmiştir. Bu doğrultuda, geleneksel güvenlik stratejileri, bu yeni yaklaşımla uyum içerisinde çalışacak biçimde revize edilmiştir.

Ulusal güvenlik belgelerine, siber güvenliğin gerekliliklerini dâhil eden Rusya, bu alanda elde ettiği gücü konvansiyonel gücü ile birleştirmiştir. Bu konuda Ukrayna-Gürcistan örnekleri yeni savaş ya da hibrit savaş modeline uygun örnekler oluşturmaktadırlar. Ukrayna müdahalesi esnasında, Rusya birçok askerî ve siber unsuru bir arada kullanan bir yaklaşım sergilemiştir. Dolayısıyla bu savaş tarzı, hibrit savaş ya da yeni savaş şeklinde değerlendirilebilir. Rusya'nın Ukrayna müdahalesi NATO gibi önemli kuruluşlar tarafından da hibrit savaş olarak tanımlanmıştır.

2. Rusya'nın Siber Stratejisini Oluşturan Temel Belgeler

Rusya, siber uzaya yönelik politikalarını ve stratejilerini erken dönemde oluşturan ülkelerden biridir. Öncelikle Rusya, Sovyetler Birliği'nden miras kalan teknolojik alt yapıyı çoğunlukla kendisine aktarabilmeyi başarmıştır (Acar ve Pekcandanoğlu, 2020: 170). Bu doğrultuda, Sovyetler Birliği'nden aktarılan tarihsel ve kültürel akıl, Rusya'yı siber stratejilere yönlendiren unsurlardan birisi olmuştur.

Bir diğer önemli etken, 1990-1991 Körfez Savaşı sırasında Koalisyon kuvvetlerinin kullandığı iletişim ve enformasyon yöntemleri, Rus yetkilileri tarafından yakından takip edilmiştir (Darıcılı ve Özdal, 2017: 123). Rusya'yı enformasyon güvenliği alanında stratejiler geliştirmeye iten bir diğer etken, 1994-1996 Rus-Çeçen Savaşı esnasında yaşanan olaylardır. Çeçenler tarafından kullanılan iletişim yöntemleri, Rusya'nın uluslararası alandaki imajını olumsuz etkilemiştir (Acar, 2020: 89). Bu olaylardan hareketle, enformasyon savaşı alanındaki gelişmeler Rus karar alıcılar tarafından daha yakından izlenmeye başlanmıştır. Uluslararası alanda yaşanan teknolojik gelişmeler, askeri yeteneklerin değişen niteliği ve çatışma ortamlarında kullanılan enformasyon tekniklerinin etkinliği Rusya tarafından birçok olay aracılığıyla tecrübe edilmiştir. Rusya'nın siber alana ciddi anlamda ilgisinin başladığı yıl olan 2000 yılı ile birlikte Rusya siber alana dair doktrinler ve strateji belgeleri yayınlamaya başlamıştır. Söz konusu belgeler Rusya'nın siber stratejisinin temellerini oluşturmaktadır.

Bu belgelerden 24 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe giren “*National Security Concept of the Russian Federation / Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti*” başlıklı belge, “bilgi güvenliği” kavramının ilk defa kullanıldığı belge olması açısından önemlidir (Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı (MID), 2000). Belgenin içeriği Rusya'nın siber stratejisinin gelecekte nasıl

şekilleneceğine dair bir çerçeve sunmaktan ziyade sadece bu alanın öneminden bahseden bir içerik taşıdığı söylenebilir (Darıcılı, 2017, s. 145). Yayınlanan bu belgede özetle (MID, 2000):

- *Ekonomik, politik, teknolojik, çevresel ve enformasyon faktörlerinin uluslararası alanda giderek daha fazla rol oynadığı;*
- *Enformasyon güvenliği alanındaki gelişmelerin, Rusya'nın ulusal çıkarlarını oluşturan bir bütünün parçası olduğu;*
- *Rusya'nın enformasyon alanındaki çıkarlarının, modern iletişim teknolojilerinin gelişiminde ve devletin enformasyon kaynaklarına izinsiz erişimin engellenmesinde yattığını;*
- *Enformasyon alanında, bilgi ve telekomünikasyon araçlarının normal işleyişinin bozulması, veri güvenliğinin sağlanamaması ve bu verilere izinsiz erişim gibi, Rus ulusal güvenliğine yönelik artan bir tehdidin var olduğu vurgulanmaktadır.*

Söz konusu belge analiz edildiğinde; enformasyon güvenliği açısından bazı tehditlerin tanımlandığı ve ve bu tehditlere yönelik bir kısım tedbirlerden söz edildiği göze çarpmaktadır. Bu açıdan bakıldığı zaman, güçlü bir strateji ortaya konulmamasına karşılık, Rusya'nın siber alandan kaynaklı tehditlerin farkında olduğu anlaşılmaktadır.

Rusya'nın siber güç olma yolunda attığı en önemli adımlardan birisi olan ve bilgi güvenliği görüşünü yansıtan ilk temel belge "*Information Security Doctrine of the Russian Federation/Rusya Federasyonu Enformasyon Güvenliği Doktrini*" başlıklı belgedir (ITU, 2008). 9 Eylül 2000 tarihinde yürürlüğe giren belge, Rusya'nın siber güvenlik alanındaki ana yol haritasını oluşturan ve bilgi güvenliğine yönelik hükümet politikasına temel teşkil eden belgelerden birisidir. Söz konusu belge, Rusya'nın bilgi güvenliğini sağlamaya yönelik amaçlar, hedefler, ilkeler ve temel yönergeler hakkındaki resmî görüşlerin toplamını temsil etmektedir.

2000 yılında yayınlanan bu doktrin, yayımlandığı dönem itibariyle Rusya'nın bilgi güvenliğine yaklaşımını ve bilgi güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olan siber meseleleri düzenleyen temel belge görünümünü taşımaktadır (Giles, 2012: 70). Belgede enformasyon güvenliğinin önemine aşağıdaki ifadelerle dikkat çekilmiştir: "*Toplumsal yaşamın sistem oluşturan bir faktörü olarak enformasyon alanı, Rusya Federasyonu güvenliğinin siyasi, ekonomik, savunma ve diğer bileşenlerinin durumunu aktif olarak etkiler*" (ITU, 2008). Doktrinde enformasyon güvenliği alanında Rusya'ya yönelik sıralanan tehditlerden bazıları aşağıda listelenmiştir (ITU, 2008):

- *Rus haber ajanslarının ve medyasının ulusal enformasyon alanında etkinliğinin azalması ve yabancı medya kuruluşlarına bağımlılığın artması;*
- *Dezenformasyon;*
- *Yabancı siyasi, ekonomik, askerî, istihbarat ve enformasyon kuruluşlarının faaliyetleri;*
- *Önde gelen küresel güçlerin teknolojik üstünlüğünün artması;*
- *Devletlerin enformasyon alanlarına tehlikeli saldırılar için araçlar geliştiren, telekomünikasyon sistemlerinin normal işleyişini bozan, enformasyon kaynaklarının güvenliğini ihlal eden bir dizi enformasyon savaşı konseptinin geliştirilmesi.*

Doktrin, Rusya'nın ekonomisini, sivil toplumunu ve siyasal sistemini geliştirmeye ve yabancı devletlerden gelebilecek olan tehditleri tanımlamaya odaklanmıştır (Medvedev, 2015: 55-56). Ortaya konulan tehditlerden sonra, bu tehditlerin önüne geçmek ve Rusya'nın bu alanda ulusal güvenliğini temin etmek için birtakım önlemler sıralanmıştır. Söz konusu belgede dikkat

çekici bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Doktrinin medyaya karşı tutumudur. Medya, kamuoyunun, hükümet lehinde şekillendirilmesi için kullanılması ve yönetilmesi gereken bir araç olarak görülmektedir (Giles, 2012: 70). Medya hakkında önemli ifadeler aşağıda listelenmiştir (ITU, 2008):

- Rusya Federasyonu'nun devlet politikası ve resmî konumu hakkında güvenilir bilgilerin, Rus ve yabancı vatandaşlara iletilmesi için devlet kitle iletişim araçlarının desteklenmesinin gerekliliği;

- Devlet televizyon ve radyo yayın kuruluşlarının ve diğer devletler tarafından yönetilen kitle iletişim araçlarının, enformasyon politikasını şekillendirme hususunda devlet katılımının etkinliğinin artırılması

Ayrıca bu doktrinde ulusal medyanın, Rus dış politikasını, uluslararası kamuoyuna aktarmasını engelleyen girişimler de Rusya'nın enformasyon güvenliğine yönelik tehditler arasında kabul edilmiştir. (Medvedev, 2015: 56).

Doktrinde, bilgi güvenliği alanında artan silahlanma yarışına dikkat çekilmekte ve yapılacak uluslararası iş birliğinin, uluslararası toplumun tüm üyelerinin enformasyon güvenliğini arttırmasına yardım edecek bir yapıda olması gerektiği belirtilmektedir. Söz konusu belgenin geneli üzerine bir yorum yapılacak olursa, saldırgan bir beyandan ziyade, savunma yönü ağır basan bir dil ile yazıldığı görülmektedir (Giles, 2011: 47). Bu doktrin, istihbarat ve elektronik muharebe için önlemlerin, bilgi, propaganda ve psikolojik operasyonlara karşı koyma yöntemlerinin ve araçlarının iyileştirilmesine yönelik görevleri öncelikli olarak belirlemiştir.

Öte yandan, 12 Mayıs 2009 tarihinde yayınlanan "Russia's National Security Strategy to 2020/ 2020'ye Doğru Rus Ulusal Güvenlik Stratejisi" başlıklı belge, ekonomiden sağlığa birçok alanı derinlemesine ele alırken bilgi güvenliği konusuna dolaylı yollardan değinmektedir (ETH Zurich, 2009). Derinlemesine bir yaklaşım olmasa da siber alandan kaynaklı tehditlerin Rus ulusal çıkarlarını tehdit ettiği gerçeği kabul edilmektedir (Medvedev, 2015: 57). Söz konusu belgede, bilgi güvenliğine ilişkin maddeler şu şekildedir (ETH Zurich, 2009):

- Sibernetik ve yüksek teknoloji alanında yasadışı faaliyetlerin gelişmesi, Rus ulusal güvenliği üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir;

- Küresel enformasyon mücadelesinin artması, ülkelerin istikrarına, ekonomilerine, sosyal şartlarına ve kurumlarına yönelik tehditleri artıracaktır;

- Bilişim ve telekomünikasyon alanlarında teknolojik geri kalmışlığın giderilmesi; hükümet, askeri yönetim sistemleri ve kritik öneme sahip sistemlere yönelik bilgi güvenliği teknolojilerinin geliştirilmesi ve ulusal enformasyon alt yapısının küresel bilgi ağlarıyla uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir;

- Kritik öneme sahip alt yapı ve yüksek riskli tesislerin bilgi ve telekomünikasyon güvenliği ile kurumsal ve bireysel enformasyon güvenliği düzeyini artırarak ve ulusal güvenlik sistemi için birleşik bilgi telekomünikasyon sistemi oluşturarak ulusal güvenliğe yönelik enformasyon tehditleri önlenir.

Söz konusu belge incelendiğinde; daha çok Rus sivil toplumuna ve kritik alt yapı ve sistemlerine yönelik tehditler ve bu kapsamda alınması gereken tedbirler dar kapsamlı bir şekilde ele alındığı görülmektedir.

2011 yılında yayınlanan “*Conceptual Views Regarding the Activities of the Armed Forces of the Russian Federation in the Information Space/Bilgi Çağında Rus Silahlı Kuvvetleri'nin Faaliyetlerine İlişkin Kavramsal Görüşler*” başlıklı belge, “*Rus Ordusu'nun enformasyon alanındaki rolünün ilk resmî bildirim ve bir Rus ön siber savaş doktrini olarak*” tanımlanmaktadır (Giles, 2012: 67). *Kavramsal Görüşler* belgesi, Rusya Silahlı Kuvvetleri'nin küresel enformasyon alanındaki faaliyetlerine yönelik temel ilkelerini, kurallarını ve güven artırıcı önlemlerini ele almaktadır. Söz konusu belge, Rusya Silahlı Kuvvetleri'ne enformasyon alanındaki faaliyetlerine ilişkin rehberlik edecek yönergeler sunmaktadır (Thomas, 2014: 109). *Kavramsal Görüşler* 'de, “... kara, deniz, hava ve uzayın yanı sıra gelişmiş ülkelerin orduları tarafından enformasyon alanı çeşitli amaçlar için kullanılmaya başlanmıştır” (Siber Savunma İşbirliği Mükemmeliyet Merkezi/Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (CCDCOE), 2011) ifadesiyle siber alanın devletlerarası mücadele için beşinci bir boyut oluşturduğu kabul edilmektedir. Ayrıca, Rusya'nın ulusal güvenliğine yönelik yeni bir tehdidin varlığı, “*Dünyada hızla yayılmaya başlayan enformasyon silahlarının rolü nedeniyle, Rusya küresel enformasyon alanından kaynaklanan yeni bir tehditle karşı karşıyadır*” (CCDCOE, 2011), ifadesiyle kabul edilmektedir. Dikkat çeken diğer bir ifade ise, siber alanın Rus ulusal güvenliğinin bir parçası olarak görüldüğünün açıkça belirtilmesidir: “*Rusya Federasyonu bilgi güvenliği sistemi, bilgi güvenliği alanında devlet politikasını uygulamak için tasarlanmış, ülkenin ulusal güvenlik sisteminin bir parçasıdır*” (CCDCOE, 2011).

Belgede, enformasyon savaşı kavramı, “*Kritik sistemlere, kaynaklara ve yapılara zarar vermek; siyasi ekonomik ve sosyal yapıyı bozmak için nüfusun beynini yıkamak ve ayrıca devleti, diğer tarafların çıkarları doğrultusunda karar almaya zorlamak için kritik öneme sahip yapılara zarar verme durumu*” olarak tanımlanmıştır (CCDCOE, 2011). Enformasyon alanı hakkında tanımlamalar göz önüne alındığında, Rusya'nın ilgili tanımlamaları ABD'nin siber uzaya yaklaşımından daha geniş bir perspektif sunmaktadır (Medvedev, 2015: 60). Enformasyon alanından kaynaklı tehditler, sadece elektronik sistemlere ya da kritik alt yapılara yönelik saldırılar olarak görülmemiştir. Bunun yanı sıra yürütülen propaganda ve dezenformasyon faaliyetleri aracılığıyla sosyal yapı ve bilince yönelik tehditlerin de kaynağı olarak enformasyon alanı görülmüştür. Bu doğrultuda hem ulusun hem de askeri personelin söz konusu faaliyetlerden kaynaklı tehditlerden korunması kapsamında alınması gereken önlemler belirtilmiştir.

Kavramsal Görüşler, ilk olarak “yasallık” ilkesi hükümleriyle başlamaktadır. Bu bölümde, Rusya Silahlı Kuvvetleri'nin enformasyon alanındaki faaliyetlerinin, Rus ulusal hukukuna ve uluslararası hukuka uygun bir şekilde yürütüleceği belirtilmektedir. Dikkat çeken bir diğer husus ise “iş birliği” ilkesidir. Rusya, enformasyon alanında küresel iş birliğine dikkat çekerek, bu alandaki faaliyetleri düzenleyen bir uluslararası yapının oluşmasını amaçlamaktadır. Rusya Silahlı Kuvvetleri'nin meydana gelebilecek olası bir savaş durumunda uyması gereken talimatların belirtildiği bölümde de söz konusu çatışmaların önlenmesi ve çözülmesi noktasında uluslararası iş birliğine vurgu yapıldığı göze çarpmaktadır. Enformasyon güvenliği sürdürebilmek için uluslararası kurumların önemi ve merkeziliği, uluslararası iş birliği açısından vurgulanan bir diğer husustur. Rusya'nın, enformasyon güvenliği alanında uluslararası iş birliğinin teşviki konusunda yaptığı bu vurgu, Rus hükümetinin ve ordusunun kendi enformasyon güvenliğini

sağlamasına duyulan güven eksikliğinden kaynaklandığı iddia edilmektedir (Medvedev, 2015: 61).

Kavramsal Görüşler belgesi, enformasyon güvenliği üzerine yayınlanan diğer Rus belgelerinde olduğu gibi savunma temasını yansıtan bir belge konumundadır (Giles, 2012: 68). Özetle ifade etmek gerekirse, 2011 yılında yayınlanan bu belgede, uluslararası iş birliği ve savunmacı anlayışın ön planda olduğu bir metin olmasıyla birlikte Rus ordusuna karşı tehditleri ve bu kapsamda alınacak tedbirleri içermesi bakımından askerî yönü ağır basan bir belgedir. Kavramsal Görüşler, Rus Silahlı Kuvvetleri'nin enformasyon alanındaki askerî faaliyetlerine ilişkin birçok talimatı içermesine rağmen, saldırgan siber faaliyetlerden hiç bahsedilmemesi belgenin eksik yönü olarak ön plana çıkmaktadır (Giles, 2012: 69).

27 Şubat 2013 tarihinde yayınlanan, 2012 yılında Rusya Genelkurmay Başkanlığı'na atanan Valery Gerasimov'un "*The Value of Science in Prediction/Öngörüle Bilimin Değeri*" makalesi ise ortaya yeni bir askerî yaklaşım koymuştur. Bu belgede bahsedilen stratejiler geniş yankı uyandırmış olup "*Gerasimov Doktrini*" olarak adlandırılmıştır. Gerasimov, makalesinde aşağıdaki noktalara dikkat çekmektedir (Galeotti, 2014):

- 21. yüzyılda savaş ve barış arasındaki çizgi artık daha da belirsiz hale geldiğinden savaş alışılmadık çerçevelerde gerçekleşmektedir;

- Savaşın bu yeni şekli, ortaya çıkardığı etki ve yıkım açısından, geleneksel savaşlar ile karşılaştırılabilir hale gelmiştir;

- Askeri olmayan araçların çatışmalarda istenen hedeflere ulaşmada etkinliği kanıtlanmış ve bazı durumlarda askerî araçların gücünü aşmıştır;

- Yeni kullanılan çatışma yöntemleri siyasi, ekonomik, enformasyon, insani ve diğer askerî olmayan araçları içermektedir. Söz konusu araçlar, hedef ülkenin nüfusunun protesto potansiyeli ile koordine bir şekilde kullanılmaktadır;

- Bütün bu araçlar, enformasyon savaşı eylemleri ve özel kuvvet harekâtı ile desteklenir. Bu araçlar gizli bir yapı içerisinde kullanılır. Askeri araçların açık kullanımı barışı koruma ve krizi yatıştırma görevleri adı altında gerçekleştirilir;

- Hedef ülkede oluşturulan bir cephe yani iç muhalefetin kullanılması ve enformasyon araçlarının kullanımı, düşmanın avantajlarını geçersiz kılacaktır;

- Enformasyon alanı karşı tarafın potansiyelini zayıflatmak için birçok olanak sunar. Bu alanda, Rusya Federasyonu faaliyetlerini mükemmelleştirmelidir.

Gerasimov, makalesinde savaşın değişen yapısının bir portresini sunmaya çalışmıştır. Savaşın değişen yapısından, kullanılan araçların değişen nitelik ve etkinliklerine dair birçok vurgu vardır. Rusya'nın yayınladığı resmî doktrinlerin aksine siber operasyonların çatışmalarda oynadığı role dair önemi, *Gerasimov Doktrini*'nde daha belirgindir (Medvedev, 2015: 62). Gerasimov'un tanımlamaya çalıştığı yeni savaşın içerisinde birçok etken ve araç mevcuttur. Bazı durumlarda bu araçlar, askerî araçlardan daha etkili olabilmektedir. Özellikle savaşın ilk safhasında enformasyon ve gizli askerî faaliyetlerinin yürütülmesi ve daha sonra *barışı koruma* görevleri adı altında askerî araçların görünür olması gerektiği görüşleri ayrıca önemlidir. Gerasimov, gerilimi azaltabilmek için enformasyon silahlarının kullanımından ziyade yalnızca söz konusu araçların saldırgan yönünü öne çıkarmaktadır (Medvedev, 2015: 63). Bu doktrinde,

resmî Rus doktrinlerinin aksine, Rusya'nın siber alandaki faaliyetlerine ilişkin daha saldırgan bir tutum benimsemesi gerektiği belirtilmektedir.

Rus askeri uzmanlar Tchekinov ve Bogdanov tarafından, *Askeri Düşünce (Military Thought)* dergisinde “*The Nature and Content of a New-Generation War/Yeni Nesil Savaşın Doğası ve İçeriği*” başlığıyla yayınlanan makaledeki görüşleri, Rusya'nın yeni savaş stratejisine ışık tutmaktadır. Yeni nesil savaşın aşamalarına ilişkin görüşleri, enformasyon savaşının yeni savaş içerisindeki önemini ortaya koymaktadır. Tchekinov ve Bogdanov, yeni nesil savaşa ilişkin, “*Yeni nesil savaşa, tarafların nüfusunu ahlaki ve psikolojik etki altına alacak enformasyon ve psikolojik savaş hâkim olacak ve bu savaşın yeni türünü kazanan asıl zaferin temellerini oluşturacaktır*” (Tchekinov ve Bogdanov, 2013: 16) görüşünü paylaşmaktadırlar. Tchekinov ve Bogdanov, askeri olmayan yöntemlerin yani ekonomik, enformatik ve teknolojik kampanyaların, yeni nesil savaşta düşmanı dengelemek için kullanılacaklarının altını çizmektedirler. Enformasyon alanında sağlanacak üstünlüğün nihai zafer açısından önemini şu sözlerle ifade etmektedirler: “*Yeni nesil bir savaşta, taraflardan birisinin diğerine üstünlük sağlaması, rakibine karşı enformasyon üstünlüğü sağlamasına bağlıdır*” (Tchekinov ve Bogdanov, 2013: 18). Adı geçen ikili, medya aracılığıyla yürütülecek dezenformasyon faaliyetlerinin önemini de altını çizmektedirler.

Tchekinov ve Bogdanov, savaşın bu yeni şeklinde silahlı mücadelenin başlamasından önce enformasyon araçlarının kullanımıyla dezenformasyon faaliyetleri, hedef ülkeyi karıştırma, kritik alt yapılara saldırı ve istikrarsızlaştırma gibi faaliyetler yürütmenin önemini vurgulamaktadırlar. Siber saldırı ve dezenformasyon faaliyetleri, savaşın ilk safhasında yani ateşli silahların kullanımından önce çatışma sahnesinde görünür olacaktırlar. Belirtilen görüşlerin resmî niteliği olmamasına rağmen, 2014 yılında Kırım'ın ilhakı sürecinde yaşanan olaylarla söz konusu görüşlerin tutarlı olduğu söylenebilir. Bu makale, konusu gereği Rusya tarafından Kırım'ın ilhakı sürecine kadar (2014) yayınlanan doktrinleri dikkate almıştır.

3. Kırım'ın İlhakı ve Rusya'nın Bilgi Operasyonları

Ukrayna'da ilk olarak 2013 yılının sonlarında başlayıp ve daha sonra 2014 yılının ilk aylarında şiddetlenen olaylar neticesinde Kırım, Rusya tarafından ilhak edilmiştir. Bu süreçte yaşanan enformasyon ve siber kampanyalara değinmeden önce bu sürecin başlangıcını oluşturan *Euromaidan* protestolarından bahsedilecektir. Daha sonra, Kırım'ın ilhakı sürecinde, Rusya'nın başvurduğu enformasyon ve siber operasyonlara değinilecektir.

2010 yılında Ukrayna'da gerçekleştirilen seçimler neticesinde Viktor Yanukoviç iktidarı devralmıştır. Yanukoviç, Ukrayna'nın yönünü Doğu'ya çevirmiş ve bu doğrultuda politikalar yürütmüştür. Ukrayna'daki var olan Rus nüfuzu, Sovyetler Birliği'nin dağılışından beri var olmuş, Ukrayna'da gerçekleşen 2013 yılındaki olaylar itibariyle geri döndürülemez bir noktaya ulaşmıştır (Cin ve Tekin, 2021: 227). Ukrayna'daki Batı yanlısı gruplar tarafından başlatılan protestoların ilk ayağı, 21 Kasım'da Yanukoviç'in AB Ortaklık Anlaşması'nı imzalamayacağını açıklamasıyla başlamıştır (Guardian, 2013). Yanukoviç'in bu kararının üzerine on binlerce Ukraynalı, Kiev'de Bağımsızlık Meydanı'nda toplanmış ve bu kararı protesto etmiştir (BBC, 2013). Bu şekilde başlayan protestolar, *Euromaidan* ya da *Maidan* olarak anılmış ve ilerleyen süreçte kontrolden çıkarak Ukrayna için birçok sonucu beraberinde getirmiştir.

Yanukoviç'in AB kararı sonrasında, Rusya harekete geçmiş ve Ukrayna'yı ekonomik anlamda rahatlatacak bazı adımlar atmıştır.¹ Ancak bu adımlar, sürmekte olan protestoların şiddetini iyice artırır nitelikte olmuştur. Bunun yanı sıra, Ukrayna Parlamentosu'nun çıkardığı protesto karşıtı yasalar, protestocuları iyice alevlendirmiştir. Bunun üzerine, Ukrayna hükûmet binaları, protestocuların hedefi haline gelmiştir (BBC, 2014). Şubat ayından itibaren, barışçıl olarak başlayan protestolar kanlı bir niteliğe bürünmüştür. Ukrayna Parlamentosu, Rusya'ya kaçtığı iddiasıyla Yanukoviç'i görevden almıştır (BBC, 2014). Yanukoviç'in görevden alınmasının ardından Rusya, Ukrayna'nın bir Amerikan uydusu haline gelmesine müsaade etmeyeceğini duyurmuştur (Treverton vd., 2018: 14).

Yaşanan süreçte önemli kırılmalardan birisi, Yanukoviç'in görevden alınmasını takiben, Ukrayna Parlamentosu'nun Rusçayı yasaklamayı oylaması olmuştur.² Bu adım Rusya için yeni bir müdahale zemini oluşturmuştur. 20 Şubat 2014 günü *Maidan* protestolarının bir çatışma halini almasından kısa bir süre sonra Kırım'daki Rus operasyonları da (22-23 Şubat) başlamıştır (Kofman vd., 2017: 6-7). Ukrayna hükûmetinin yaşanan bu süreçte Kırım'ın kontrolü konusunda zayıf ve yetersiz kaldığı açıktır. 16 Mart tarihinde Kırım'da yapılan sözde referandumda ezici bir çoğunluk Rusya'ya katılımı desteklemiştir. Seçmenlerin %83,1'inin oy kullandığı referandumda, halkın %96,77'si Rusya'ya katılım lehinde oy kullanmıştır (The Washington Post, 2014). Kırım Parlamentosu'nun talebi doğrultusunda, 18 Mart 2014'te Rusya, Kırım'ı resmen ilhak etmiştir (BBC, 2014; Dilek, 2015: 245-272).

Siber savaş kavramı, Rus literatüründe, Batı literatürüne göre daha farklı ele alınmaktadır. Rusya siber kavramı yerine, elektronik savaş ve siber operasyonları da kapsayan *bilgi/enformasyon* kavramını kullanmaktadır (Giles, 2011: 46). Rus perspektifine göre siber savaş, daha kapsayıcı bir kavram olan bilgi çatışmasının bir bileşeni olarak görülmektedir (Hakala ve Melnychuk, 2021: 5). Rusya, Kırım'ın ilhakı sürecinde birçok aracı bir arada kullanarak hibrit bir savaş örneği ortaya koymuştur. Bu süreçte yaşanan siber ve bilgi operasyonları da bu savaşın önemli bileşenleri olarak ön plana çıkmıştır. Ukrayna'da gerçekleştirilen operasyonlar elektronik savaş, siber saldırı ve bilgi operasyonlarının karışımıyla desteklenmiştir (McCory, 2020: 35). Ukrayna çatışması esnasında kullanılan siber saldırılar, Gürcistan ve Estonya örneklerinden çıkarılan dersler üzerinden eyleme dökülmüştür. Söz konusu siber saldırılar, Ukrayna'nın meşruiyetini zedelediği gibi NATO açısından ise büyük hayal kırıklığı oluşturmuştur (Medvedev, 2015: 26).

2013 yılından başlayarak Ukrayna'ya yönelik yoğun siber saldırılar gerçekleştirilmiştir. Ukrayna internet sitelerine yönelik DDoS³ saldırıları olaylar başladığı tarihten itibaren artarak devam etmiştir. Bilgisayar korsanları, kullanıcıların bilgilerini ele geçirip onlara propaganda içerikli mesajlar göndermişlerdir. Örnek verilecek olursa, protestolar sırasında, daha geniş katılımları önleyebilmek için Ukraynalılara tehdit içerikli mesajlar gönderilmiştir (Pakharenko, 2015: 61). Birçok siber güvenlik şirketi, Ukrayna ağlarında kötü amaçlı yazılımlar, siber casusluk

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Al Jazeera, 2013, <https://www.aljazeera.com/news/2013/12/18/russia-and-ukraine-strike-15bn-deal>.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. BBC, 2014, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26248275>.

³ DDoS: DDoS saldırısı, hedef alınan internet ağına çok sayıda istek göndererek saldırı altındaki sistemin işlem yapma kapasitesini aşmayı ve bu şekilde sistemin çalışmasını engellemeyi amaçlayan saldırılardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaspersky, <https://www.kaspersky.com.tr/resource-center/threats/ddos-attacks>.

faaliyetleri ve askeri kuruluşlara ve personele yönelik saldırılar gerçekleştirildiğini bildirmiştir (Pernik, 2018: 61). Olayların yoğunlaştığı Şubat 2014'ten itibaren stratejik öneme sahip resmî kurumların ve ülkede faaliyet gösteren özel şirketlerin bilişim yapıları da, Rus istihbarat servisleri öncülüğü ve yönlendirmesiyle hacker saldırılarına maruz kalmıştır. (Costea, 2020: 51). Siber saldırılardan etkilenen kurumlardan bazıları, Ukraynalı telefon hizmetleri sağlayıcı firması UKRTelecom (Weedon, 2015: 76), parlamento mensupları, Ukrayna devlet siteleri, Ukrayna Ulusal Güvenlik Konseyi ve Ukrayna devlet haber ajansı Ukrinform'dur (Hakala ve Melnychuk, 2021: 24).

Rusya'nın gerçekleştirdiği iddia edilen, Kırım'ın ilhakı sürecinde yaşanan siber saldırılara bazı örnekler şu şekildedir:

- Mobil cihazlar üzerinden, ordu mensuplarına yönelik propaganda mesajları (McCory, 2020: 37);
- Kırım'da faaliyet gösteren Black Sea TV'ye yönelik DDoS saldırıları (Lange-Ionatamişvili, 2014: 14);
- 2014 Mayıs ayında gerçekleşen Ukrayna cumhurbaşkanlığı seçimlerine yönelik siber saldırılar (Hakala ve Melnychuk, 2021: 24);
- Ukraynalı yetkililerden çalınan e-posta ve dokümanların yayınlanması (Pakharenko, 2015: 63);
- Enerji altyapısına yönelik saldırılar (Pernik, 2018: 61);
- Ukrayna iletişim altyapısına yönelik saldırılar (Reuters, 2014).

Yapılan siber saldırılar hakkında belirtilmesi gereken önemli bir husus vardır. Söz konusu saldırıların, siber uzayın yapısı gereği bir kaynağa atfedilmesi oldukça zordur. Rusya yönetimi, söz konusu saldırıları, kendisi tarafından gerçekleştirdiğine yönelik yeterli kanıtın olmayışından da kuvvet bularak suçlamaları reddetmektedir. Ancak olaylar esnasında gerçekleştirilen siber saldırıların, Rusya'nın Kırım'da başarıya ulaşmasında katkıda bulunduğu açık bir durumdur (Medvedev, 2015: 27).

Rusya'nın Kırım'a müdahalesinin ikinci boyutunu bilgi operasyonları oluşturmaktadır. Kırım olayları sırasında Batı toplumuna, Batılı tarzda haber yayınları yapan Rus medyası, olayları Rus perspektifine ve çıkarlarına göre aktararak Kırım'ın ilhakını Rus hedefleri doğrultusunda desteklemiştir. Rus hükûmetinin, kitle iletişim araçları üzerindeki denetimi, Ukrayna'ya yönelik bilgi operasyonlarının etkin bir şekilde gerçekleştirilmesinde önemli bir faktör olmuştur. Rus hükûmetinin görüşlerinin yayılması amacıyla medya üzerinde kurulan denetim, Başkanlık İdaresi (*Presidential Administration*) tarafından gerçekleştirilmektedir (Lange-Ionatamişvili, 2014: 4).

Ukrayna'da Şubat 2014 tarihinde *Maidan* protestolarının kontrolden çıkmasını izleyen süreçte, Rus özel kuvvetleri mensupları Kırım'a yerleşerek kimliksiz bir şekilde operasyonlarını yürütmüşlerdir (Galeotti, 2015: 3). Daha önce de belirtildiği gibi siber saldırılar aracılığıyla ve fiziksel müdahaleler ile Kırım'da medyanın tek temsilcisi Rus medya temsilcileri olmuştur. Kırım'ın ilhakına giden süreçte yaşanan bilgi operasyonlarına dair bazı örnekler aşağıda listelenmiştir:

- “*Maidan protestoları sonucunda yeni kurulan hükûmeti, Washington'dan yönetilen bir oluşumdan ayırmak zor. Protestolar, ABD desteğiyle gerçekleşti*” (Russia Today (RT), 2014).
- “*Kırım'da silah zoruyla referandum efsanesi çöktü*” (RT, 2014).

- “Kırım 23 yıl önce işgal edildi” (TASS, 2014).
- “Ukrayna’da “darbe” ile gelen hükümet, insan haklarını ihlal ediyor. Maidan’a katılan siyasi güçler, başta azınlık hakları olmak üzere insan hak ihlalleri çağrısında bulunuyor” (RT, 2014).
- Aşırı sağcı grupların Yahudi ve Rus düşmanı oldukları vurgulanmıştır.⁴ Rus medyası, bu şekilde Yahudi cemaati üzerinden güvensizlik ve kargaşa ortamı oluşturmayı amaçlamıştır (Cin ve Tekin, 2021: 237).
- “Kırım’da Rusça konuşan halka yönelik provokasyonlar durdurulmalı” (TASS, 2014).
- Duma Başkan Yardımcısı Sergey Zheleznyak: “Ukrayna’da Rusça konuşan insanlar ‘soykırım’ riskiyle karşı karşıya” (Euractiv, 2014).

Rus medyasının, bilgi kampanyasının ana temaları şu başlıklar altında ifade edilebilir: “Ukrayna hükümeti ABD uydusu”, “Maidan protestocuları aşırı milliyetçi, Rus düşmanı ve anti-semitiktir”, “Kırım aslında Rus toprağıdır”, “Kırım’daki Rus nüfus tehdit altındadır” ve “Rusya, Kırım’daki olaylara müdahil olmamıştır”. Sonuç olarak, Rus medyası, Ukrayna’daki kargaşa sırasında yürüttüğü yayın politikasıyla Kırım’da yaşananları Rus argümanları ve çıkarlarına uygun bir şekilde uluslararası topluma aktarmayı başarmıştır (Cin ve Tekin, 2021: 237). Bu süreçte Rus medyası, hem ülke içindeki nüfusun Rusya’nın güvenlik stratejisine destek vermesini; hem de ülke dışındaki Rusofon’un konsolide edilmesini hedeflemiştir.

Kremlin’in talimatıyla yürütüldüğü iddia edilen siber alandaki saldırınlıklar ile Rusya tarafından yayınlanmış olan siber güvenliğe dair resmî belgeler uyuşmamaktadır. Çünkü siber güvenliğe dair Rusya tarafından yayınlanan belgelerde, devletin saldırgan siber faaliyetlerini gerçekleştirebileceğine dair bir stratejiden bahsedilmemiştir. Bu belgelerde saldırgan tutumdan ziyade, savunma ve uluslararası iş birliğini vurgulayan bir dil kullanılmıştır. Meselenin medya boyutunda ise durum biraz daha farklıdır. Hemen hemen her belgede, Rus devletinin medya üzerindeki kontrolünün ve desteğinin artırılması tavsiye edilmiştir. Medya kontrolü vasıtasıyla Rus halkı ve yabancılara yönelik uluslararası olaylar hakkında Rus argümanlarının doğru bir şekilde anlatılması amaçlanmıştır. Kırım örneği üzerinde bu hedefe ulaşıldığı görülmektedir. Son olarak, yaşanan bu olaylar Gerasimov Doktrini’nin ön gördüğü süreçler içerisinde yaşanmıştır. Bilgi harbi boyutunda yürütülen ilhak sürecinin, Rus askeri uzmanlar Tchekinov ve Bogdanov’un görüşleriyle de uyuştugu ifade edilebilir. Adı geçen uzmanların yayınladığı makalelerin her ne kadar resmî niteliği olmasa da Rus görüşünü yansıttıkları Kırım örneğinde ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Siber güvenlik, 2000’li yıllarla birlikte devletleri ve bununla doğrultulu olarak uluslararası ilişkileri ilgilendiren önemli meselelerden biri haline gelmiştir. Devletlerin en önemli amaçlarından birisi hukuki varlıklarını yani egemenliklerini devam ettirebilmektir. Bu yüzden devletler, tehdit algıladıkları durumlara karşı tedbir alma refleksi gösterirler. Siber alandan kaynaklı tehditler, devletler için siber güvenlik meselesini ortaya çıkarmıştır. Siber alanı fiziksel bir temelde kısıtlamak ya da tanımlamak mümkün olmasa bile siber alandan kaynaklı tehditlerin

⁴ Konuyla ilgili bir haber için bkz. Russia Today, 2014, <https://www.rt.com/news/ukraine-human-rights-violated-402/>.

doğrudan fiziksel dünyayı etkileme potansiyeline sahip olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Bu nedenle siber güvenlik, devletleri ilgilendiren başlıca konulardan birisi haline gelmiştir.

Siber alanın dolayısıyla da siber tehditlerin ya da siber güvenliğin farkında olan devletler, ulusal güvenlik stratejilerini bu doğrultuda yenileme yoluna gitmişlerdir. Güvenliğe yaklaşımlar, sınırlarla ya da sadece fiziksel dünya ile kısıtlanabilir yapılarından çok farklılaşmıştır. Artık bir devleti devlet yapan en önemli unsurlardan olan ulusal sınırların korunması, bir devletin güvenliği için yeterli olmamaktadır. Bu durumun farkında olan devletlerden birisi de Rusya olmuştur. Rusya daha 2000 yılında, siber güvenliğe ilişkin bir belge yayınlayarak bu alandan kaynaklı tehditlerin ve fırsatların farkında olduğunu göstermiştir. Rus ulusal strateji belgelerindeki en önemli vurgulardan birisi de ulusal güvenlik stratejilerine, siber güvenlik tedbirlerinin dâhil edilmesi olmuştur. Rusya'nın yayınladığı resmî belgelerde dikkat çeken noktalardan birisi, belgelerin, savunma refleksini ön plana çıkaran ve yumuşak bir dil ile yazıldığıdır. Anılan belgelerdeki kullanılan bu dil, Rusya'nın asıl amacını gizlemek için bu dili tercih ettiği değerlendirilmelerine neden olmuştur. Strateji belgelerinden farklı olarak anılan vakalara bakıldığı zaman, Rusya'nın siber alanı, bir saldırı sistemi içerisinde kullanmaktan çekinmediği görülmektedir. Rusya, yayınladığı belgelerde bilgi güvenliği stratejisinin iki ayağından birisi olan siber alana ilişkin yumuşak ve savunmacı bir dil kullanmış olsa da Kırım örneği üzerinden görüldüğü gibi aslında saldırgan bir tutum benimsemiştir. Siber uzayın sunduğu olanakları, ulusal güvenliğine sağlamaya yönelik girdiği çatışma veya operasyonlarda kullanmaktan geri durmamıştır. Rusya açısından bilgi güvenliğinin ikinci ayağını oluşturan bilgi-psikolojik boyutu daha çok medya üzerinden yürütülen bilgilendirme ve propaganda faaliyetlerine dayanmaktadır. Medya açısından, incelenen belgelerdeki liberal olmayan tutumun, Kırım örneğinde uygulanan strateji ile de tutarlı olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, Rusya attığı adımlarla siber alanda adından söz ettiren ülkelerden birisidir. Siber güvenliğe ilgisinin erken başlaması ve tarihsel olarak barındırdığı teknolojik miras, Rusya için önemli itici güçlerden olmuştur. Kremlin, ulusal güvenlik stratejisi içerisinde değerlendirdiği siber alanı, geleneksel saldırı yöntemleri içerisinde kullanmasıyla birlikte yeni bir savaş tekniğinin, birçok örneğini sunmuştur. Bunun en açık örneği *Maidan* protestoları sırasında gerçekleşen Kırım'ın ilhak edilmesi sürecinde görülmüştür. Bu gerçekler, Rusya'nın siber alanda önemli bir güç olma yolunda ilerlediğini ve diğer devletlerce dikkate alınması gereken bir aktör olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Disclosure Statement: No potential conflict of interest was reported by the author(s).

EXTENDED ABSTRACT

The sovereignty of states, which are among the main actors of international relations, and in connection with this, their national security is an important issue. Approaches to the issue of national security have been a concept that has changed with the globalization process. Many topics that are closely related to national security have been changed and new ones have been added: international organizations, individuals, climate change, technological developments, etc. Although internet-based systems provide many conveniences in all areas of life with digitalization, this convenience has brought many risks. Along with these risks, the issue of cyber security has become an issue that is handled by the states within the national security concepts.

The Russian Federation has been one of the first countries to realize the threats originating from cyberspace. In the early 2000s, Russia published a doctrine on cyber security and outlined its approach to cyberspace. Russia's approach to cyberspace differs from the Western literature. In Russian literature, the word "information", which corresponds to a broader meaning, is used instead of the word "cyber". In the documents published by Russia, it is seen that Russia uses a defensive and soft language regarding cyber security. On the other hand, Russia's attitude towards the media is considered as anti-liberal.

If the documents published by Russia are evaluated considering the events during the annexation process of Crimea, it is seen that Russia has taken a harsh stance despite the defensive language used in the documents. In the documents published by Russia, it is seen that it pays special attention to the control and supervision over the media. This attitude is in line with the information operations carried out by Russia through the media during the annexation of Crimea. As a result, Russia is one of the most important countries in cyberspace. Its early interest in cybersecurity and its historical technological legacy have been important driving forces for Russia. Russia has presented many examples of a new war technique by using cyber-space. The clearest example of this was seen during the annexation of Crimea, which took place during the Maidan protests. These facts reveal the fact that Russia is on the way to become an important power in the cyber space and is an actor that should be taken into account by other states.

Kaynakça

- Acar, H. & Pekcandanoğlu, M. (2020). Analysis of Russia's Cyber Security and Cyber Espionage Policies. *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi*, 3, 167-189.
- Acar, H. (2020). Rusya'nın Siber Güvenlik Politikası. İçinde Fulya Köksoy (Ed.). *Yeni Küresel Tehdit: Siber Saldırıları Siber Güvenlik ve Politika Uygulamaları* (87-107). Nobel Yayıncılık.
- Akyazı, U. (2013). "Uluslararası Siber Güvenlik Strateji ve Doktrinleri Kapsamında Alınabilecek Tedbirler". VI. Uluslararası Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji Konferansı, ISC Turkey, Ankara, 216-220.
- "Brokering power: US role in Ukraine coup hard to overlook", Russia Today, 17 Şubat 2015, <https://www.rt.com/news/233439-us-meddling-ukraine-crisis/>
- Cin, G. ve Tekin, H. H. (2021). Rusya'nın Hibrit Savaş Kapasitesinin Kırım ve Donbas Vakaları Üzerinden Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(37), 203-246.
- Costea, C. A. (2020). *Rusya'nın Ukrayna'daki Hibrid Savaşı*. SETA Yayınları.
- "Crimea annexed by Ukraine 23 years ago — Naryshkin", TASS, 11 Haziran 2014, <https://tass.com/russia/735705>, (Erişim Tarihi: 10.03.2022).
- "Crimea's parliament votes to join Russia", The Washington Post, 17 Mart 2014, https://www.washingtonpost.com/world/crimeas-parliament-votes-to-join-russia/2014/03/17/5c3b96ca-adba-11e3-9627-c65021d6d572_story.html, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- "Crimean 'referendum at gunpoint' is a myth – intl observers", Russia Today, 16 Mart 2014, <https://www.rt.com/news/international-observers-crimea-referendum-190/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2022).
- Darıcı, A. B. (2017). *Siber Uzay ve Siber Güvenlik Nedir? ABD ve Rusya'nın Siber Güvenlik Stratejilerinin Karşılaştırılması Analizi*. Dora Yayıncılık.
- Darıcı, A. Burak ve Özdal, Barış (2017). Rusya Federasyonu'nun Siber Güvenlik Kapasitesini Oluşturan Enstrümanların Analizi. *Bilig*, Avrasya'nın Siyasal İktisadı Özel Sayısı, 121-146.
- Dilek, M. S. (2015). Rusya Federasyonu'nun Kırım Hamlesine Analitik Bakış. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10/14, 245-272.
- "Duma Vice-Chair: Russian-speaking people in Ukraine risk 'genocide'", Euractiv, 13 Mart 2014, <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/interview/duma-vice-chair-russian-speaking-people-in-ukraine-risk-genocide/>, (Erişim Tarihi: 21.03.2022).
- Erol, M. S. ve Oğuz, Ş. (2015). Hibrit Savaş Çalışmaları ve Kırım'daki Rusya Örneği. *Gazi Akademik Bakış*, 9(17), 261-277.
- ETH Zurich, (2009). Russia: National Security Strategy to 2020. <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/publications/publication.html/154915>.
- Galeotti, M. (2014). "The 'Gerasimov Doctrine' and Russian Non-Linear War". In Moscow's Shadows. <https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/>

- Galeotti, M. (2015). "Hybrid war and "little green men": How it works, and how it doesn't". İçinde Agnieszka Pikulicka-Wilczewska ve Richard Sakwa (Eds.), *Ukraine and Russia: People, politics, propaganda and perspectives* (156-165). Bristol, UK: E-International Relations.
- Giles, K. (2011). "Information Troops"- A Russian Cyber Command?". 3rd International Conference on Cyber Conflict. IEEE. 45-60. <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/5954699>.
- Giles, K. (2012). "Russia's Public Stance on Cyberspace Issues". 4th International Conference on Cyber Conflict. Tallinn, The NATO Cooperative Cyber Defense Centre of Excellence. 63-75. https://ccdcoe.org/uploads/2015/04/CyCon_2012_book_web_sisu.indd_.pdf.
- Güntay, V. (2017). Uluslararası Sistem ve Güvenlik Açısından Değişen Savaş Kurgusu; Siber Savaş Örneği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 6(2), 81-108.
- Hakala J., Melnychuk J., (2021). Russia's Strategy in Cyberspace. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence. <https://stratcomcoe.org/publications/russias-strategy-in-cyberspace/210>.
- Hoffman, F. G. (2007). Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars [Elektronik Versiyon]. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies.
- "Human rights violated by Ukraine's coup-appointed govt – European NGO", Russia Today, 12 Mart 2014, <https://www.rt.com/news/ukraine-human-rights-violated-402/>, (21.03.2022).
- Karabulut, B. (2017). Uluslararası İlişkilerde Savaş Olgusunun Yaşadığı Dönüşüm: Hibrit Savaş ve Rusya Örneği. *KARAM Dergisi*, 55(14), 115-130.
- Kofman, M. & Rojansky, M. (2015). "A Closer look at Russia's "Hybrid War", Wilson Center Kennan Institute, Report, No: 7. <https://www.wilsoncenter.org/publication/kennan-cable-no7-closer-look-russias-hybrid-war>.
- Kofman, M., Migacheva, K., Nichiporuk B., Radin, A., Tkacheva, O. & Oberholtzer, J. (2017). Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine [Elektronik Sürüm]. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- Lange-İonatamişvili, E. (2014). Analysis of Russia's information campaign against Ukraine. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence. https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/russian_information_campaign_public_12012016f.in.pdf.
- "Lavrov: ultranationalists provocations against Russian-speakers in Crimea should be curbed", TASS, 18 Mart 2014, <https://tass.com/russia/724259>, (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- McCrary, D. (2020). Russian Electronic Warfare, Cyber and Information Operations in Ukraine. *The RUSI Journal*, 165(7), 34-44.
- Medvedev, S. A. (2015). Offense-Defense Theory Analysis Of Russian Cyber Capability. Master Thesis for Naval Post-Graduate School. Monterey, California.
- Pakharenko, G. (2015). "Cyber Operations at Maidan: A First-Hand Account". İçinde Kenneth Geers (Ed), *Cyber War in Perspective: Russian Aggression against Ukraine* (59-67). Tallinn: NATO CCD COE Publications.

- Pernik, P. (2018). The early days of cyberattacks: the cases of Estonia, Georgia and Ukraine. İçinde N. Popescu ve S. Secieru (Eds.), *Hacks, Leaks and Disruptions: Russian Cyber Strategies* (53–64). European Union Institute for Security Studies (EUISS).
- Tchekinov, S.G. ve Bogdanov, S.A. (2013). “The Nature and Content of a New-Generation War”. *Military Thought: A Russian Journal of Military Theory and Strategy*, Sayı 4, s.12-23.
- The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (2000). National Security Concept of The Russian Federation. https://www.mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1737121/.
- The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (2011). Conceptual Views Regarding the Activities of the Armed Forces of the Russian Federation in the Information Space. https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/Russian_Federation_unofficial_translation.pdf.
- The International Telecommunication Union (ITU). “Definition of Cybersecurity”, <https://www.itu.int/en/ITU-T/studygroups/com17/Pages/cybersecurity.aspx>.
- The International Telecommunication Union (ITU). (2008). Information Security Doctrine of The Russian Federation. https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/National_Strategies_Repository/Russia_2000.pdf.
- Thomas, T. (2014). Russia’s Information Warfare Strategy: Can the Nation Cope in Future Conflicts?. *The Journal of Slavic Military Studies*, 27(1), 101-130.
- Treverton, G. F., Thvedt, A., Chen, A. R., Lee, K., ve McCue, M. (2018). Addressing Hybrid Threats [Elektronik Sürüm]. Bromma: Arkitektkopia AB.
- “Ukrainian MPs vote to oust President Yanukovich”, BBC, 22 Şubat 2014, <https://www.bbc.com/news/world-europe-26304842>
- “Ukraine protests after Yanukovich EU deal rejection”, BBC, 30 Kasım 2013, <https://www.bbc.com/news/world-europe-25162563>
- “Ukraine: Putin signs Crimea annexation”, BBC, 21 Mart 2014, <https://www.bbc.com/news/world-europe-26686949>
- “Ukraine says communications hit, MPs phones blocked”, 4 Mart 2014, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-cybersecurity-idUSBREA231R220140304>
- “Ukraine suspends talks on EU trade pact as Putin wins tug of war”, The Guardian, 21 Kasım 2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/21/ukraine-suspends-preparations-eu-trade-pact>
- “Ukraine unrest: Protesters storm regional offices”, BBC, 24 Ocak 2014, <https://www.bbc.com/news/world-europe-25876807>
- Weedon, J. (2015). “Beyond ‘Cyber War’: Russia’s Use of Strategic Cyber Espionage and Information Operations in Ukraine”. İçinde Kenneth Geers (Ed), *Cyber War in Perspective: Russian Aggression against Ukraine* (67-79). Tallinn: NATO CCD COE Publications.

ABD’NİN BARACK OBAMA DÖNEMİ SURİYE POLİTİKASI: NEOKLASİK REALİST BİR ANALİZ*

Abdülmuttalip ÇOBAN**

Makale Geliş Tarihi/Received: 26/03/2022

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 28/06/2022

Makale Yayın Tarihi/Published: 30/06/2022

Atf için/To cite: Çoban. A. (2022). ABD’nin Barack Obama Dönemi Suriye Politikası: Neoklasik Realist Bir Analiz. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 36-57.

Özet: 17 Aralık 2010 tarihinde Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da yer alan birçok ülkede toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan bu hareketlerin en kanlı çatışmaya sahne olduğu ülke ise Suriye olmuştur. Bu hareketlerin ortaya çıktığı dönemde ABD başkanlık koltuğunda Barack Obama bulunmaktadır. ABD’nin ilk Afro-Amerikan başkanı olan Obama, özellikle George W. Bush’tan kendisine kalan sorunların gölgesinde dış politikasını şekillendirmek zorunda kalmıştır. Bunlar arasında 11 Eylül saldırılarından sonra gerçekleştirilen Afganistan ve Irak müdahaleleri sayılabilmektedir. Obama’nın dış politika stratejisini etkileyen bir diğer gelişme ise 2008 küresel finansal kriz olmuştur.

Bu çalışmada, Obama’nın Suriye iç krizine yönelik geliştirdiği yeniden mevzilenme ve geriden yönetme stratejileri incelenmiştir. Bu inceleme sürecinde dış politika analizinde öne çıkan uluslararası ilişkiler teorilerinden olan neoklasik realizm teorisinden yararlanılmıştır. Neoklasik realizmin dış politika analizi sürecinde ele aldığı bağımsız değişkenler, ara değişkenler ve bağımlı değişkenler kullanılarak Obama’nın Suriye krizine yönelik geliştirdiği dış politikası incelenmiştir. Çalışmada ABD’nin Suriye iç savaşına yönelik dış politikasının oluşum sürecinde Obama’nın stratejilerinin, ABD’nin mevcut iç yapısının ve Amerikan halkının tutumunun etkili olduğu ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Neoklasik Realizm, Obama, Suriye Krizi, Yeniden Mevzilenme

US POLICY ON SYRIA IN THE PERIOD OF BARACK OBAMA: A NEOCLASIC REALIST ANALYSIS

Abstract: On 17 December 2010, social movements emerged in many countries in the Middle East and North Africa. The country where these movements, called the Arab Spring, witnessed the bloodiest conflict was Syria. At the time when these movements emerged, Barack Obama was in the chair of the US presidency. Obama, the first African-American president of the USA, had to shape his foreign policy especially in the shadow of the problems left by George W. Bush. These include the Afghanistan and Iraq interventions after the September 11 attacks. Another development that affected Obama’s foreign policy strategy was the 2008 global financial crisis.

In this study, Obama’s retrenchment and leading from behind strategies developed for the Syrian internal crisis are examined. In this review process, neoclassical realism theory, which is one of the prominent international relations theories in foreign policy analysis, was used. Obama’s foreign policy for the Syrian crisis was examined by using the independent variables, intervening variables and dependent variables that neoclassical realism handled in the foreign policy analysis process. In the study, it has been argued that Obama’s strategies, the current internal structure of the USA and the attitude of the American people were influential in the formation of the USA’s foreign policy towards the Syrian civil war.

Keywords: Foreign Policy, Neoclassical Realism, Obama, Syrian Crisis, Relocation

* Bu çalışma Dr. Öğretim Üyesi Vahit GÜNTAY danışmanlığında hazırlanan “ABD’nin Barack Obama Dönemi Suriye Politikası” adlı Yüksek Lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

** Yüksek Lisans Mezunu, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, abdulcoban1967@gmail.com

Giriş

George W. Bush (2001-2009) hükümetinin özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından askerî unsurların kullanımını da içine alan sert güç temelli dış politika stratejisi sergilemesi hem uluslararası arenada hem de Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) imajını zedeleyici sonuçlara neden olmuştur. Bu duruma ilaveten yapılan askerî müdahalelerin yarattığı ekonomik yük ve 2008 küresel finansal krizinin ortaya çıkardığı buhran ABD ekonomisinin yıpranmasına zemin hazırlamıştır. Demokrat Parti adayı Barack Obama, ABD'nin iç ve dış politikada yaşadığı bu kriz sürecinde değişim ve umut vaatleriyle 4 Kasım 2008 tarihinde başkanlığa seçilmiştir. Bu kapsamda Obama yönetiminin ilk hedefi dış politikada ABD'nin yıpranan imajını onarmak olmuştur. İç politikada ise makro ekonomik göstergeleri iyileştirme çabaları ön plana çıkmıştır. Obama döneminde ABD'nin yaşadığı en büyük sorunlardan biri Arap baharı olarak adlandırılan özgürlük temelli halk ayaklanmaları ve bu ayaklanmaların kanlı çatışmalara dönüştüğü Suriye iç savaşı olmuştur. Obama yönetimi bu krize yönelik iki ayrı strateji belirlemiştir. Bu stratejilerden birincisi en az düzeyde müdahale düşüncesinin temel alındığı yeniden mevzilenme stratejisidir. İkinci strateji olarak ise Suriye iç savaşına dolaylı yoldan müdahale etmeyi amaçlayan geriden yönetme stratejisidir.

Bu çalışmada ilk olarak neoklasik realizm teorisinin kavramsal çerçevesi ortaya konularak dış politika analizinde ele aldığı unsurlar incelenmiştir. Suriye krizine ana hatlarıyla bakıldıktan sonra Obama dönemi ABD dış politikasının bu sorunsala pratikteki yaklaşımı neoklasik realizm teorisi üzerinden incelemeye alınmıştır. Bu çalışma, ABD Başkanı Obama döneminde Washington yönetiminin Suriye iç krizi üzerine geliştirdiği dış politika uygulamalarının sorunun çözümüne yönelik hangi düzeyde katkılar sağladığı sorusuna da cevap arayacaktır.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu temel argüman ise Obama yönetiminin uyguladığı yeniden mevzilenme ve geriden yönetme stratejileriyle özellikle Suriye iç krizinde daha da kaotik bir duruma neden olduğu gerçeğidir. Ancak bu strateji, Irak ve Afganistan politikalarında benimsenen Obama İyimserliği gibi ABD'nin sorunlu bölgelerden en az maliyetle/hasarla çıkmasını (Dilek, 2019: 41) sağlamaya çalışmaya odaklanmıştır.

1. Neoklasik Realizm ve Dış Politika

Uluslararası ilişkiler teorileri, devletlerin uluslararası alanda gerçekleşen olaylara yönelik ne tür stratejiler geliştireceğini açıklama amacı gütmektedirler. Mevcut tehdit durumlarına yönelik dış politika davranışlarının belirlenmesi için çeşitli teoriler öne çıkmıştır. Bunlardan birisi de realist teoridir. Ancak zamanla ortaya çıkan yeni gelişmelerin tam anlamıyla açıklanamaması nedeniyle realist teoriden neorealizm ve neoklasik realizm adıyla farklı teoriler türemiştir. Sistem unsurunu dış politika analizlerinde tek argüman olarak kullanan neorealist teori, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin hiçbir askerî müdahale olmadan dağılmasını açıklayamaması nedeniyle eleştiriye maruz kalmıştır. Bunun sonucunda SSCB'nin dağılmasını iç dinamiklerinde meydana gelen değişimlerle açıklamaya çalışan ve sistem unsurunun yanında devletlerin iç yapısından kaynaklanan faktörleri de dış politika analizi sürecine ekleyen neoklasik realizm ortaya çıkmıştır. Neoklasik realizm teorisi, ilk olarak 1998 yılında Gideon Rose tarafından *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy* adlı makalede kullanılmıştır.

Neoklasik realizm, dış politika analizini oluştururken hem mevcut uluslararası sistemi hem de ilgili devletlerin iç yapısını analiz sürecine dâhil etmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın ana teorik temelini neoklasik realizm oluşturmaktadır. ABD'nin mevcut siyasal yapısı, siyasi partileri, düşünce kuruluşları, toplumsal yapısı ve medya gibi unsurları nihai karar alıcıların davranışlarında ve dolayısıyla devletin dış politika davranışlarında önemli etkilere sahiptir. Örneğin, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Irak ve Afganistan müdahalelerinin yanı sıra uluslararası terörizme yönelik politikaları o dönemin etkili bir gücü olarak gösterilen neo-muhafazakâr adlı oluşumun etkisiyle açıklanabilmektedir. Obama'nın ve dolayısıyla ABD'nin Suriye Krizi'ne yönelik dış politika davranışlarını da daha sağlıklı analiz edebilmek için de hem uluslararası sistemdeki mevcut duruma hem de ABD'nin kendine özgü yapısına bakmak gerekmektedir.

1.1 Neoklasik Realizm'in Ortaya Çıkışı

Soğuk Savaş'ın SSCB'nin dağılması sonucu sona ermesi bu dönemde etkili olan neorealist teorinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bunun en büyük nedeni neorealist teorinin hiçbir askerî müdahale olmaksızın dönemin ikinci büyük gücü olan SSCB'nin dağılmasını açıklayamamasıdır. Bunun sonucunda eleştirel ve yapısalcı birçok teorinin yanında yeni bir realist teori ortaya çıkmıştır. Bu yeni realist teoriye neoklasik realizm adı verilmiştir (Kardaş ve Balcı, 2014: 131).

Neoklasik realistler, devletlerin güç ve çıkar ilişkileri ile birlikte yönlendirildiğini ileri sürmüşlerdir. Bundan dolayı uluslararası alanda ortaya çıkan gelişmelerin analizi yapılırken devletlerin maddi kapasitelerin ve güç dağılımlarının asıl analiz noktası olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar (Arı, 2013: 174). Bu teoriye göre bir ülkenin dış politikası o ülkenin uluslararası sistemdeki yeri ve özellikle görece maddi güçleri tarafından belirlenir (Rose, 1998: 146). Bu durum neoklasik realist olarak kabul edilen isimlerin çalışmalarında açık bir şekilde görülmektedir. Rose (1998: 154)'a göre; Fareed Zakaria ABD'nin dış politikasını, William Curti Wohlforth SSCB dış politikasını, Thomas Christensen ABD ve Çin arasındaki rekabeti, Ranall L. Schweller II. Dünya Savaşında tarafların dış politikalarını incelemiştir. Bu çalışmaların ana teması olarak devletlerin göreceli güçlerinin dış politikaları üzerindeki etkisi belirlenmiştir (Rose, 1998: 154).

Neoklasik realistler, liderlerin iç siyasi engelleri, küresel ve ulusal ekonomi süreçleri ve güç değişimlerini nasıl algıladıklarının devlet davranışlarında önemli etkisi olduğunu ileri sürmektedirler (Kardaş ve Balcı, 2014: 131). Bunun sonucu olarak güç dağılımı ve anarşi durumunun oluşturduğu uluslararası sistemin liderler açısından belirsiz bir durum oluşturduğunu ifade etmektedirler. Dolayısıyla sistemin yanı sıra siyasi aktörler ve ülke içi süreçleri de dış politika analizine dâhil etmektedirler (Kardaş ve Balcı, 2014: 131).

1.2. Neoklasik Realizm ve Dış Politika Analizi

Neoklasik Realizm teorisini ilk temsilcisi Gideon Rose, bu teoriyi özellikle devletlerin dış politika davranışlarını açıklamada kullanmıştır. Rose'a göre; devletler dış politikada karşılaştıkları herhangi bir olay veya durumlara yalnızca sistemin ortaya koyduğu yöntemlerle cevap veremezler. Rose, devletlerin dış politika davranışlarını incelerken sadece sistemik unsurlara odaklanılmasının devletlerin dış politika stratejilerinin doğru anlaşılması noktasında yeterli olmayacağını ileri sürmektedir. Ona göre sistemik unsurların yanı sıra karar verici konumda olan kişilerin algıları ve devletin yapısında bulunan yerel yapıların da bu dış politika

karar verme sürecinde etkili olduğunu belirtmiştir. Liderlerin veya karar verici konumunda olan kişilerin bu karar verme sürecinde hem dış hem de iç dinamiklerden etkilenebileceğini ve bu iç dinamikler tarafından sınırlandırılabilceğini ileri sürmektedir (Rose, 1998: 152). Bunun yanında neoklasik realizmin diğer teorilerden farklı olduğu en önemli nokta ise ara değişken ve bağımsız değişken olarak kabul edilen araçların dış politika karar verme sürecinde incelenmesidir. Teorinin temel amacı devletin dış politika sürecine müdahalede bulunan yerel yapıların rolünü belirlemek, bu rolleri sistem içerisinde toplayarak test etmektir (Rose, 1998: 153). Dolayısıyla Rose'un ortaya koyduğu neoklasik realizm teorisi birey, devlet ve sistem unsurlarını bir araya getirmektedir (Kiraz, 2018: 421).

Neoklasik realizm teorisini inceleyen Taliaferro, bu teorinin uluslararası alanda farklı devletlerin ya da aynı devletlerin farklı zaman dilimlerinde niçin belli politikalar izlediklerine odaklandığını ileri sürmektedir (Taliaferro, 2000: 133-134). Ona göre devletlerin ortaya koydukları dış politika stratejileri, askeri politikaları, dış ekonomik faaliyetleri ve kriz sürecindeki politikaları Neoklasik realizmin konularını oluşturmaktadır. Ayrıca Taliaferro, Waltz'ın uluslararası alanın anarşik yapıda olduğu görüşünü kabul eder ancak teoriler analiz edilirken farklı değişkenleri barındırmaması görüşünü reddeder (Taliaferro, 2000: 133-134). Neoklasik realizmin devletlerin dış politikalarını analiz etme sürecine bakıldığında karşımıza üç farklı unsur çıkmaktadır. Bunlar *bağımlı değişkenler*, *ara değişkenler* ve *bağımsız* değişkenlerdir (Taliaferro, 2009:213-214). Neoklasik realistlerin bağımlı değişken olarak kabul ettiği unsurların başında devletlerin dışarıdan aldıkları tehditler ve ortaya çıkan güvenlik açıkları gelmektedir (Taliaferro, 2009: 213). Ara değişken devletin sahip olduğu kurumlar, milli duygular ve ideoloji gibi unsurların harekete geçirilmesi olarak ifade edilmektedir (Taliaferro, 2009: 213). Neoklasik realistlerin dış politika analiz sürecine dâhil ettiği son değişken ise bağımsız değişkendir. Bu değişken devletlerin izleyeceği uyum, yenilik ve var olan stratejilerin sürekliliği unsurlarını önemli unsur olarak kabul etmektedir (Taliaferro, 2009: 213).

1.2.1 Bağımlı Değişken

Neoklasik realizm ilgili devletin dış politika analizi sürecinde bağımlı değişken olarak devletin dış politika stratejilerini ve sonuçlarını kullanmaktadır. Neoklasik realist teoriyi savunan teorisyenler farklı ya da benzer devletlerin farklı zamanlarda neden aynı stratejileri izlediklerini anlama amacıyla devletlerin dış politika davranışlarını incelemektedirler. Bunun sonucunda bağımlı değişken olarak devletlerin izlediği stratejiler için benzetme, yenileme veya mevcut stratejiyi koruma gibi çeşitli yapılar ile analizlerin çok boyutlu olmasını sağlamaktadırlar (Kiraz, 2018: 422).

1.2.2. Bağımsız Değişken

Neoklasik realistler dış politika analiz sürecinde bağımsız değişken olarak sistemin yani devletlerin görece maddi güçlerinin baskısını belirlemişlerdir. Bu teorisyenlere göre; güç, devletlerin birbiri üzerindeki etkilerinin kaynakları ve kapasiteleridir. Dolayısıyla devletlerin hedeflerine ve çıkarlarına göre dış politika davranışları sergilediklerini öne sürmektedirler. Güç kavramı neoklasik realistlerin dış politika analizinde önemli bir etkiye sahiptir. Ancak yapısal realistlerde olduğu gibi aynı durumda bütün devletlerin aynı dış politika davranışında bulunmayacaklarını ileri sürerek güç unsurunu devletlerin dış politikalarında tek değişken olarak

kabul etmemektedirler. Onlar için devletlerin kendilerine özgü yapılarının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Kiraz, 2018: 427-428).

1.2.3. Ara Değişkenler

Neoklasik realizmde dış politika analizi için esas belirleyici unsur olarak devletlerin iç yapılarının ve karar alıcıların algılarının oluşturduğu ara değişkenler kabul edilmektedir. Neoklasik anlayışta farklı devletlere göre birçok farklı ara değişkenler olmasının yanı sıra genel olarak karar alıcıların algıları ve devletlerin iç yapısı incelenmektedir. Karar vericilerin algılarının dış politika analizinde önemli değişken olarak kabul edilmesinin nedeni her türlü karar alma sürecinde olmaları ve karar alma yetkisini elinde buldurmalarıdır. Dolayısıyla bütün bu karar alma ve uygulama süreçlerinde aktif olarak buldukları için algıları dış politika kararlarında önemli etkiye sahiptir (Kiraz, 2018: 430-431). Diğer bir ara değişken olarak ise devletlerin yerel faktörleri kabul edilmektedir. Her devletin kendine özgü yerel faktörü olmakla birlikte ana faktörler olarak ilgili devletin toplumsal ve kültürel yapısı, tarihsel sürekliliği, kurumsal yapısı ve özerkliği, çıkar grupları ve medyası kabul edilmektedir. Yerel faktörler toplumun kendisi olduğu için dış politikada belirleyici olmaktadır. Bu faktörlerin devletlerin dış politikalarında belirleyicilik dereceleri dış politika kararlarından etkilenme ve bu kararları etkileme derecelerine göre değişkenlik göstermektedir (Kiraz, 2018: 435).

2. Suriye Krizi ve Gelişimine Genel Bir Bakış

Arap Baharı adı verilen sürecin fitilini yakan olay Tunus'ta gerçekleşmiştir. 17 Aralık 2010 tarihinde ünlü sokak satıcısı Muhammed Bouazizi'nin %30 oranında bir işsizliğin olduğu Sidi Bou Zid adlı kasabanın yerel yönetim binası önünde kendisini yakmasıyla başlayan olaylar kısa süre içerisinde Tunus'un başkentine kadar ulaşmıştı. Bu olayların sebebi olarak işsizlik, enflasyon, yolsuzluk, yaşam koşullarının kötülüğü, özgürlüğün olmayışı ve ülke yönetiminin bu durumlar karşısında sessiz kalması gösterilmekteydi (Gelvin, 2013: 238). Bu olaylar sonucunda protestoların başladığı Tunus'ta Cumhurbaşkanı Zine Al Abidine Bin Ali istifa etmek zorunda kalmıştır. Tunus'ta ortaya çıkan bu toplumsal hareketler daha sonra Ortadoğu'ya ve Kuzey Afrika ülkelerine de sıçramıştır. Ortadoğu'da Ürdün, Yemen, Bahreyn, Suriye ve belli ölçüde Suudi Arabistan gibi ülkelerde görülen bu toplumsal olayların Kuzey Afrika ayağını ise Fas, Tunus, Cezayir, Libya ve Mısır oluşturmaktadır (Sivrikaya, 2019: 330). Bu ayaklanmaların etkileri ülkelerin yapısal faktörlerine göre farklılık göstermektedir. Tunus, Mısır ve Libya'da mevcut yönetimler devrilmiş ve bu ülkeler bir geçiş dönemi içerisine girmiştir. Toplumsal olayların görüldüğü ancak herhangi bir yönetim değişikliğine gidilmediği ülkeler ise Yemen, Bahreyn ve Suriye'dir (Altunışık, 2011: 94-95).

Arap Baharı olarak nitelendirilen bu toplumsal hareketler ileriki dönemlerde değişen durumlara göre yeni terimlerle ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu terimlerin en bilindikleri arasında *Arap uyanışı*, *Arap isyanı*, *Arap dönüşümü* ve *Arap devrimi* sayılmaktadır (Bingöl, 2013: 26). Ayrıca ayaklanmaların en önemli aktörleri haline gelen gençlerin örgütlenmesinde Facebook, Twitter, Youtube gibi sosyal medya araçlarının ve diğer yayın organlarının etkisinin büyük olması nedeniyle bu toplumsal hareketlere "Twitter Devrimi veya Facebook Devrimi" gibi isimler de verilmektedir (Topak, 2014: 247-248).

Arap baharı olarak adlandırılan toplumsal hareketin Tunus'ta başlayıp diğer ülkelere sıçramasına ve bazı ülkelerde rejim değişikliğine neden olmasına rağmen Suriye ilk zamanlarda bu olaylardan görece daha da az etkilenmiştir. Tunus'ta ortaya çıkan protestoların üzerinden üç ay gibi bir süre geçmesine rağmen Suriye içerisinde herhangi bir ayaklanma olmamıştır. Ancak tarihler 6 Mart 2011'i gösterdiğinde Suriye'nin Deraa kentinde yaklaşık on gencin duvarlara rejim karşıtı yazılar yazdığı için gözaltına alınması ve kötü muamele görmesi diğer ülkelerdeki halk hareketlerinin bu ülkede de görülmesine neden olmuştur. Bu olayın üzerinden yaklaşık iki hafta geçtikten sonra protestolar artmış ve güvenlik güçleri göstericilere ateşle karşılık vermiştir (Çağlar ve Aksu, 2019: 510). Özellikle Deraa kentinde küçük bir çocuğa karşı uygulanan şiddet halkın tepkisine yol açmış ve sonrasında halk *yıkılsın bu rejim, defol ey Beşar* gibi sloganlar ile sokaklara çıkmıştır (İnanç, 2016: 88). Göstericilerin isteği Esad'ın ve yaklaşık 48 yıldır ülke yönetimini elinde bulunduran Baas Partisi'nin iktidardan uzaklaşmasıdır. Bu nedenle küçük gösteriler halinde başlayan halk hareketi daha sonra bir iç savaş haline dönüşmüştür. Suriye Ordusu'nun kuşatması altında Deraa kentinin yanı sıra Halep, Hama ve Humus gibi birçok kent bulunurken; muhalifler ise Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) gibi silahlı güçler ile mücadelelerini sürdürmüşlerdir (Topal, 2015: 118-119).

Rusya, Çin, İran, Hizbullah gibi güçler Esad rejimini desteklerken; Türkiye, Katar, ABD, Fransa, İngiltere, Katar, Almanya ve Suudi Arabistan muhalif gruplara destek vermişlerdir (Ekşi, 2017: 108-109). Büyük güçlerin de bu çatışmalara taraf olması nedeniyle bir yandan Suriye krizi Suriyeli halkın büyük bir kısmının mülteci durumuna düşmesine neden olmuş diğer taraftan da bölgesel ve küresel güçler arasında nüfuz mücadelesi kaçınılmaz hale gelmiştir (Ekşi, 2017: 107).

Suriye sorununun çözümü için Suriye Halkının Dostları Grubu ve İslam İşbirliği Teşkilatı gibi gruplar öncülüğünde yapılan bazı görüşmeler sonuçsuz kalmıştır (Şen, 2013: 73). Özellikle en etkili karar organlarından biri olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Rusya ve Çin ikilisinin Esad aleyhine yönelik kararlarda veto haklarını kullanmaları Suriye üzerinde bir yaptırım veya müdahalenin oluşmasını engellemiştir (Uğur: 2017: 13).

Suriye iç savaşına ilerleyen dönemlerde terör örgütleri de doğrudan katılmıştır. Örneğin, Demokratik Birlik Partisi (PYD) Suriye'nin kuzey bölgesinde sözde özerklik ilan ederken; 2014 yılında DAESH bölgede alan kazanmaya başlamıştır (Polat, 2016: 144). (Kako, 2020).

3. Obama Dönemi Dış Politikası ve Suriye

ABD'nin George W. Bush dönemindeki stratejisinin temelini tek taraflı hareket etme, askeri güç kullanımını ön plana çıkarma ve uluslararası hukukun göz ardı edilmesi gibi unsurlar oluşturmaktaydı. Ancak 2008 yıllarına doğru bu politikalarda esnekliğe gidilerek yumuşak güç anlayışı adı verilen stratejiye doğru bir değişim söz konusu olmuştur. Bu politika sert güç ve yumuşak gücün karışımı olarak ortaya çıkarılıp *akıllı güç* olarak adlandırılmıştı. Obama döneminde ise Bush'un tek taraflılık anlayışına karşı çok taraflılık, iş birliği ve demokrasiyi ön plana çıkaran bir politika anlayışı takip edilmiştir (Bingöl, 2014: 152).

Uluslararası sistemde yaşanan çok taraflılık söylemlerinin gelişmesine en önemli katkılardan birini de *değişim* sloganı ile ABD başkanlığına seçilen Obama yapmıştır. Obama, ABD'nin ilk siyahi başkanı olarak yerini aldıktan sonra Bush'un tepki çeken tek taraflı dış politika

anlayışının yerine çok taraflı anlayışı benimseyerek ABD'nin İslam dünyasındaki prestijini düzeltme yoluna gitmiştir (Erşen, 2014: 74). Dış politikasını ABD'nin Bush döneminde ortaya çıkan olumsuz imajını düzeltmek üzerine kuran Obama, bu yönde ilk adımını AB, Çin ve Rusya üçlüsüyle yeniden diyalog kurarak atmıştır. Ayrıca Bush'tan miras olarak kalan uluslararası bir ekonomik kriz ve ABD'nin kendi içinde yaşadığı ekonomik darlığı aşabilmek için iç politikalara odaklanmıştır. Bu amaçla G-20 içerisindeki devletlerle iyi ilişkiler içine girerek bu krizin olumsuz etkilerini en aza indirmeye çalışmıştır (Gözen, 2018: 28).

3.1. Obama'nın Grand Stratejisi ve Ortadoğu

ABD başkanlarının dış politika anlayışları mevcut duruma ve uluslararası alanda yaşanan gelişmelere göre farklılık gösterebilmektedir (Cerrah, 2016: 325). Örneğin Bill Clinton döneminde dış politikada küreselleşmeye yönelik adımlar atılmasına önem verilmişti (Cerrah, 2016: 325). Bunun sonucunda ise iktisadi ve finansal anlamda düzene giren ve ülke içerisinde sistemli işleyişin olduğu istikrarlı bir yapı ortaya çıkmıştır. Ancak George H.W. Bush (Baba Bush) döneminde olduğu gibi George W. Bush (Oğul Bush) döneminde de özellikle Ortadoğu bölgesinde yürütülen yanlış politikalar nedeniyle istikrarsız bir tablo ortaya çıkmıştı. Özellikle Oğul Bush döneminde yaşanan 11 Eylül saldırıları, Afganistan ve Irak'a yapılan askeri müdahaleler ve sonrasında yaşanan 2008 küresel finansal krizi bu istikrarsız durumun ana nedenleriydi. Bu nedenle George W. Bush'tan sonra ABD başkanlığını devralan Barack Obama, hem iç hem de dış politikada selefinden miras kalan sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmıştır (Cerrah, 2016: 325).

Obama göreve geldiği 2009 yılından itibaren Başkan Bush döneminden farklı bir dış politika anlayışı geliştirmeye çalışmıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası ana stratejisini terörle mücadele üzerine kuran Bush yönetimi, terörist örgütleri tespit ederek ortadan kaldırmayı ve kitle imha silahlarının üretilip kullanılmasını engellemeyi öncelikli görevi olarak belirlemiştir. Bush'un bu konuda temel doktrini, terör örgütlerinin temel finansmanını keserek kitle imha silahlarını elde etmelerini önlemek, tehdidin ABD sınırlarına ulaşmadan engelleme amacıyla önleyici müdahalede bulunmak stratejilerine dayandırılmıştır (The National Security, 2002: 5-6). Obama, sefeli Bush'un dış politikasından farklı olarak kendi politikasını üç temel hedefe oturtmuştur. Bu hedeflerin ilki ABD'nin yeniden uluslararası arenada boy göstermesini sağlamaktır. Obama, Bush döneminde geri plana atılan uluslararası örgütleri yeniden ön planda tutarak bu hedefini gerçekleştirmeyi önemsemektedir. İkinci olarak, Bush döneminde sıkça kullanılan sert güç stratejisi terk edilerek yumuşak güç stratejisi ile dış politikasını şekillendirmeyi amaçlamaktadır. Son olarak dış politikanın en temel aracı olarak sorunlarda öncelikle diplomasi aracını kullanmayı hedeflemektedir (Hook ve Spainer, 2018: 330). Obama yönetimi, diplomasi tekniğiyle hem önceki dönemde çok etkin şekilde kullanılan askeri anlamda yapılan müdahaleleri azaltmayı amaçlamıştır (Özdemir, 2018: 65).

Dış politikada belirtilen adımların atılması hedeflenirken, iç politikada ise 2008 küresel finansal krizinden etkilenen ülke ekonomisini istikrarlı hale getirmek, işsizlik sorununa kalıcı çözüm bulmak gibi hedefler belirlenmişti. Obama iç ve dış politika arasında denge oluşturabilmek için uluslararası alanda liderliği koruması gerektiği düşüncesindeydi. Bu hedefi gerçekleştirebilmek için *yeniden mevzilenme* stratejisine önem verilmiştir (Özdemir, 2018: 66-

67). Obama'nın yeniden mevzilenme stratejisini ABD dış politika geleneğinde yer edinen izolasyonculuk ve seçici angajman stratejilerinin bir karışımı olarak tanımlayan görüşler de vardır. Buna göre Obama yönetimi izolasyonculuk anlayışı ile ABD'nin kendi sınırlarının içerisini güvence altına alarak iktisadi anlamda ilerlemeyi amaçlamaktadır. Amerikalı dış politika aktörleri bunu sağlayabilmek için herhangi bir soruna doğrudan değil dolaylı yoldan uluslararası örgütleri kullanarak müdahale etme anlayışını benimsemektedirler (Yalçın, 2015: 62-63). Seçici angajman stratejisi ile de sınırlandırma aracını kullanarak bulunduğu bölgenin güvenliğini sağlamayı hedeflemektedirler. Bu strateji ile Obama yönetimi, ülkenin iktisadi anlamda rahatlamasını ve diğer ülkelerle iş birliğini artırmasını sağlamayı hedeflemiştir (Yalçın, 2015: 62-63). 2010 yılı Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de belirtildiği gibi Obama güvenlik anlayışını yalnızca terör ile sınırlı tutmayarak ekonomi, ülke değerleri ve küresel alanda düzeni sağlama başta olmak üzere tüm alanlara yaymayı amaçlamıştır (The National Security, 2010: 10).

Bush ve halefi Obama'nın dış politika stratejilerine bakıldığında; demokrasi unsurunu farklı şekillerde kullandıkları görülmektedir. Bush özellikle Ortadoğu'da demokratikleşmeyi sağlayacağı iddiasıyla sert güç modeli üzerinden stratejiler yürütmüştür. Ancak Bush'un izlediği bu politikalar Ortadoğu'daki toplumlar başta olmak üzere uluslararası alanda büyük bir tepki aldığından ABD'nin imajı uluslararası alanda zedelenmiştir (Kurt, 2014: 182). Obama ise Bush'un tepki çeken bu demokrasi stratejisini farklılaştırıp daha çok insan hakları kavramına odaklanmıştır. Obama yönetimi özellikle insan haklarını ön planda tutarak hak, adalet, ifade özgürlüğü gibi evrensel kabullerin ABD'yi kuran değerlerle eş değer olduğunu ifade ederek bu anlayışı tüm dünyaya yayma amacıyla olduklarını ifade etmiştir (Kurt, 2014: 184).

ABD Başkanı Obama, başkanlığı esnasında yaptığı en etkili konuşmalarından birini 2009'da Kahire'de yapmıştı. Bu konuşmasında bireyin ifade özgürlüğü, kendi yönetimini seçme hakkı, adalet ve eşitlik gibi haklardan yararlanabilmesi ve yolsuzluklarla mücadele konuları üzerinde durmuştur. Ayrıca iktidar aygıtını elinde bulunduran liderlerin zor ve baskı yoluyla hareket etmemeleri gerektiğini vurgulamıştır. Aynı yıl BM Genel Kurulu'ndaki konuşmasında da küresel çapta barışın ve güvenliğin tesis edilmesi gerektiğini belirterek ekonomik anlamda ilerlemenin sağlanması için insan hakları ve demokrasi vurgusunda bulunmuştur. Obama'nın dış politikada farklı bir çizgiye geçeceğini belirtmiş olması Nobel Barış Ödülüne layık görülmesine zemin hazırlamıştır (Telatar, 2012: 62). Ancak Obama'nın özellikle kabinesinde bulunan bazı isimler nedeniyle Bush'un izlediği politikalara dönülebileceği görüşünü savunanlar olmuştur. Çünkü Obama yönetiminde olan Samantha Power, Susan Rice ve Michael McFaul gibi isimler demokrasi konusuna Cumhuriyetçilere benzer tarzda yaklaşmaktaydılar. Ancak Obama kabinesinde demokrasiye mesafeli olan kişilerin bulunmasına rağmen demokrasi aracı istikrar ve güvenlik temelli kullanılmıştır (Duran ve Yılmaz, 2012: 29).

Bu gelişmeler yaşanırken ABD Başkanı Obama özellikle seçim döneminde vaat olarak ifade ettiği Irak ve Afganistan'dan Amerikan güçlerini çekme girişimlerini Obama İyimserliği adı altında başlatmıştır. Ayrıca İsrail-Filistin çatışmasının sona erdirilmesini ve Ortadoğu bölgesinde terör gruplarına karşı mücadelenin devam ettirilmesi amacıyla yeniden mevzilenme stratejisini uygulamaya koymuştur. İran nükleer görüşmeleri başta olmak üzere birçok sorunla mücadelede çok taraflılık anlayışıyla hareket ederek bölgede tek bir güç oluşmasını engellemeye çalışmıştır. Obama yönetimi, ülkenin iktisadi anlamda maliyetlerini azaltmak için dış politikada doğrudan bir

müdahaleyi değil dolaylı müdahaleyi benimsemiştir. Uluslararası alandaki gelişmelere dolaylı müdahale aracı olarak uluslararası örgütleri özellikle de BM'yi ön plana çıkarmıştır (Özdemir, 2016: 73).

Obama'nın dış politika stratejisinde yer alan demokratikleşme adımlarının test edildiği bölge Ortadoğu olmuştur. 2009 yılının Haziran ayında İran'da yapılan seçimlerde tartışmalar meydana gelmişti. Bu tartışmalar sonucunda başkent Tahran başta olmak üzere birçok kentte protesto gösterileri düzenlendiğinden İran yönetimi bu gösterileri orantısız güç kullanarak bastırmaya çalışmıştı. Obama yönetimi, İran'daki muhalefetin taleplerine istenilen cevabı vermemiştir. Ayrıca 2009 yılında Honduras'ta gerçekleşen darbeye ve Afganistan'da gerçekleşen tartışmalı seçimlere de Obama yönetimi temkinli yaklaşmıştır. (Kurt, 2014: 185-186). Obama yönetimi, 2010 yılında Tunus'ta başlayıp diğer Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yayılan Arap baharına yönelik dış politikasını oluşturma noktasında zorlanmıştır. (Telatar, 2012: 70). Obama özellikle Kahire konuşmasında dışarıdan müdahalelerle demokrasinin uygulanamayacağını belirtmiş ve halkın kendi isteğiyle yönetme hakkını elinde tutması durumunda demokrasi taleplerine destek vereceğini belirtmiştir. Bu açıklama aslında özellikle Mısır ve çevre ülkelerdeki olası demokrasi taleplerine destek verilebileceği anlamı taşımıştır. Obama yönetimi, özellikle Tunus ve Mısır'da rejimler, şiddet ve güç kullanmayı seçtiği dönemlerde göstericilerin yanında durarak onların isteklerini göz önünde bulundurmaya çalışmıştır (Gözen, 2016: 138-139).

Arap baharının başlangıcını oluşturan Tunus'taki gösteriler esnasında Obama öncelikle Tunus lideri Bin Ali ile bir görüşme gerçekleştirerek sert güç kullanılmamasını istemiştir. Libya'da ise eylemlerin başlangıcında sessiz kalıp muhaliflere yeterince destek sağlamamıştır. NATO'nun Libya'ya yapılan müdahalesinde ise ABD önemli rol oynamıştır. Obama yönetimi, Mısır'da yaşanan gerginlikleri öncelikle izlemeyi tercih etmiş ancak bazı zamanlarda müdahil olma yoluna gitmiştir (Yalçın, 2015: 67-68). Örneğin 2011 ayaklanmaları esnasında Obama, Mübarek'i arayarak halkın taleplerine cevap vermesi gerektiğini iletmiştir. (Kim Ghattas, 2013).

3.2. Suriye Krizi: Geriden Yönetme Anlayışından Stratejik Sabıra

Obama göreve geldiği günden itibaren Amerikan kamuoyuna Irak'taki askeri varlıklarını çekeceklerine dair açıklamalarda bulunmuştu. (Yalçın, 2018: 37-38). Bunun en temel sebeplerinden biri Ortadoğu'da asker konuşlandırmanın yarattığı ciddi maliyeti ortadan kaldırmaktı. Ancak 2011 yılında ABD, Irak'tan tamamen çekilmesiyle birlikte bölgedeki istikrarsızlık artmıştır. (Yalçın, 2018: 37-38). Obama Arap baharı ile ortaya çıkan protestolar süresince askerî seçenekten uzak durma, çıkarları gereği hareket etme, gücü diğer aktörlerle paylaşma ve bunun sonucunda ABD'nin operasyonlarda arka planda olması anlamına gelen “geriden yönetme (*leading from behind*)” stratejisini benimsemiştir (Karakaya, 2015: 19). Bu stratejinin sonucu olarak Obama yönetimi, Libya'da uluslararası örgütler ile iş birliği içinde olmayı benimserken Müslüman Kardeşler örgütünün Mısır siyasetinde uzun süre etkili olmasını istememiştir. Suriye'de ise diplomasi seçeneğini kullanmaya çalışmıştır (Karakaya, 2015: 17). Ancak bu stratejiye rağmen Ortadoğu'daki çatışmalar daha da şiddetlenip durum daha karmaşık bir hal almıştır (Gözen, 2016: 146).

Obama yönetimi Suriye'de gösterilerin başladığı andan itibaren Suriye rejiminden şiddete başvurmamasını ve muhalif yapılar ile görüşmesini istemiştir. Daha sonra gösteriler iç savaşa dönüp çatışmalar başlayınca BM başta olmak üzere uluslararası örgütleri kullanmaya başlamıştır.

Ayrıca Türkiye başta olmak üzere bölgede etkisi olan ülkelerle diplomatik temasını artırmıştır. Ancak daha sonra Esad'ın karşısında kendini konumlandıran Obama yönetimi, Esad'ın iktidardan gitmesi gerektiğini ifade ederek bölgeden diplomatlarını geri çağırmıştır (Göngen, 2014: 14). Çünkü Obama yönetimi, Esad rejimini İran'a destek verip ülkeyi İran etkisine açık hale getirmesi, Hamas ve Hizbullah ile yakın ilişki kurması ve İsrail karşıtı duruş sergilemesi nedeniyle kara listeye almıştı (Çağlar ve Aksu, 2019: 322). Obama, Suriye'deki gösterilere karşı Esad yönetiminin sert güç kullanımını 2011 yılının Ağustos ayında yaptığı bir açıklamayla kınamıştır (The White House, 2011). Esad rejiminin reform ve demokratik geçiş çağrılarına cevap vermemesinden ötürü Suriye yönetiminden çekilmesi gerektiğini ifade etmiştir (The White House, 2011). Obama, Suriye halkının yabancı bir müdahale istemeyişine saygı duyduklarını belirtmiştir (The White House, 2011). Suriye halkı için demokratik, adil ve koruyucu bir Suriye oluşturma amacıyla olduklarını bildirmiştir (The White House, 2011).

Arap baharı boyunca muhaliflerin yanında duran Obama yönetiminin bu politikası Tunus ve Mısır gibi ülkelerde ciddi mücadeleler yaşanmadan rejimin değişmesini mümkün kılmıştır. Libya'da ise uluslararası örgütlere destek vererek Kaddafi rejiminin sona ermesi sağlanmıştır. (Kurt, 2019: 72). ABD, Suriye krizinde iki önemli seçeneğe sahipti. Bunlardan ilki, askeri müdahalede bulunarak Esad rejimini devirmekten geçiyordu. Ancak Obama, Bush'tan farklı bir ideoloji benimsediği için bu seçenek rasyonel değildi. Diğer seçenek ise muhaliflere yardım edilmesiydi. Obama yönetimi ikinci seçeneğe yönelerek muhaliflere destek verme yoluna gitmiştir (Kurt, 2019: 72-73).

Obama yönetimi, Suriye iç krizinde BM, Avrupa Birliği (AB) ve Arap Birliği gibi uluslararası/bölgesel örgütlerle yakın temas kurmaya odaklanmıştır. Şöyle ki, ABD bu dönemde AB ve Arap Birliği üyesi ülkelerin de desteğini alarak Esad rejimine karşı silah ambargosunu içeren karar tasarısını BM'ye sunmuştur. Ancak Rusya ve Çin ikilisinin vetosu bu çabayı başarısız kılmıştır. Karar tasarısının iki ülke tarafından veto edilmesi sonrasında Suriye iç savaşının durdurulması amacıyla Suriye'nin Dostları Grubu (SDG) adında bir yapı kurulmuştur (Özkan, 2016: 18-19). Bu yapının bir kolu olarak Suriye Ulusal Konseyi oluşturulup çeşitli toplantılar yapılmıştır. (Erdemir, 2016: 425). Obama yönetimi, Suriye'de ateşkesin sağlanabilmesi için Kofi Annan'ın arabuluculuk rolünü üstlenmesini istemiştir (Kurt, 2014: 191). Kofi Annan Suriye'de barışın sağlanması için hazırlamış olduğu plan Nisan 2012'de kabul edilerek BM Güvenlik Konseyi'nce de onaylanmıştır. Bu plan, sahaya yansıtılmadığından çatışmaların sona erdirilmesi mümkün olmamıştır (Erdemir, 2016: 425). Bu girişimlerin de etkisiyle Suriye krizinin çözümü için 2012 yılının Haziran ayında Cenevre Konferansı'nın toplanmasına karar verilmiştir. Özellikle BM'nin Suriye kararlarında veto hakkını kullanan Rusya ve Çin ikilisinin bu toplantıya katılmaları sorunun çözümüne dair küçük ölçekli de olsa olumlu bir hava yaratmıştır. Ancak yayınlanan ortak bildiride Esad rejimine karşı somut bir kararın alınamaması muhaliflerin bu girişime şüphe duymasına neden olmuştur (Özkan, 2016: 19).

2012 yılında Esad rejiminin göstericilere karşı kimyasal silah kullandığına dair haberler Washington'a ulaştıca Obama yönetimi, Şam rejimine karşı sert açıklamalar yapmıştır (Özdemir, 2018: 134). 2012 yılının Ağustos ayında Obama, Beyaz Saray Basın Odası'nda gazetecilerin sorularını yanıtlarken reform taleplerinin Esad rejimince reddedildiğini ve halka yönelik şiddetinin iki katına çıkarıldığını belirtmiştir. Bu noktada kimyasal veya biyolojik silahların

kullanılmasının kırmızı çizgileri olduğunu belirtme gereği duymuştur (The White House, 2012). ABD bu gerginlikleri gerekçe göstererek 2012 yılında Şam Büyükelçiliğini kapatmıştı. Irak ve Libya gibi geçmişteki müdahaleler sonucu ortaya çıkan olumsuz durumlar nedeniyle Obama yönetimi müdahale seçeneğine sıcak bakmamıştır. Bölgede uçuşa yasak bölge veya güvenli bölge oluşturma düşüncesi ise ABD için güvenlik riski oluşturma ihtimali nedeniyle uygulanamamıştır (Özdemir, 2018: 134).

21 Ağustos 2013'te Esad rejiminin Suriye'de göstericilerin kontrolü altındaki bölgelere kitle imha silahları ile saldırdığı tespit edilmişti. Bu saldırılar sonucu 1000'in üzerinde sivil hayatını kaybetmişti. Böylece 2012-2013 yıllarında Esad rejimi sivillere hedef alacak şekilde kimyasal silahlar kullanmıştır (Özdemir, 2018: 135). 2013 yılındaki bu saldırı sonrası Obama, Esad rejiminin insan onurunu hedef alan bir saldırı düzenlediğini ifade etmiştir (The White House, 2013). Bu saldırıların hem bölgedeki müttefiklere zarar verdiğini hem de bu saldırıda kullanılan silahların terörist grupların eline geçme ihtimalinden söz etmiştir (The White House, 2013). Obama, Amerikan birliklerinin askerî müdahale için bölgede hazır bulunduğunu ancak bunun için öncelikle kongreden onay alınması gerektiğini vurgulamıştır (The White House, 2013). Bu açıklamalardan sonra Rusya, Esad rejiminin elinde bulunan kitle imha silahlarının dışarı çıkarılması konusunda sorumluluk alacağını ABD yönetimine bildirmiş ve iki ülke arasında sağlanan anlaşma ile Obama yönetiminin Esad rejimine askeri müdahale ihtimali ortadan kalkmıştır (TRT Haber, 2015). Ancak, Obama yönetimi muhalefete destek vermeye devam ederek Doğu Akdeniz'deki askerî unsurlarını artırmaya karar vermiştir (Cerrah, 2016: 332).

2012 yılında düzenlenen Cenevre toplantılarında alınan kararların uygulanamayışından ötürü Cenevre II'nin toplanması için çaba sarf edilmiştir. 2014 yılının Ocak ayında yapılan Cenevre görüşmelerinin ikincisine muhalif unsurlar katılmak istememişlerdir. Muhaliflere göre; kitle imha silahı kullanacak kadar saldırgan bir tavır sergileyen Esad ile görüşülmesi Şam rejimine zaman kazandırmak anlamına gelmekteydi. Türkiye bu aşamada arabuluculuk yaparak muhalif unsurların da görüşmelere katılmasına yardımcı olmuş ancak özellikle Esad'ın iktidardan gitmesi konusunda anlaşılmasına üzerine toplantılardan olumlu bir sonuç alınamamıştır. Bu anlaşmazlık sonucu BM'nin Suriye Özel Temsilciliği görevini yürüten Lakhdar Brahimi istifa etme kararı almıştır (Özkan, 2016: 20). 2014 yılına gelindiğinde de Obama, Suriye üzerine uyguladığı stratejiyi değiştirmemeye devam etmiştir. (Özdemir, 2018: 139-140). Özellikle bu dönemde ABD açısından maliyetleri azaltacak adımlar atmaya çalışmış ve bu politika doğrultusunda rejime karşı mücadele içine giren göstericileri uzaktan eğiterek krizi yönetmeye çalışmıştır (Özdemir, 2018: 139-140).

3.3. Obama'nın Suriye Politikasında Aktör Değişimi: DAESH

ABD Başkanı Obama özellikle 2014 yılının ortalarından itibaren birincil tehdit olarak Esad rejimi yerine DAESH terör örgütünü görmeye başlamıştır. Örgütün hem Irak hem de Suriye yapılanmasına karşı mücadele etmeye karar vermiştir (TRT Haber, 2015). Bu dönemde DAESH'in Irak'ın Musul kentini ele geçirmesi üzerine Obama yönetimi Kongreden ekstra bir bütçe istemiştir. Obama yönetimi, DAESH'e karşı hava saldırıları düzenlemeyi, bu yapıya karşı mücadele edecek tüm unsurlara destek vermeyi ve saldırılar sonucu sığınmacı konumuna düşenlere yardım etmeyi temel stratejisi olarak belirlemiştir (Kurt, 2019: 84-85). DAESH terör örgütünün

Suriye'deki toplu katliamlar yapması sonucu Obama yönetimi buraya yönelik hava saldırılarını artırmış ve yaklaşık 3000 DAESH mensubu etkisiz hale getirilmiştir (Aljazeera, 2016).

ABD aynı yıl liderliğini yaptığı ve çeşitli ülkelerin katılım sağladığı bir askerî koalisyon oluşturup DAESH unsurlarına karşı hava operasyonları düzenlenmişti (Aksoy, 2016: 36). Türkiye'nin de içinde olduğu koalisyona katılan toplam ülke sayısı kısa süre içerisinde 66 olmuştur (Güler ve Özdemir, 2018: 485). Obama'nın DAESH'e yönelik stratejisinin ilk ayağını askerî koalisyonun yaptığı hava saldırıları oluştururken, ikinci ayağını muhaliflere verilen destekler şekillendirmekteydi. Bu amaçla bölgedeki muhalif unsurların önemli bir bölümü DAESH'e karşı eğit-donat programına dâhil edilmiştir. (Özdemir, 2018: 201-202).

Obama 2015 yılında yaptığı açıklamada özellikle DAESH liderlerinin öldürülmesi konusunda önemli başarılar gösterdiklerini ifade etmiştir. DAESH'in Irak'ta egemen olduğu alanın yaklaşık %40'nı kaybettiğini belirten Obama Suriye'de de adı geçen terör örgütünün güç kaybetmeye devam ettiğini vurgulamıştır (White House, 2015). Obama yönetimi özellikle DAESH ile mücadele ederken PYD/YPG terör örgütü yapılanmasıyla ortak hareket etme basiretsizliği göstermiştir. Dolayısıyla bu politika uzun zamandır PKK terör örgütü ile mücadele eden müttefik ülke Türkiye'nin tepkisini kaçınılmaz kılmıştır (Aksoy, 2016: 38). Ancak DAESH ile mücadelede Obama, Türkiye'nin bu konudaki tepkisine rağmen PYD/YPG'ye öncelik tanımaya devam etmiştir. Yapılan operasyonlar neticesinde bölgede PYD/YPG 17 bin kilometrekarelik alanı etkisi altına almıştır (Özdemir, 2018: 207-208). Amerikan yardımlarıyla güç kazanmaya başlayan terör örgütünün hem Suriye halkına hem de Türkiye'nin sınır güvenliğine tehdit oluşturması Türk Silahlı Kuvvetlerinin ÖSO ile birlikte Fırat Kalkanı (2016) adı verilen operasyonu düzenlemesine neden olmuştur. Bu operasyonlar neticesinde hem DAESH'in hem de YPG'nin ilerlemesine engel olunmuştur. Obama yönetimi bu operasyonların PYD/YPG'yi zayıflatmasından endişe duyduğundan Türkiye'nin askeri müdahalesinden hoşnutsuzluk duymuştur. Terör örgütüne ağır silahlar gönderip siyaseten de arkasında durmaya devam etmişlerdir (Özdemir, 2018: 210-211).

2015 yılına gelindiğinde ABD'nin öncülük ettiği askerî koalisyonun hava operasyonları devam etmiştir. Bu operasyonların yanı sıra Esad rejiminin talebiyle Rus ordusu da DAESH hedeflerine yönelik hava saldırısında bulunmuştur. İran'a bağlı Şii milislerinin, Hizbullah'ın ve YPG'nin de kara operasyonları düzenlenmesiyle hem bölgedeki aktör sayısı artmış hem de DAESH büyük ölçüde güç kaybetmiştir (Polat, 2016: 220). Ancak Obama yönetimi, bölgede DAESH'i yok etmek için PYD/YPG ile yaptığı iş birliği düzeyini gün geçtikçe artırmıştır. Özellikle ABD'nin bölgede DAESH'e yönelik yaptığı hava saldırılarının çok önemli bir kısmı DAESH-YPG çatışma alanlarına odaklanmıştır. Bu örgüte meşrutiyyet kazandırmaya çalışan ABD yönetimi, Suriye Demokratik Güçleri (SDG) adı altında bir yapı oluşturarak PYD terör örgütünü ve onun silahlı kolu YPG ile birlikte sözde kadın kolunu oluşturan YPJ'yi bu yapı içerisine dâhil etmiştir. Bu yapı içerisinde PYD terör örgütü ve onun uzantılarına ABD, askeri ve siyasi desteği artırarak devam etmiştir. Örneğin, ABD'ye bağlı özel kuvvetler, örgüt mensuplarını eğitmek için bölgeye gönderilmiştir (Acun, 2019: 213-214).

Öte yandan Obama 2015 yılında ilan ettiği Ulusal Güvenlik Stratejisinde sürdürmek anlamına gelen kelimeleri elliye yakın kez kullanarak mevcut stratejisinin büyük ölçüde devam edeceğinin mesajını vermiştir (Kanat, 2015: 1-2). Obama daha önce *geriden yönetme* olarak adlandırılan Ortadoğu politikasını 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde "stratejik sabır" olarak

revize etmiştir (Çetinoğlu, 2019: 1162). Stratejik sabır olarak adlandırılan bu politikanın temel argümanları bölgedeki çatışmalara hemen müdahale edilmemesi veya bir müdahale olacaksa bunun bölgedeki muhalif unsurlar aracılığıyla yapılması gerektiğidir (Çetinoğlu, 2019: 1162).

ABD Başkanı Obama, 2016 yılında Beyaz Saray'da yaptığı konuşmada DAESH tehdidinin zayıflatılmasının Suriye'deki iç savaşın sona erdirilmesine bağlı olduğunu ve bu nedenle diplomasiye önem verdiklerini ifade etmiştir. Bu nedenle Cenevre görüşmelerinin önemine vurgu yapan Obama, BM Güvenlik Konseyi üzerinden de bölgede barış tesisi için adım atmak istediklerini bildirmiştir (White House, 2016).

Obama'nın Suriye krizinin sona erdirilmesi için diplomatik anlamda önem verdiği Cenevre görüşmelerinin üçüncüsü Şubat 2016'da gerçekleştirilmiştir. Ancak bu görüşmeler hem Rusya'nın hem de görüşmelere ilk kez katılan İran'ın çözüm odaklı hareket etmeyişi nedeniyle olumsuz sonuçlanmıştır. Bu iki ülkenin desteğini arkasına alan Şam rejimi ise bölgedeki saldırılarına devam etmiştir (Temizer, 2017). Suriye rejimine yönelik yaptırımlar içeren BM karar tasarılarını Rusya-Çin ikilisi dört kez veto etmiştir (Kelkitli, 2016: 359-360). Bu durum da veto hakkından dolayı BM'nin anti demokratik yapıya sahip olduğunu ve işlevselliğinin yetersiz kaldığını kanıtlar özellik taşımaktadır.

4. Neoklasik Realizm Bağlamında Obama'nın Suriye Politikasının Değerlendirilmesi

Dönemin ABD Başkanı Obama'nın Suriye krizine yönelik dış politikasını neoklasik realizmin ortaya koyduğu savlarla analiz edebilmek mümkündür. Obama başkanlığı boyunca Suriye krizine müdahale etmeme ve en az maliyetle bu krize dâhil olma anlamına gelen geriden yönetme stratejisini geliştirmişti. Ancak Obama'nın Suriye krizi için geliştirdiği dış politika anlayışını yalnızca uluslararası alanda ortaya çıkan gelişmelerle açıklamak doğru olmayacaktır. Bunun için neoklasik realizmin ortaya koyduğu ara değişkenlere ve karar verici konumda olan kişinin (Obama yönetiminin) algılarına da değinmek gerekmektedir. Obama'nın Suriye krizine yönelik dış politikasını belirleme sürecinde neoklasik realizmin değişken olarak belirlediği yapıda değerlendirilebilecek unsur Amerikan kamuoyudur. Amerikan kamuoyu, Obama yönetiminin özellikle Suriye iç savaşına müdahale etmemesi yönünde politika belirlemesinin sebeplerinden birisidir. Halkın olumsuz görüş bildirmesinin en temel nedeni ise George W. Bush döneminde yaşanan Afganistan ve Irak müdahalelerinin yarattığı olumsuz etkidir. Bu müdahaleler sonucunda ABD hem iktisadi ve askerî anlamda zarara uğramış hem de uluslararası alanda prestij kaybetmiştir. Bu nedenlerden dolayı ABD halkı Obama yönetiminin bölgeye doğrudan müdahale etmesini desteklememiştir. Şöyle ki, 2012 yılında yayınlanan PEW Araştırma Merkezi'nin (*PEW Research Center*) anketine göre; halkın %81'i Obama'nın iç politikaya yönelmesi gerektiğini %9 oranındaki kesim ise dış politika ile ilgilenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Public Priorities., 2012). Aynı araştırma merkezinin 2013 yılında yaptığı bir ankete göre; halkın %52'si ABD'nin uluslararası alanda yük getirecek konulardan uzak durması gerektiğini belirtmiştir. %38'lik kesim ise ABD'nin uluslararası alanda aktif olmasını desteklemiştir (Public Sees., 2013). Anketlerden de anlaşılacağı üzere Obama'nın Suriye iç krizine müdahale etmeme stratejisinin belirleyicilerinden biri Amerikan kamuoyu olmuştur.

Obama'nın Suriye'ye yönelik dış politikasını belirleyen bir diğer unsur George W. Bush yönetiminden Obama yönetimine miras kalan ekonomik sorunlardır. Obama'nın Bush'tan başkanlığı devraldığı ilk dönemlerde ABD çok ciddi büyüklükte bir finansal kriz yaşamaktaydı. Bu kriz sonucunda birçok finans şirketi iflas ettiğinden işsizlik sorunu baş göstermişti. ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri en kötü ekonomik dönemini yaşamak zorunda kalmıştır (Anadolu Ajansı, 04/09/2016). Ekonomik kriz, işsizlik ve birçok kişinin evsiz kalması Obama yönetimini öncelikle iç politikada strateji geliştirmeye zorlamıştır. Bu nedenle Obama yönetimi ülkenin bu ekonomik buhrandan çıkabilmesi için dış politikada en az maliyet getirecek stratejiler uygulamaya karar vermiştir. Bunun sonucunda ise Suriye krizine yönelik doğrudan müdahaleyi yerine dolaylı yoldan müdahale seçeneği benimsemiştir.

Neoklasik realizm teorisi, devletlerin dış politika oluşturma sürecinin karar vericilerin kaygılarından etkilendiğini ileri sürmektedir. Obama seçim döneminde halka en önemli vaat olarak değişim ve umut sözü vermişti. Bu değişim vaadi selefî olan Bush hükümetinin askerî unsurlar ile doğrudan müdahaleyi amaçlayan dış politika stratejisinden farklı bir strateji oluşturmayı gerektirmiştir. Çünkü Amerikan halkı, Obama ve yönetiminin değişim ve umut vaadini benimseyerek onu ABD tarihinin ilk siyahi başkanı yapmıştır. Bunun sonucu olarak Obama yönetimi daha çok iç politikaya odaklanmış ve uluslararası alandaki gelişmeleri uzaktan seyrederek gerektiği yerde diplomasi aracını kullanmıştır. Genel anlamda Suriye krizine ve Obama'nın dış politika oluşturma sürecine bakıldığında neoklasik realizmin ara değişken olarak kabul ettiği unsurların bu süreçte etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla dış politika oluşturma sürecinde yalnız dış faktörler değil iç faktörlerin de önemli olduğu görülmektedir. Örneğin; Obama'nın başkanlığa seçildiği 2009 yılı ile başkanlık koltuğunu Trump'a devrettiği 2016 yılları arasında ABD ekonomisi yılda ortalama %1,5 büyümüştür. 2009 yılında %10,3 seviyelerinde olan işsizlik oranı ise Obama başkanlığının sona erdiği 2016 yılında %5 seviyelerine gerilemiştir (Yıldırım ve Kutlu, 2016).

Obama yönetiminin başkanlık dönemi sona ererken Suriye'de Esad rejimi iktidarını koruyup bölgedeki Rus ve İran etkisi de artmıştır. ABD'nin SDG adını verdiği terör örgütüyle işbirliği yapmış olması Washington-Ankara hattında ilişkilerin gerilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Obama her ne kadar ABD içerisinde özellikle iktisadi anlamda olumlu adımlar atmayı başarmışsa da izlediği dış politika stratejisiyle Suriye krizinin kaotik hal almasının temel sorumlularından biri olmuştur.

Suriye krizi noktasında değinilmesi gereken bir diğer nokta da şüphesiz krizden en çok etkilenen Suriye halkıdır. PEW Araştırma Merkezi'nin yaptığı ankete göre; Suriye krizinin başlangıcından 2016 yılına kadar olan sürede Suriye halkının yaklaşık 12,5 milyonu yerinden edilmiştir. Bu noktada her 10 Suriyelinin 6'sının yerinden edildiği ifade edilmektedir. Bu kişilerin büyük bir kısmı Türkiye, Lübnan ve Ürdün gibi çevre ülkelere sığınmaktadır. ABD ise 2016 yılında 2131 Suriyeliye ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla uluslararası toplum ABD örneğinde de görüleceği üzere bu konuda yeterli adım atmamıştır (Connor ve Krogstad, 2016). Yerinden edilenlerin yanı sıra çatışmada hayatını kaybeden Suriyelilerin sayısı göz önünde bulundurulduğunda krizin ciddi kayıplara neden olduğu görülmektedir. Bu noktada çatışmaların başlangıcından 2016 yılına kadar olan sürede 400 binden fazla Suriyelinin hayatını kaybettiği ifade edilmiştir. Ayrıca bölgede yaklaşık 300 bin kişi de kuşatma altında kalmıştır (Kanlı, 2016).

Sonuç

Obama başkanlığı döneminde en büyük sınavlarından birini Ortadoğu'da Arap Baharı adı verilen ve özellikle Suriye'de çok şiddetli iç çatışmalara neden olan halk ayaklanmalarında vermiştir. Obama yönetimi bu halk ayaklanmalarına karşı yeniden mevzilenme stratejisini geliştirerek uluslararası örgütler, bölgedeki müttefikler aracılığıyla sorunlara dolaylı yoldan müdahale etmeyi amaçlamıştır. Bunun en temel nedeni ise ABD'nin bu durumdan en az hasarla çıkmasını sağlamak ve güç paylaşımında bulunarak ABD'nin yükümlülüklerini azaltmaktır. Dolayısıyla askerî müdahaleyi arka plana atarak çok taraflılık stratejisini izleyip diplomasi aracını ön plana çıkarmıştır.

Obama yönetimi Suriye krizinin ilk dönemlerinde halkın reform taleplerini desteklemiş ve Esad'ın bu taleplere uygun reformlar yapması gerektiğini ileri sürmüştür. Esad rejiminin bu talepleri geri plana atarak sert güç ile karşılık vermesi sonucu Obama yönetimi Suriye'de iktidar değişikliği yönünde görüş belirtmiştir. Daha sonra Esad'ın sert müdahalelerine muhaliflerin de cevap vermesi çatışmaları artırmış, Obama yönetimi BM, Arap Ligi vb. üzerinden sorunu çözmeye odaklanmıştır. Ancak özellikle BM'de ABD'nin Esad rejimine karşı sunduğu yaptırım tasarıları Rusya ve Çin ikilisi tarafından veto edilmiştir. Suriye krizine yönelik doğrudan müdahale fikrini düşünmeyen Obama yönetimi Esad rejiminin muhaliflere karşı herhangi bir kitle imha silahı kullanımını kırmızı çizgi olarak belirlemiştir.

Krizin derinleştiği dönemlerde özellikle DAESH gibi terör grupları bölgede etkisini artırmıştır. Bu nedenle Obama yönetimi Esad rejimini gündeminden düşürerek DAESH'e odaklanmıştır. Bu örgütü bölgede zayıflatabilmek için için hem askerî koalisyon oluşumuna öncülük ederek DAESH'e karşı havadan mücadele yoluna gitmiş; hem de PYD/YPG terör örgütü ile iş birliği içine girerek karadan bu örgütü zayıflatmayı amaçlamıştır. Daha sonra Esad rejiminin isteği ile bölgede aktif bir rol izleyen Rusya'nın bölgede etkisini giderek artırması ABD'nin bölgede geri planda kalmasına ve imajının zedelenmesine neden olmuştur. Ayrıca Obama yönetimi Suriye krizine yönelik izlediği stratejiler ile bölgede PYD/YPG gibi terör örgütlerinin etkisini artırmasına yardımcı olarak çatışmaların daha da çok şiddetlenmesine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla küresel açıdan bakıldığında; Obama'nın Suriye krizine yönelik politikası mevcut sorunu daha da kaotik hale getirmiştir. ABD açısından bakıldığında ise Obama izlediği strateji ile ülkesini doğrudan bir çatışma içine sürüklemeyerek telafisi güç maddi ve manevi kayıptan kurtarmıştır.

Uluslararası İlişkiler teorilerinden biri olan neoklasik realizm teorisinin dış politika analiz sürecinde önemli argüman olarak kabul ettiği ara değişkenlere bakıldığında Obama'nın Suriye krizine yönelik dış politikasına dair önemli sonuçlar elde edilmektedir. Bu sonuçların ilki Obama'nın krize yönelik dış politikasını oluştururken halkın uluslararası alanda ortaya çıkan gelişmelere ABD'nin müdahale etmemesi yönündeki taleplerini dikkate aldığıdır. Özellikle bu dönemlerde yapılan anketlerde halkın çoğunluğunun herhangi bir dış müdahalede bulunulmaması yönünde görüş bildirdiği görülmektedir. Neoklasik realizmin dış politika analiz sürecinde ara değişken olarak ele aldığı devletin iç yapısını oluşturan unsurlardan biri olan halk unsurunun Obama'nın dış politikasını oluşturduğu çıkarımı yapılmaktadır. Çünkü Obama Bush döneminde Afganistan ve Irak'ta yapılan askerî müdahalelerin halk üzerindeki etkisini görmüştü ve dolayısıyla Suriye'de tekrar bir askerî müdahalenin halk tarafından tepkilere neden olacağını da

bilmektedir. Bu nedenle Obama'nın Suriye krizine yönelik oluşturduğu geriden yönetme stratejisinin oluşum sürecinde halkın önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir

Obama'nın Suriye krizine yönelik dış politikasını neoklasik realizm teorisi aracılığıyla incelediğimizde ortaya çıkan ikinci sonuç ara değişken olarak kabul edilen ekonomik yapının Obama'nın krize yönelik dış politikasının oluşum sürecinde etkili rol oynadığıdır. Bush döneminde ülke dışında yapılan askerî müdahaleler, 2008 finansal krizi gibi gelişmeler ABD ekonomisine ciddi zararlar vermiştir. Bu gelişmeler sonucu Obama başkanlığı sürecinde önemli bir ekonomik krizle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle Obama yönetimi Suriye krizine yönelik herhangi bir askerî müdahalenin yaratacağı maliyet ve bölgede oluşacak kaos durumunun ABD'ye ciddi zararlar vereceğini ileri sürmekteydi. Bu nedenle Obama dış politika anlayışını iç politik duruma ve özellikle yıpranan ekonomik duruma göre belirlemek zorunda kalmıştır. Böylece ABD için en az maliyetli stratejiyi seçmek amacıyla geriden yönetme stratejisini izleyerek uluslararası örgütler, müttefik ülkeler ve ulus-altı yapılar arasında güç paylaşımında bulunmuş ve krize dolaylı yoldan müdahale etmiştir. Dolayısıyla neoklasik realizm teorisinin ara değişken olarak kabul ettiği ekonomik yapı unsurunun Obama'nın dış politika sürecinde etkili bir rol oynadığı görülmektedir.

Obama'nın Suriye krizine yönelik geliştirdiği dış politika anlayışına neoklasik realizm teorisi aracılığıyla baktığımızda Obama'nın sahip olduğu algıların da dış politikasının oluşum sürecinde etkili olduğu görülmektedir. Obama 2008 başkanlık seçimlerinde halka umut ve değişim vaatlerinde bulunmuştur. Başkanlığa geldiği dönemde bu yönde adım atan Obama Afganistan ve Irak'tan ABD askerî güçlerini geri çekmiştir. Ancak Obama yönetimi bu yönde en önemli sınavını Suriye iç savaşında vermiştir. Obama'nın halka seçim döneminde verdiği değişim ve umut vaatlerinin Suriye krizine yönelik oluşturduğu stratejisinin şekillenmesinde etkili olduğu görülmektedir. Bu krize yönelik herhangi bir müdahalenin halka verdiği vaatlerin geçersiz olacağı ve Bush'un benzeri bir lider profilinin halkın gözünde şekilleneceği algısının Obama'nın dış politikasını etkilediği görülmektedir. Ayrıca Suriye krizine yönelik herhangi bir müdahale sonucu bölgede oluşturulacak düzenin özellikle Obama'nın vurguladığı demokrasi, insan hakları ve halkın kendi kaderlerini kendilerinin tayin edebileceği yönündeki sözlerine ters düşmektedir. Obama'nın algılarının Suriye krizine yönelik dış politikasında önemli bir rol oynadığı diğer bir gelişme ise Suriye iç savaşının akıbetidir. ABD'nin Suriye'ye herhangi bir askerî müdahalesi ABD'yi Irak gibi sonuçları çok ağır dönülmez bir bataklığa sürüklemeye ihtimali bulunmaktaydı. Ayrıca Suriye iç savaşında aktörlerin artması ve kaotik bir durumun ortaya çıkması krizin sonucunun tahmin edilmesini güçleştirmekteydi. Sonuç olarak Obama'nın Suriye krizine yönelik dış politikasını neoklasik realizmin ara değişken olarak kabul ettiği halk, ekonomik yapı ve algı unsurların şekillendirdiği çıkarımının yapılması mümkündür.

Tüm bu gelişmeler ışığında Obama'nın Suriye iç savaşına yönelik dış politikası kriz veya krizi yönetme politikası olarak tanımlanabilmektedir. ABD'nin iç politikada yaşadığı ekonomik yıpranma, artan işsizlik ve halkın tedirginlikleri bir iç kriz ortaya çıkarmıştır. Dış politikada ise ABD'nin imajının zarar görmesi, Suriye krizindeki aktör çeşitliliği ve ortaya çıkan kaos durumu, Suriye iç savaşının akıbetinin tahmin edilememesi ve ABD'nin Vietnam veya Irak gibi bir bataklığa tekrar saplanması yönündeki tedirginlik durumu bir dış kriz ortaya çıkarmıştır. Obama ve yönetimi ise tüm bu durumları dikkate alarak Suriye iç savaşına yönelik bir kriz politikası

ortaya koymuştur. En az maliyetle ABD'yi bu krizden çıkarmak isteyen Obama yönetimi dolaylı yoldan müdahale anlayışını takip ederek güç paylaşımında bulunmuş ve diplomasi aracını kullanmıştır. Dolayısıyla Obama yönetimi bu strateji ile Ortadoğu'da ve özellikle Suriye iç krizinde kaotik bir durum oluşmasına neden olmuşsa da amaçladığı şekilde ABD'yi doğrudan krize dahil etmemiş ve ABD açısından maliyetlerin artmasını engellemiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Disclosure Statement: No potential conflict of interest was reported by the author(s).

EXTENDED ABSTRACT

Barack Obama, who was elected as the President of the USA after the George W. Bush term, inherited many problems left by his successor. The preventive war doctrine implemented by Bush and his administration especially after the September 11 events and military interventions against Afghanistan and Iraq have been a turning point in terms of US foreign policy. Military interventions against these two countries caused the USA to wear down both economically and to shake its prestige in the international arena. In addition, the US economy suffered serious injuries as a result of military interventions in Afghanistan and Iraq and the financial crisis of 2008 that followed.

In this crisis period that created by the George W. Bush, the priority of the Obama administration was the domestic policy problems. The Obama administration struggled with both the deteriorating economy and increasing unemployment in domestic policy and aimed to restore the deteriorated US image in foreign policy. However, due to the serious economic depreciation and unemployment problem in the domestic policy, the Obama administration had to shape its foreign policy strategy under the influence of the domestic political situation. The most serious test of the Obama administration in the international arena was the popular uprisings in the Middle East, called the Arab Spring, and the Syrian civil war, where these uprisings were the scene of the bloodiest conflicts. The Obama administration has formed its foreign policy for the Syrian civil war within the framework of relocating and managing from behind. Obama administration, which wanted to give a direct response to the crisis in the background with these strategies, aimed to share power by using international organizations, sub-national structures and their allies in the region. Thus, Obama and his administration, acting with the understanding of multilateralism, did not directly put the US into a war and minimized the costs caused by the crisis. By following these strategies, it is aimed to correct the unstable situation caused by the worn out economic situation and increasing unemployment in domestic policy.

Kaynakça

- Acun, C. (2019).”PYD-YPG’nin Ortaya Çıkışı ve Dönüşümü”. içinde Murat Yeşiltaş & Burhanettin Duran (Ed.), *Ortadoğu’da Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri, Milisler, Vekil Güçler* (ss. 299-325). SETA.
- Aksoy, E. (2016). Daiş ve Suriye İç Savaşında Daiş’in Rolü. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 29-41.
- Altunışık, M.B. (2011). Arap Ayaklanmaları: Dönüşümü Etkileyen Faktörler. *Mülkiye*, 35(272), 93-102.
- Anadolu Ajansı, ”Obama kötü devraldığı ekonomiyi iyi bırakacak” (04 Eylül 2016), <https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanini-seciyor/obama-kotu-devraldigi-ekonomiyi-iyi-birakacak/640607>
- Balcı, A., Kardeş, T. (2014).“Realizm”. içinde Ali Balcı & Şaban Kardeş (Ed.) *Uluslararası İlişkilere Giriş* (ss. 119-134) Küre Yayınları.
- Bingöl, O. (2013). Arap Baharı ve Ortadoğu: Çok Eksenli Güç Mücadelesinde Denge Arayışları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13(2), 25-49.
- Cerrah, U. (2016).” ABD’nin Suriye Politikası”. içinde Hasret Çomak, Caner Sancaktar & Zafer Yıldırım (Ed.), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (ss. 319-335). Beta.
- Connor, P. & Krogstad, J. M. “About six-in-ten Syrians are now displaced from their homes”, 13 Haziran 2016, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/06/13/about-six-in-ten-syrians-are-now-displaced-from-their-homes/>
- Çağlar, M.T. & Aksu, F. (2019). Suriye Krizinde Aktörler, Uyuşmayan Talepler ve Çatışan Çözümler. *International Journal of Social Inquiry*, 12(2), 507-544.
- Çetinoğlu, N. (2019). Eisenhower’dan Obama’ya: ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Suriye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(4),1149-1182.
- Dilek, M.S. (2019). “Obama Döneminde Amerika Birleşik Devletlerinin Ulusal Güvenlik Stratejisi” II. *Uluslararası Giresun Güvenlik Sempozyumu*, 35-48.
- Duran, B. & Yılmaz, N. (2011).”Ortadoğu’da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı’ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri”. içinde Bahattin Duran, Kemal İnat & Ali Resul Usul (Ed.), *Türk Dış Politikası Yılığ* (ss. 15-86). SETA.
- Ekşi, M. (2017). “The Syrian Crisis as a Proxy War and the Return of the Realist Great Power Politics” [Bir Vekalet Savaşı Olarak Suriye Krizi ve Büyük Güç Politikalarının Realizme Dönüşü]. *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*,1(2), 106-129.
- Erdemir, H. (2016). “Suriye Jeopolitiğinin Uluslararası Güçlerin Suriye Politikalarına Yansımaları”. İçinde Hasret Çomak, Caner Sancaktar & Zafer Yıldırım (Ed.), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (ss. 413-435) İstanbul: Beta.
- Erşen, E. (2017).”Rusya’nın Suriye Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Tehditler”, içinde Hasan Basri Yalçın ve Burhanettin Duran (Ed.), *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri* (ss. 149-175) , SETA.
- Ghattas, K. “Obama’nın Mısır Açmazı: Darbe veya Otoriter İslamcı İktidar”, 3 Temmuz 2013, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/07/130703_obama_misir

- Gelvis, J. L. (2013). "The Arab World at the Intersection of the National and Transnational". içinde. Mark L. Hass & David M. Lesch (Ed.), *The Arab Spring Change and Resistance in The Middle East* (ss. 238-257) United States: Westview Press.
- Göngen, M. A. (2014). Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 1-18.
- Gözen, R. (2016). "Arap Baharı Girdabında Eski ve Yeni Ortadoğu Dinamikleri". II. Uluslararası Ortadoğu Sempozyumu, 4-7 Mayıs 2016, (ss. 135-147), Kırıkkale Üniversitesi.
- Güler, R. T. & Özdemir, Ö. B. (2019). "DEAŞ: Ortaya Çıkışı, Yükselişi ve Çöküşü". içinde. Murat Yeşiltaş & Burhanettin Duran (Ed.), *Ortadoğu'da Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri, Milisler, Vekil Güçler* (ss. 463-494) SETA.
- Hook, S. W. & Spainer, J. (2013). *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşından Günümüze*. (Çev.: Özge Zihnioğlu). İnkilap. (2013).
- İnanç, Y. S. (2016). Suriye İç Savaşı: Bir Mezhep Savaşından Ötesi. *Yeni Ortadoğu: Toplum, Siyaset ve Ekonomi Konferansı*, 03.24.2016, (ss. 79-95), İstanbul.
- Kako, A." Suriye iç savaşı 10'uncu yılına giriyor", 14 Mart 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-ic-savasi-10uncu-yilina-giriyor/1765861>
- Kanat, K. B. (2015). "Önleyici Savaş" ile "Stratejik Sabır" Arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi. *SETA Perspektif*, (90), 1-7.
- Kanlı, E "Ortadoğu coğrafyasında 2016", 30 Aralık 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ortadogu-cografyasinda-2016/717019>
- Karakaya, İ. (2015). Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası: Süreklilik ve Değişim Bağlamında ABD'nin Küreselleşme, İşbirliği ve Güvenlik Politikalarının Değerlendirilmesi. *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, (11), 441-463.
- Kaplan, F. "Obama'nın dış politika karnesi". <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/obamanin-dis-politika-karnesi>
- Kelkitli, F. A. (2016)." Soğuk Savaş'tan Günümüze Rusya'nın Suriye Politikası". içinde Hasret Çomak, Caner Sancaktar & Zafer Yıldırım (Ed.), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (ss. 359-371). Beta.
- Kiraz, S. (2018). Dış Politika Analizi Modeli Olarak Neoklasik Realizm: İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Analizi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 417-440.
- Kurt, S. (2014). Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası. *Tarih Okulu Dergisi*, (19), 167-196.
- Kurt, V. (2019). *ABD ve Suriye Krizinin Dönüşümü*. Kadim Yayınevi.
- Özdemir, Ç. (2018). *Amerikan Grand Stratejisi Obama'nın Ortadoğu Mirası*. SETA.
- Özkan, M. F. (2016). Demokratların Dış Politika Gelenekleri Bağlamında Obama'nın Suriye Politikası. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0 (3) , 1-35.
- Pew Research, " Public Priorities: Deficit Rising, Terrorism Slipping", 23 Ocak 2012, <https://www.pewresearch.org/politics/2012/01/23/public-priorities-deficit-rising-terrorism-slipping/>

- Pew Research, "Public Sees U.S. Power Declining as Support for Global Engagement Slips", 03 Kasım 2013, <https://www.pewresearch.org/politics/2013/12/03/public-sees-u-s-power-declining-as-support-for-global-engagement-slips/>
- Polat, D. Ş. (2016). "Arap Baharı" ve Suriye Savaşı. içinde Hasret Çomak, Caner Sancaktar & Zafer Yıldırım (Ed.), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (ss. 137-157). Beta.
- Polat, D. Ş. (2016). "Irak Şam İslam Devleti". içinde Hasret Çomak, Caner Sancaktar & Zafer Yıldırım (Ed.), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi* (ss. 211-227). Beta.
- Rose, G. (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *Cambridge University Press*, 51(1), 144-172.
- Sivrikaya, H. A. (2019). Arap Baharı'nın Suriye Sahasında Arap Diline Olan Yansımaları: PYD/YPG Örneği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(2), 329-357.
- Şen, Y. (2013). Suriye'de Arap Baharı. *Yasama Dergisi*, 23, 54-79.
- Taliaferro, J. W. (2000). Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited. *International Security*, 25(3), 128-161.
- Taliaferro, J. W. (2009). "Neoclassical realism and resource extraction: state building for future war" içinde S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro (Ed.), *Neoclassical realism, the state, and foreign policy* (ss. 194-226). Cambridge University Press.
- Telatar, G. (2012). Barack Obama'nın Dış Politikasında Demokrasinin Yayılması Misyonu. *Alternatif Politika*, 4(1), 54-83.
- Temizer, S." Suriye krizinde Cenevre maratonları sonuçsuz kaldı", 21 Şubat 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-krizinde-cenevre-maratonlari-sonucsuz-kaldi/754818>
- Topak, S. T. (2014). Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Medya Bağlamında "Renkli Devrimler" ve "Arap Baharı" Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(3), 233-254.
- Topal, C. (2015). Suriye İç Savaşı ve Uluslararası Düzen. *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 117-122.
- Trt Haber, "Barack Obama'nın 4 yıllık Suriye politikası", 02 Ekim 2015, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/barack-obamanin-4-yillik-suriye-politikasi-206565.html>
- Uğur, H. (2017). Arap Baharı Sürecinde Arap Birliğinin Değişen Rolü: Libya ve Suriye Örneğinde. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(1), 1-31.
- US the Department of Defense. (2000). National Security Strategy of the United States of America. US the Department of Defense. (2002). National Security Strategy of the United States of America.
- US the Department of Defense. (2010). National Security Strategy of the United States of America.
- Yalçın, H. B. (2015). Obama Stratejisi ve Ortadoğu. *Akademik Ortadoğu*, 9(2), 55-74.
- Yalçın, H. B. (2018). *Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin*. SETA.
- Yıldırım, G. & Kutlu, Ö. "Obama'nın 8 yıllık ekonomi karnesi", (22 Kasım 2016), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/obamanin-8-yillik-ekonomi-karnesi-/690579>

- White House,"Remarks by the President to the White House Press Corps", 20 Ağustos 2012, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps>
- White House, "Remarks by the President on the Military Campaign to Destroy ISIL", 14 Aralık 2015, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/12/14/remarks-president-military-campaign-destroy-isil>
- White House,"Statement by President Obama on the Situation in Syria", 18 Ağustos 2011, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/08/18/statement-president-obama-situation-syria>
- White House,"Statement by the President on Progress in the Fight Against ISIL", 13 Nisan 2016, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/04/13/statement-president-progress-fight-against-isil>
- White House , "Statement by the President on Syria", 31 Ağustos 2013, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/31/statement-president-syria>

ULUSLARARASI SİSTEM İÇERİSİNDE ÇİN'İN ARTAN BÖLGESEL ETKİNLİĞİ VE PARALEL KURUMSALLAŞMA GİRİŞİMLERİ*

Seda Gözde TOKATLI**

Makale Geliş Tarihi/Received: 17/05/2022

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 26/06/2022

Makale Yayın Tarihi/Published: 30/06/2022

Atf için/To cite: Tokatlı, S. G. (2022). Uluslararası Sistem İçerisinde Çin'in Artan Bölgesel Etkinliği ve Paralel Kurumsallaşma Girişimleri. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 58-74.

Özet: 11 Eylül terör saldırısı ve 2008 ekonomik krizi sonrasında, Amerika Birleşik Devletleri'nin sistem içerisindeki hâkimiyetinin daha fazla sorgulandığı döneme doğru geçiş yapılmış, yükselen güçlerin ortaya çıkmasıyla da birlikte bir dizi yeni değişimler ortaya çıkmıştır. Özellikle, yükselen güçler arasında yer alan Çin'in uluslararası sistem içerisinde güçlü bir aktör olarak ortaya çıkması, süreklilik gösteren ekonomik ilerleyişi, askeri ve siyasi reformları güç dengelerinin yeniden inşa edilmesine yol açmış, güç geçişinin daha belirgin olmasını sağlamıştır. Çin'in uluslararası sistem içerisindeki etki gücünü veya ikna kabiliyetlerini geliştirmesi Pekin'in bölgesel gücünün diğer devletler üzerindeki nüfuz edebilme yeteneğiyle doğru orantılıdır. Çin'in, ASEAN, APEC, ŞİÖ, AB, BRICS, Kuşak ve Yol girişimleri içerisinde üye statüsünü taşıyan bir ülke konumunda olması bölgesel oluşumlar içerisinde artan rolünü ortaya koymaktadır. Çin'in küresel piyasalarda artan rolü, ekonomik politikaların politik güç mekanizmaları üzerinde yarattığı dönüştürücü etki ve sistem içerisinde güç dengelerinde yaşanan değişim bu çalışma kapsamında ele alınacaktır. Çin'in uluslararası yapıda kuruluşunda öncü rol oynadığı bölgesel iş birliği modelleri, uluslararası örgütler aracılığıyla gelişmekte olan ülkelerin politikaları üzerinde yarattığı etki ve alternatif bölgesel oluşumların küresel dengeler üzerindeki olası etkiler nitel araştırma teknikleri kullanılarak analiz edilecektir. Pekin'in yapmakta olduğu ekonomik temelli girişimlerin politik zeminde de karşılık bulması, geleceğe yönelik hegemonya inşasında önemli adımlar olarak değerlendirildiğinden bu çalışma gerekli görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çin, Bölgeselleşme, Uluslararası Sistem

CHINA'S INCREASING REGIONAL ACTIVITY AND PARALLEL INSTITUTIONALIZATION INITIATIVES WITHIN THE INTERNATIONAL SYSTEM

Abstract: After the 9/11 terrorist attack and the 2008 economic crisis, the transition was made towards a period when the dominance of the United States in the system was questioned more and more, and a number of new changes were made with the emergence of rising powers. In particular, the emergence of China as a powerful actor in the international system, which is among the rising powers, its continuous economic progress, military and political reforms have led to the restoration of power balances and made the transition of power more decisively. China's development of its influence or persuasion capabilities within the international system is directly proportional to the ability of Beijing's regional power to control other states. The fact that China is a member country within the ASEAN, APEC, Shanghai Cooperation Organization, European Union, BRICS and Belt and Road initiatives reveals its growing role within regional formations. China's increasing role in global markets and the transformative effect of economic policies on political power mechanisms will be examined and the change in the system will be discussed in this study. China's international structure to play a leading role in the establishment of regional cooperation models, the impact that China has had on the policies of developing countries through international organisations and the possible effects on the global balance of regional formations alternative will be analyzed using qualitative research techniques. This study was considered necessary because it is considered as important steps in the construction of hegemony for the future that the economic-based initiatives that Beijing is making are also reciprocated on a political basis.

Keywords: China, Regionalism, International System

* Bu çalışma 21-22 Nisan 2022 tarihlerinde Atatürk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü tarafından düzenlenen I. Uluslararası İlişkiler Lisansüstü Öğrenci Kongresi'nde özet bildiri olarak sunulmuştur.

** Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, sedagozde@hotmail.com

Giriş

Çin Halk Cumhuriyeti, 1990'lı yıllardan itibaren bölgesel düzeyde başlattığı kurumsallaşma girişimlerini çok taraflılık prensibi çerçevesinde yürütmüştür. Çin yönetimi bölgesel temelli stratejileri üzerinden uzlaşmacı politikalarda etkili bir rol oynarken, söylemlerinde sıkça yer verdiği uyumlu dünya görüşünü, bölgesel ve küresel anlamda iş birliği modelleri ile gözler önüne sermektedir. Pekin yönetimi bölgeselcilik kavramı kapsamında kendi güvenliğini güvence altına alırken diğer ülkeler ile iyi ilişkiler kurmayı ve ülkelerin iç işlerine karışmama prensibine de uyum sağlamayı hedeflemiştir. Uluslararası sistem içerisindeki mevcut düzeni değiştirmeye yönelik çaba içerisine giren ve ABD karşısında güçlü bir rakip haline gelen Çin, sistem içerisinde uluslararası toplumun rızasını ve diğer ülkelerin cazibesini kazanabilmek için bölgesel çok taraflılık çerçevesinde bir dış politika yürütmeye önem vermektedir. 2008 ekonomik krizinden sonra Çin'in bölgesel anlamda yürüttüğü kurumsallaşma girişimleri daha kapsamlı bir hal almaya başlamıştır. Çin yönetimi bölgesel kurumların yapısal işleyişi ve temsil ettiği normları üzerinde daha fazla yetki sahibi olmaya başlamıştır. 2008 ekonomik krizi sebebiyle Batı'da yaşanan ekonomik dalgalanma sonrasında Çin kendine özgü bir ekonomik kalkınma modeli uygulama kararı almıştır. 2008 ekonomik krizi sonrasında ABD kendi iç sorunlarıyla meşgul iken, Çin bölgesel oluşumlar içerisindeki hâkimiyetini artırma çabası içerisine girmiştir. Çin'in krizlerden güçlü bir şekilde çıkması Pekin yönetimine bölgesel liderlik konusunda avantajlar sağladığı gibi finans piyasalarında da daha etkili olma olanağı tanımıştır. 2008 ekonomik krizi sonrasında Çin'in finans sistemini uluslararasılaştırmak amacıyla yürüttüğü en önemli girişim Çin'in para birimi olan yuan'ın uluslararası piyasada kullanımının artırılmasına yönelik olmuştur. Çin, yuan'ın kullanımını arttırmak amacıyla merkez bankaları ile ikili takas anlaşmaları imzalayarak dış ticarete kendi ulusal para biriminin kullanımının yaygınlaştırılması için çalışmıştır (Subachi & Helena, 2012: 5).

Bölgeselcilik kavramı, uluslararası arenada güçlü bir devlet olmanın en önemli gerekliliği olarak görülmektedir. Şöyle ki, Robert Gilpin'e göre, hegemon olan devlet, diğer ekonomilerin finansal sermaye yapıları, uluslararası teknoloji kapasiteleri veya doğal kaynakları üzerinde artan kontrolüyle mevcut liderliğini inşa etmektedir (Gilpin, 2001: 100). Bölgeselleşme kavramı, küresel politikaların bir devamı gibi görünse de aslında küresel politikaların sistem içerisinde yarattığı baskı düzenine de bir tepki niteliğindedir. Çin, küresel sistem içerisindeki hâkimiyetini yeni bölgeselcilik prensipleri çerçevesinde bu amaca yönelik sürdürmektedir. Çin, bölgeselcilik kavramını karşılıklı iyi niyet ve uyum içerisinde bir arada var oluş çerçevesinde tanımlamaktadır. Çin, Asya'nın ve diğer bölgelerin kalkınmasını sağlama; müzakere yoluyla karşılıklılık ve tüm tarafların kazancı doğrultusunda ortak bölgesel çıkarlar belirleme; reformcu yeni iş birlikleri üretme ve dışa açık bölgesel oluşumları hayata geçirme amacıyla hareket etmektedir (Xiaotong, 2014). Devletlerin genişleme politikalarının siyasi bir aracı olan bölgeselcilik, aktörlerin karar alma davranışlarına ve tutumlarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Çin hükümeti, ilk olarak Güneydoğu Asya Ülkeler Birliği (ASEAN) örgütüyle etkileşime geçmiş, daha sonra diğer bölgesel oluşumların kurulmasında ve işleyişinde etkili bir rol oynamıştır.

Çok kutupluluğun modern şekli olarak nitelendirilen açık bölgeselcilik fikri, çok boyutlu bir karaktere sahip olup devlet, devlet altı ve devlet dışı aktörlerin ekonomik, siyasi, çevresel, kültürel ve sosyal nitelikteki birçok alanda iş birliği yapma imkânına dikkat çekmektedir. (Katıtaş,

2019: 121). Bir devletin tüm dünya üzerinde geniş yetkiye sahip olması imkânsız olduğundan, kendi kıtası üzerinde bölgesel bir güç olarak hegemonya kurma yoluna gitmesi daha çok tercih edilen bir durumdur. Devletler kendi bölgeselleşme modellerini kendi çıkarları doğrultusunda yeniden tanımlamaktadırlar. Çin yönetimi, Asya'nın merkezileşme yönündeki temayülünü destekleyici yönde oluşumlar içerisinde yer alarak; bölgesel sorunların çözümünü, komşu devletlerle iyi ilişkiler geliştirmeyi ve bölgesel kalkınmayı amaçlamaktadır. Çin, Asya kıtası içerisinde kalkınmaya yönelik sağladığı ekonomik destekle, yerel para biriminin kullanılmasına yönelik teşviklerle ve gelişmekte olan bölgelere yönelik sunduğu imtiyazlı kredilerle, ekonomik gücünü, diğer ülkelerin ekonomileri üzerinde artırma stratejisi izlemektedir. Çin'in bölgesel çok taraflı örgütlenmelere katılımı veya oluşumlarında öncü bir rol oynaması çok taraflılık kavramının gelişimine de katkı sağlamaktadır. Pekin yönetiminin mevcut düzen karşısında inşa ettiği alternatif oluşumlar, Çin'in sistem içerisinde artan gücünün temel göstergelerinden biridir. Çin, ABD'den farklı olarak bölgesel gücünü artırma politikasını askeri bir güç olarak değil ekonomik alanda iş birliklerine yönelmek suretiyle izlemektedir. Örneğin, Çin; Brezilya, Şili, Peru ve Ekvator'daki otoyol inşaatlarından, Panama'daki liman projelerine, Meksika'daki hızlı tren projesinden, Arjantin'in Patagonya Santa Cruz nehri bölgesindeki Çinli Shantui ve Gezhouba Grubu tarafından yapılan iki hidroelektrik santraline kadar diğer mega projeleri hayata geçirmeye çalışmaktadır (Aslan, 2018).

Çin bölgeselciliğin ilk aşamasında, özellikle 1990'lı yıllardan 2012 yılına kadar geçen süre içerisinde pasif bir duruş sergileyerek serbest ticaret bölgeleri içerisinde yer almış ve yenilikçi, pragmatist, açık tutumlu ve dayanışma yanlısı prensiplerini bölgeselcilik anlayışı içerisinde entegre etmeye çalışmıştır (Xiaotong, 2014). Çin'in sistem içerisinde yürüttüğü alternatif projeler ve oluşumlar hem gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine avantaj sağlamak hem de sistem içerisinde yer alan mevcut kurum ve güçleri yumuşak dengeleme yöntemiyle çevreleme imkânı sunmaktadır. Çin bir taraftan finansal kuruluşlardan olan Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası ile uyum içerisinde çalışmaya devam ederken; diğer taraftan ise Yeni Kalkınma Bankası, İpek Yolu Fonu, Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği (APEC), Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) ve yüzyılın projesi olarak adlandırılan Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) gibi küresel projelerin oluşumunda da öncü rol oynamıştır. (Hart & Johnson, 2019: 19). Çin'in çok uluslu iş birliği oluşumları içerisinde (ASEAN, APEC, Şangay İş Birliği Örgütü, Avrupa Birliği) artan rolü ve inşa ettiği ekonomik altyapı girişimlerinin (Kuşak ve Yol Girişimi ve AIIB), ABD'nin gücünü azalttığı ve Çin'in yükselişini hızlandırdığı yönündeki söylemler yaygınlaşmıştır. Örneğin, Robert Kaplan'a göre; Çin, geçmişte Almanya ve Japonya ikilisinin izlediği yolu izleyeceği ve istisna teşkil etmeyeceği öngörüsünde bulunmaktadır (Kaplan, 2011). Bu yüzden, iktisadi ve askerî anlamda giderek büyüyen Çin daha fazla güçlendikçe, ABD hegemonyasına başkaldıracağı ve silahlı çatışmalara girebileceği düşünülmekte, bu yüzden de tehdit olarak değerlendirilebilmektedir (Taylor, 2010: 505). Çin, artan bölgesel oluşumları ve yeni küresel projeleri vasıtasıyla mevcut gücünü arttırmayı amaçladığı aşikârdır. Bölgesel oluşumlar, gelişmekte olan devletlerin ekonomik yönde kalkınmasına hizmet ederken, gelişmiş devletlerin uluslararası sistem içerisindeki mevcut gücünü arttırmasında ve var olan imajlarını yenilemede önemli rol oynamaktadırlar. Devletlerin genişleme politikalarının siyasi bir aracı olan

bölgeselcilik, aktörlerin karar alma davranışlarına ve tutumlarına göre de değişiklik gösterebilmektedir.

Bu çalışma kapsamında, Çin'in entegre olduğu veya oluşumunda öncü rol oynadığı bölgesel oluşumlara yer verilerek Pekin yönetiminin bu oluşumlar içerisinde oynadığı rolün önemi vurgulanacaktır. Ayrıca, Çin'in küresel sistem içerisinde artan çok yönlü girişimlerinin veya alternatif oluşumlarının sistemsel dönüşüm üzerinde yaratacağı etki analize tabi tutulacaktır.

1. Bölgesel İş Birliği Örgütü: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), 1967 yılında Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'ın öncülüğünde Güneydoğu Asya bölgesinde barış ve güvenliğin gelişimine katkı sağlayabilmek amacıyla kurulmuştur (Moon, 2018). ASEAN, Soğuk Savaş döneminde siyasi temeller üzerine kurulmuş bir birlikken; savaş sonrası dönemde liberal ekonomik yapının önemli aktörü haline gelip ekonomik iş birliğinin geliştirilmesine yönelik önemli adımlar atmıştır. ASEAN üye devletlerin ekonomik çıkarlarını ön planda tutarken, bölgesel sorunların çözümünde de etkili bir örgüt olmaya çalışmaktadır. ASEAN bölgede hem iktisadi hem de güvenlik kapsamında önemli görevleri üstlenmekte olup; hizmet, yatırım, sermaye ve işgücünün serbest dolaşımını sağlayarak tek pazar oluşturmayı ve bölgesel alanda entegrasyonu gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

Çin hükümeti, ASEAN ile etkileşime geçtikten sonra diğer bölgesel oluşumların kurulmasında ve işleyişinde de etkili bir rol oynamıştır. Çin ve ASEAN arasındaki başarılı diyalog müzakereleri liderler arasındaki derin iş birliğine bağlıdır. Çin, ASEAN merkezli bölgesel topluluğun diğer Asya ülkelerine de örnek olması için çaba göstermektedir.

ASEAN, bölgesel iş birliğinin bölgedeki ilk çekirdek oluşum örneği sergilemesi ve zamanla daha geniş bir örgütlenmeye sebebiyet vermesi açısından önemli bir örgüttür. Çin'in ASEAN ile olan ticaret hacmi her geçen yıl artmaya devam etmiştir. 2015 yılında Çin'in en çok ticaret yaptığı ülkeler arasında ASEAN en sonda yer alırken, 2020 yılının ilk çeyreğinde ASEAN ilk sıraya yükselmiştir (CGTN, 2020). Daha ayrıntılı bakıldığında; 2019 yılının sonunda, ASEAN, AB'den sonra, yıl boyunca 641 milyar dolardan fazla ticaret hacmiyle Çin'in en büyük ikinci ticari ortağı haline gelmiştir. Çin ve ASEAN ülkeleri arasındaki ticaret hacmi 2020 yılında %7 oranında artışla 731,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Khan, 2020). 2020 yılında 23. ASEAN ve Çin (10+1) zirve toplantısında Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Li Keqiang, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliğinin Çin'in en büyük ticaret ortağı haline geldiğini belirtmiştir. (UN Comtrade Database, 2021)

Çin ve Japonya ikilisinin ASEAN kuruluşu içerisinde yer alması Asya'nın yeniden şekillenmesinde etkili olmuştur. Çin, Asya kıtası içerisinde yer aldığı çoklu oluşumlar sayesinde, ABD'nin Asya kıtasındaki gücünü çevreleyip transatlantik ve transpasifik ticaret ortaklığı anlaşmalarına karşı da alternatif oluşumlar ortaya çıkarabilmektedir. ASEAN, üye devletlerin ekonomik çıkarlarını ön planda tutarken, bölgesel sorunların çözümünde de etkili olmaya çalışan bir örgüttür. Örneğin, Çin, ASEAN örgütü içerisinde yer alarak ekonomik, politik, güvenlik ve kültürel olmak üzere çeşitli alanlarda yeni iş birliği anlaşmalarına imza atmıştır. (The ASEAN Secretariat, 2017).

2020 yılında yapılan 37. ASEAN Zirve Toplantısında dünyanın en büyük serbest ticaret anlaşması olarak tarihe geçen “*Bölgesel Kapsamlı Ekonomik İş Birliği Anlaşması (RCEP)*”, ASEAN üye ülkelerinin yanı sıra ASEAN diyalog ortakları olan Avustralya, Çin, Japonya, Güney Kore ve Yeni Zelanda arasında imzalanmıştır. RCEP anlaşması, ABD hegemonyasının Asya kıtasındaki etkisini kısıtlayıcı bir özellik taşımaktadır. RCEP ülkeleri, Dünya Ticaret Örgütü (WTO/DTÖ) verilerine göre, 2,2 milyar insan ve 24,8 milyar dolar toplam Gayri Safi Yurt İçi Hâsılası (GSYİH) ile küresel hâsılanın yaklaşık %30'unu oluşturmaktadır (Duran, 2020). Dünya nüfusunun %45'ini oluşturan RCEP üyeleri 2011 yılında ASEAN 19. Zirve toplantısında ilk defa bir araya gelmiştir. RCEP ülkeleri arasındaki gümrük vergilerinin kademeli olarak kaldırılması, üye ülkeler arasındaki serbest ticaretin artmasına ve liberal ekonominin gelişimine olanak sağlamıştır. Çin, RCEP anlaşmasına üyeliğiyle birlikte Doğu Asya'daki ekonomik ve ticari yapıları dengelemeyi ve gelecekte daha büyük ve entegre olmuş Doğu Asya pazarını oluşturmayı amaçlamaktadır. RCEP anlaşması aynı zamanda farklı kültürlerin ve değerlerin yer aldığı ortak bir platform olarak görülmekte ve Çin dış politikasının temel ilkelerinden biri olan barış ve uyum içerisinde bir arada yaşama amacına da hizmet etmektedir.

2. Bölgesel İş Birliği Örgütü: Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği Örgütü (APEC)

Soğuk Savaş sonrasında Asya'da ortaya çıkan bölgesel oluşumlar, güçlü bir diplomatik yönetim anlayışı gerektirmektedir. Bölgesel anlamda kurulan güçlü yapılaşmalar, dış güçler tarafından gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı ortak mücadele edebilmeyi gerektirmektedir. Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği Örgütü (APEC) üye ülkeleri arasında ABD, Endonezya, Çin, Rusya, Japonya, Malezya, Filipinler, Güney Kore, Singapur, Vietnam, Tayvan, Hong Kong, Meksika, Tayland, Papua, Yeni Gine, Şili, Kanada, Brunei, Avustralya, Yeni Zelanda ve Peru yer almaktadır. ABD, ASEAN örgütünün bir üyesi olmamasına rağmen, APEC iş birliği örgütü içerisinde yer alan bir devlettir. ABD, APEC sayesinde Çin, Rusya ve Japonya ile aynı çatı altında bulunmaktadır. APEC tarafından alınan kararlar, DTÖ'nün kararlarıyla uyumlu bir şekilde ilerlemektedir. APEC örgütü, üye ülkeler arasındaki iş birliği alanlarının geliştirilmesi, ülkeler arasındaki güvenliğin teminatının sağlanması ve ülkeler arasındaki yatırımların teşvik edilmesi amacıyla kurulmuştur.

Saldırgan realizm kuramının en önemli temsilcisi olan John Mearsheimer'a göre, ABD zamanında Avrupalı büyük güçleri nasıl Batı Yarımküre'den çıkardıysa, giderek güçlenen Çin de muhtemelen ABD'yi Asya'dan çıkarmayı deneyecektir (Mearsheimer, 2005: 32). ABD, Pasifik bölgesindeki oluşumlar içerisinde yer alarak mevcut gücünü arttırmayı amaçlarken, Rusya ve Çin ikilisinin Asya bölgesi içerisindeki artan gücüne de set koymayı hedeflemektedir. John Mearsheimer, “*Çin'in Yükselişi Barışçıl Olabilir mi?*” adlı makalesinde, Pekin yönetiminin ulusal çıkarlarının Pasifik'teki siyasi ve askerî kontrolünü genişletmesini gerektirdiğini ve bu genişlemenin yakın bir gelecekte Çin-ABD çatışmasını kaçınılmaz kıldığını iddia etmiştir (Mearsheimer, 2014). Çin; Batı Pasifik, Orta Asya, Doğu Rusya ve Hint Okyanusu dâhil olmak üzere Asya'nın büyük bir bölümünde hâkim güç haline gelmeyi hedeflemektedir.

3. Bölgesel İş Birliği Örgütü: Şanghay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ)

Soğuk Savaş sonrasında, SSCB'nin dağılması sonucunda bağımsızlığını yeni kazanan Orta Asya ülkelerinin sistem içerisindeki pozisyonu Çin'in bölgedeki çıkarları için önemli hale gelmiştir. Orta Asya bölgesindeki terör, uyuşturucu ve sınır problemlerini çözebilmek amacıyla oluşturulan yeni iş birliği mekanizması “*Şanghay İş Birliği Örgütü*” nün yapıtaşlarını oluşturmuştur. Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Rusya ve Çin'den oluşan bu yapı “*Şanghay Beşlisi*” olarak tanımlanmıştır. Özbekistan'ın aynı yıl örgüte üye olmasıyla Şanghay Beşlisi'nin üye sayısı altıya çıkmıştır. 2017 yılında Hindistan ve Pakistan'ın da birliğe kabul edilmesiyle sekize çıkan üye sayısı 2005 yılında ŞİÖ içerisinde gözlemci olarak kabul edilen İran'ın tam üyeliğinin 2021 yılında onaylanmasıyla 9'a çıkmıştır. (Dursun, 2021). Şanghay İş Birliği Örgütü, dünyanın en büyük pazarına sahip olduğu gibi dünyanın en fazla enerji üreten ülkelerini aynı çatı altında toplamaktadır. Dünyanın en büyük enerji üreticisi ülkesiyle, en yüksek enerji tüketen ülkesi de örgütün üyesidir. (İskender, 2013). Şanghay İş Birliği Örgütü'nün coğrafi büyüklüğü 37 milyon kilometrekare olmakla birlikte, bu alan Avrasya bölgesinin yaklaşık %74'ünü oluşturmaktadır (Yardımcıoğlu ve Koçarlan, 2012:167).

Çin, Orta Asya'daki ülkelerin istikrara kavuşması, bölgede yeni oluşabilecek tehdit unsurlarının son bulması ve mevcut durumun değişmesi yönünde büyük çaba göstermektedir. Orta Asya Bölgesi, Çin'in ürettiği mallar için bir pazar olurken, güvenlik kuşağı ve enerji tedarikçisi olması açısından da büyük önem taşımaktadır. Çin, ŞİÖ içerisinde sahip olduğu yetkileri, bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini kurumsallaştırmak, enerji ihtiyacını yakın çevresinden temin etmek ve ABD'yi bölgeden dışlayarak bölgesel hegemonyasını kurma amacına yönelik kullanmaktadır. Rusya ve Çin ikilisinin öncülüğüyle kurulan ŞİÖ, tek kutuplu dünya düzenini dengeleme yoluna girmiş ve dünyayı çok kutuplu hale getirmeyi başarmıştır (Yardımcıoğlu ve Koçarlan, 2012: 173). Adı geçen iki devletin Batı'ya karşı birlikte hareket edebilmesi her iki tarafın da çıkarlarına uygun düşmektedir. Rusya ve Çin arasında artan karşılıklı iş birliği ve güven artırıcı önlemler Asya Pasifik Bölgesi'nin güvenilir kalmasını sağlamıştır.

Çin, Orta Asya ülkeleriyle ekonomik ve ticari ilişkilerini genişletilmesi yönünde ilerleme sağlayarak ihtiyacı olan enerji arzını da bu ülkelerden karşılamayı hedeflemektedir. Çin artan enerji talebi karşısında, Orta Asya'ya sunduğu yatırım teşvikleri ve altyapı çalışmaları üzerinden karşılık vermektedir. ŞİÖ, enerji üreten devletler için açık pazar temin ederken, hızlı gelişmekte olan üye ülkelerin enerji ihtiyaçları karşısında da bir kaynak görevi görmektedir. Örneğin, Orta Asya'nın zengin petrol ve doğal kaynaklarına sahip olması, küresel üretimin atölyesi haline gelen Çin'in çıkarlarına büyük hizmet etmektedir. Çin örgüt içerisinde ekonomik alanda sağladığı fayda dışında, askeri ve siyasi gücünde de önemli avantajlar elde etmiştir. Örneğin, 2002 yılında düzenlenen Astana zirvesinde Şanghay örgüt üyeleri ABD'nin bölgedeki askeri gücünü kırmak, Rusya ve Çin ikilisinin bölgedeki askeri ve siyasi gücünü arttırmak amacıyla Özbekistan'daki Hanabad ve Kırgızistan'daki Manas Amerikan üslerinin kapatılmasına yönelik çağrıda bulunmuştur (Eren, 2017: 81). ABD, 2005 yılında Hanabad üssünü, 2009 yılında ise Manas üssünü kapatmıştır (Özdaşlı, 2012: 4).

Çin'in hızla büyüyen ekonomisi diğer üye ülkelere yabancı yatırım, teknoloji transferi ve altyapı desteği sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Orta Asya'daki çok yönlü iş birliği Çin için yeni bir diplomatik imaj yaratma imkânı da sunmaktadır. Örneğin, Çin tarafından sağlanan finansal

krediler, bankalar arasında artan iş birliği, fon ve altyapı desteğiyle üye ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı kapatılmaya çalışılmaktadır. Ancak batı menşeli yazarlar, ŞİÖ'nün bölgesel iş birliği anlamında elverişsiz olduğuna dair eleştirilerde bulunmaktadır (Aris, 2019: 459). Üye devletler arasındaki karşılıklı şüphe algısının geçmişten günümüze devam etmesi bu oluşumunun varlığının sorgulanmasına yol açabilmektedir. ŞİÖ, üye devletlerinin liberal demokratik yönetim modelini benimsememesi, örgütün "otokrat kulübü" olarak tanımlanmasına yol açmaktadır (Wall, 2006). ABD ve Avrupa ülkeleri, Şanghay İş Birliği Örgütü'nü "Yeni Diktatörler Kulübü" olarak sınıflandırsalar da örgütün geleceği giderek daha çok ekonomik ve sosyal konular alanındaki başarısına bağlı olacağı öngörülmektedir (Yardımcıoğlu ve Koçarlan,2012: 172).

ŞİÖ, Orta Asya'daki dengelerin değişmesinde ve müttefiklik ilişkilerinin yeniden revize edilmesinde büyük etki yaratmıştır. ŞİÖ, AB gibi ekonomik bütünleşmeye yönelik önemli adımlar atmanın yanında, terörizm, ayrılıkçılık ve milliyetçilik gibi sorunların önüne geçerek güvenlik anlamında da bütünleşmeye önem vermektedir (Erşen, 2013: 20).

4. Bölgesel İş Birliği Örgütü: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika (BRICS)

Uluslararası sistem içerisinde çok kutuplu yapının ortaya çıkmaya başlaması bölgesel oluşumlara imkân tanırken, yükselen güçlere siyasi ve ekonomik anlamda yeni manevra alanları da sağlamaktadır. Örneğin, 2001 yılında Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in yer aldığı (BRIC) iş birliği ağı çok yönlü entegrasyon örneği olarak tanımlanmaktadır. 2011 yılında Güney Afrika'nın birliğe katılımı sonrasında birliğin yeni adı BRICS olarak değiştirilmiştir. Yükselen ekonomiler bu yeni oluşumlar içerisinde yer alarak uluslararası alandaki rekabet gücünü ve üretim süreçlerinin katma değerini arttırmayı hedeflemektedir. BRICS oluşumu, üye devletlere ulusal alanda yapısal dönüşüm imkânı sağlarken, küresel alanda mevcut güç veya güçlere karşı denge kurabilme ortamı da sunmaktadır. Örneğin, BRICS ülkeleri dünya ekonomisi içerisindeki mevcut konumu son on yıl içerisinde %10 seviyelerinden, %23 seviyelerine doğru artış gösterirken, BRICS ülkelerinin IMF'deki oy verme oranı ise %14,18 oranına eşittir (İstikbal, 2019).

2003 yılında Goldman Sachs tarafından yayınlanan "Dreaming With BRICs- The Path to 2050" başlıklı rapor, BRICS ülkelerinin 2035 yılında dünyanın en güçlü GDP'sine sahip yedi ülkenin yerine geçmeyi hedeflediklerinin ileri sürmektedir (Wilson, 2003). 2009 yılında Çin, Hindistan ve Rusya'nın Dışişleri Bakanları, "ekonomik güç ve siyasi gücün yeni bir merkezde birleştirilmesi teması" ile Rusya'da bir araya gelmiştir. Yine Goldman Sachs tarafından yapılan "Building Better Global Economic BRICS" adlı çalışmada, BRICS ülkeleri dünya ekonomisinde en hızlı yükselen piyasalar olarak tanımlanırken, ekonomik büyümedeki hızları, yüksek iç tüketim kapasiteleri ve birçok alanda iş birliği yapma olanakları gibi çok sayıda önemli özellikleri ile de dikkat çekmektedir (Neill, 2003:5). BRICS ülkelerinin dünya ihracatı içerisindeki payı 2000 yılında %7,46 seviyelerinden; 2014 yılında %18 seviyelerine kadar yükselmiştir. Son on yılın ekonomik göstergeleri gelişmiş ülkelerin gerilediğini, yükselen güçlerin ekonomilerinin ise daha üst sıralarda yer almaya başladığını göstermektedir. Örneğin, Çin ihracat sıralamasında ilk sırada yer almakta, diğer BRICS ülkelerinden olan Rusya ihracat sıralamasında dünyada sekizinci, Hindistan yirmi birinci, Brezilya yirmi üçüncü, Güney Afrika ise kırk üçüncü sırada bulunmaktadır (Purugganan, Afsar ve Solon, 2014: 2). BRICS ülkelerinin sistem içerisinde artan faaliyetleri, küresel sistem içerisinde artan paydaş rolleri veya artan siyasi veya ekonomik iş birliği politikaları mevcut güçlerin sistem içerisindeki hâkimiyetlerinin daha fazla

sorgulanmasına yol açmaktadır. BRICS topluluğu içerisinde her bir ülkenin sektörel gelişimi ve kendine özgü yapısal özelliklerinin bulunması dışa olan bağımlılığın azalmasına yol açmıştır. Örneğin, Çin ekonomisinin düşük iş gücü ve düşük girdi maliyeti, Brezilya ve Rusya ikilisinin sahip olduğu zengin enerji kaynakları ve Hindistan'ın sahip olduğu düşük emek girdisi BRICS üyelerinin karşılaştırmalı üstünlük temelinde iş birliğine yönelmesine ve ekonomik alanda büyük avantajlar elde etmesine yol açmıştır. BRICS, Çin'e ekonomik, siyasi ve kültürel alanda yeni iş birliği alanları kazandırırken, küresel yönetimdeki pozisyonunu da güvence altına almasına katkı sağlamaktadır. BRICS ülkelerinin liderleri bu oluşumun sadece ekonomik iş birliğini öncelememekte, küresel veya siyasi sorunlara çözüm arayan bir platform olmasını da sağlamaya çalışmaktadır. Örneğin, BRICS ülkeleri Avrupa ve Amerika'nın kontrolündeki çok taraflı bir sistem içinde "daha adil bir uluslararası yönetim"e ulaşmayı hedeflemektedir (Ademoğlu, 2018)

BRICS topluluğu, kendi üyelerinin ekonomik çıkarlarını temsil ederken, uluslararası sistem içerisinde çok kutuplu yapının oluşturulmasına katkı sunmayı veya küresel yönetimi etkileyebilen bir güç merkezi haline gelmeyi amaçlamaktadır. BRICS ülkeleri, kendi ulusal çıkarlarının yanı sıra diğer ülkelerin çıkarlarını gözetken, ekonomik sistemin yeniden yapılanmasını sağlayan ve çok kutuplu yapının devamına katkı sağlayan bir güç merkezi olarak kendilerini tanımlamaktadırlar.

5. Bölgesel İş Birliği Örgütü: Avrupa Birliği (AB) içerisinde Çin'in Artan Önemi

Çin ekonomik gücünü küresel zeminde arttırmaya devam ederken; AB ülkeleriyle olan ilişkilerine de büyük önem vermektedir. ABD'nin Asya'da artan etkisine karşılık olarak Çin ise Avrupa kıtasındaki etkisini artırma yoluna gitmektedir. AB, Çin'in nüfus faktörünü kullanarak görece daha az işgücü ücretleri sayesinde üretim maliyetlerini düşürüp ürünlerin ucuza üretilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Çin ise AB'yi kendisine bağımlı hale getirerek Avrupa coğrafyasında etkili bir güç olmayı hedeflemektedir. Çin, Avrupa Birliği ülkelerine yönelik finansal desteğini büyük projelere imza atarak sağlamaktadır. Örneğin, Belgrat-Budapeşte arasındaki yol yapımının, Sırbistan ile Macaristan arasındaki hızlı tren hattının finansmanının Çin menşeli bir şirket tarafından üstlenilmesi ve dönemin Başbakanı Hu Jintao'nun Doğu ve Güneydoğu Avrupa ülkeleriyle milyarlık kredi anlaşmalarına imza atması Batı kıtası içerisindeki en önemli gelişmelerdir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

Çin, Yeni İpek Yolu projesiyle Avrupa kıtasında yer alan ülkelerle ilişkilerini derinleştirmeyi hedeflemektedir. Çin'in, AB ve Afrika kıtası üzerinden yürüttüğü yeni ticaret yolu, ABD'nin Avrupa içerisindeki mevcut varlığına karşı alternatif bir oluşum olarak ortaya çıkmaktadır. Çin, AB ülkeleri üzerinden yürüttüğü ekonomik politikalarını siyasi karta çevirerek son zamanlarda mevcut gücünü Avrupa coğrafyası içerisinde daha fazla göstermeye başlamıştır. AB içerisinde artan ayrılıkçı hareketler, yükselen popülizm ve artan milli politikalar ülkelerin tek bir kurum çatısı altında ortak politikaları yürütmesini engelleyebilmektedir. Çin'in AB federal çatısı altında yürüttüğü ortak iş birliği politikaları, ikili iş birliklerine nazaran daha zor ilerlemektedir. Örneğin, AB Parlamentosu ekonomik temelli iş birlikleri öncesinde Çin hükûmetine uygunluk şartları sunmaktadır. Çin yönetimi ön şartlar karşısında, ekonomik ilişkilerini Brüksel yerine, AB üyesi ülkeler ile ikili diyalog şeklinde yürütmeyi tercih etmektedir. AB federal modelinin talep ettiği kısıtlamalarının olmadığı bir ekonomik düzende, Çin ve AB

üyeleri ülkeler arasındaki ikili ilişkiler olumlu yönde ve daha hızlı seyretme potansiyeline sahiptir (Eurostat, 2022).

2021 yılı verilerine göre dünyanın en büyük ekonomilerinin zirvesinde 22 trilyon 998 milyar dolar ile ABD, ikinci sırada ise Çin 17 trilyon 458 milyar dolar ile Çin yer almaktadır (Euronews, 2022). AB'nin dünyanın ikinci en büyük ekonomisi olan Çin ile ekonomik ilişkileri modernize etme yönündeki girişimi en kapsamlı teşebbüs örneği olarak yer almaktadır. 2000-2019 yılları arasında Çin ile AB arasındaki ikili ticaret hacmi 8 kat artarak 560 milyar avroyu bulmuş ve AB, Çin'in en büyük ticaret ortağı olmuştur (Zenglein, 2020). Altı yıl süren müzakereler sonucunda AB ile Çin arasında "Kapsamlı Yatırım Anlaşması" 2020 yılında ancak imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Avrupalı şirketler Çin pazarına daha kolay erişebilecek, diğer şirketler ile de daha kolay rekabet edebilecek ve dış ticaret hacimlerini genişletebilecektir. 2021 yılında AB'nin en çok ticaret yaptığı ülkeler arasında 696,127 milyar dolar ile Çin ilk sırada yer almış, AB ülkelerinin toplam ekonomisinin de %16'sını oluşturmuştur (Eurostat, 2022). ABD ve AB'nin hassas ekonomilerinin bağımlı olduğu toplam 137 ithal ürünün yarısından fazlasını (%52) Çin menşeli ürünler oluşturmaktadır (Baur & Flach, 2022). Çin, Asya kıtasındaki hâkimiyetini arttırmaya çalışırken, aynı zamanda AB içerisindeki yayılma gücünü, devletler ile olan ilişki ağını ve karşılıklı diyalogu arttırmaya yönelik girişimlerde de bulunmaktadır.

Çin'in AB ile artan ekonomik ilişkileri ortak güvenlik faktörünün önemini ortaya koymaktadır. Çin, AB içerisinde yürüttüğü farklı projeler kapsamında kurduğu ekonomik bağ ile Batı coğrafyasını kendine bağlamayı ve aynı zamanda ABD karşısındaki küresel rekabet gücünü arttırmayı amaçlamaktadır. ABD'nin Asya Pasifik'te yürüttüğü projeler karşısında Çin de Avrupa üzerinde benzer politikaları yürütmeyi ve kıta üzerindeki gücünü kendi lehine çevirebilmeyi hedeflemektedir. Çin'in bölgesel oluşumlar içerisinde artan yetki ve yönetim gücü, üye ülkelerin dış politikalarını da yeniden gözden geçirmesine neden olabilmektedir.

6. Çin'in Ekonomik Dayanışma Zemini: Kuşak ve Yol Girişimi (KYG)

Çin'in öncülüğünde inşa edilen yeni bölgesel yapılaşmalar çok kutuplu dünya düzeni oluşumuna önemli katkılar sağlamıştır. Çin'in yeni dünya düzeni içerisinde artan gücü uluslararası kurumlar aracılığıyla daha belirgin bir hal almıştır. Çin'in ekonomik temelli başlayan altyapı çalışmaları ve artan yatırım faaliyetleri üye ülkeler arasındaki karşılıklı iş birliğinin gelişimine ve ortak güvenlik duvarının inşasına öncülük etmiştir.

Xi Jinping, 2013 yılında Endonezya'da yaptığı ziyaretler sonrasında İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve XXI.yüzyıl Deniz İpek Yolu Projesi ile Avrasya'nın iki ucunu birleştirmeyi amaçlamıştır. Kuşak ve Yol girişimi kapsamında denizden iki yol ve karadan altı koridor olmak üzere iki farklı alternatif proje ortaya çıkmıştır. Kuşak ve Yol ağı, dünya nüfusunun %63'ünü içine alan, 4,4 milyar insanı kapsayan ve küresel GSYİH'nin %29'unu oluşturan bir projedir (Tekir & Demir, 2018: 201). Kuşak ve Yol Girişimi, 70'ten fazla ülkeyi kapsayan ve bu ülkeler arasındaki ticaret, yatırım ve ulaşım bağlantısını kuran mega projedir. KYG kapsamında Çin; Asya, Avrupa ve Afrika'yı birbirine bağlayarak yeni yatırımlar, iş olanakları, karşılıklı öğrenme, güven ve saygının olduğu barış içerisinde bir yaşamı amaçlamaktadır. KYG projesi Çin'in alternatif küresel sistem önerisi kapsamında değerlendirilmektedir. Çin yönetimi, KYG kapsamında fazla sermayesini ihraç ederken, yatırım yaptığı ülkelere de işgücü fazlasını ihraç

etmektedir. Çin bu proje kapsamında yapılacak olan fabrikalar, limanlar ve altyapı çalışmalarında kendi vatandaşlarına iş olanağı sağlamayı ve ülke içerisindeki işsizliğin önüne geçmeyi amaçlamıştır. Çin Hükûmeti'nin uzun vadeli de olsa KYG kapsamındaki en önemli amacından biri de yerel para birimi olan yuan'ın uluslararasılaşmasıdır (Xiao, 2016: 441). Çin, KYG projesi kapsamında yer alan ülkelerin yuan para birimi kullanımını arttırmasını ve merkez banka rezervlerinde yuan'ı tutmalarını öncelikli hale getirmeye çalışmaktadır.

Kuşak ve Yol Girişimi tüm üye devletlerin ortak çıkarı ve sorumluluğu çerçevesinde engelsiz ticareti ve ulaşımı amaçlamaktadır. Küreselleşmenin yapı taşı olan bu önemli projeye olumlu açıdan bakıldığında, geleneksel kapitalist düzende tek merkezli yönetim modeli yerine dünya ekonomisinin içerisinde tüm güç bileşenlerinin yer aldığı ve herkesin yararına işleyen bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin, KYG projesiyle birlikte Asya ve Avrupa kıtasında yer alan devletlerin gelişmişlik farkını azaltmayı da önemsemektedir. Çin'in uluslararası sistem içerisinde yürüttüğü paralel kurumsallaşma girişimleri küresel finansal düzeninin değişmesinde olumlu bir etki yaratırken, çevre ülkeler üzerindeki diplomatik ilişkilerin kurulmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Çin yönetimi, küresel ekonominin merkezini ve yönünü değiştiren projeler ile yeni hegemonik rekabetin başlamasına katkıda bulunmaktadır.

Pekin yönetimi her ne kadar ABD'nin ve onun merkezinde yer alan uluslararası kurum ve kurallara karşı da bir meydan okuma amacı taşımadığını açıkça ifade etse de çeşitli kurumlar ve projeler üzerinden alternatif bir dünya düzeni kurma yolunda önemli girişimler içerisinde bulunmaktadır (Belt and Road Portal, 2015). Pekin aynı zamanda, Kuşak ve Yol Projesi ile dünya üzerindeki etki alanını genişletmeyi ve kendi öncülüğünde çok kutuplu bir dünya düzeni inşa etmeyi hedeflemektedir. Çin'in küresel alternatif ekonomik oluşumlar içerisinde artan rolü, ekonomik politikaların politik güç mekanizmaları üzerinde de dönüştürücü bir etki yarattığı gözlemlenmektedir.

Çin'in bölge ülkeler üzerinde yürüttüğü kalkınma projeleri, ön şart talep etmeden sunduğu yardım ve kredi anlaşmaları ABD'nin sistem içerisinde diğer devletlere şartlı veya ayrıcalıklı olarak sunduğu politikalarının önüne geçebilmektedir. Çin sistem içerisinde yürüttüğü alternatif projeler ve oluşumlar ile hem gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine avantaj sağlamak hem de sistem içerisinde yer alan mevcut kurumları ve güçleri yumuşak dengeleme yöntemiyle çevrelemektedir.

6.1.KYG Projesinin Finansman Ayağı: Asya Altyapı ve Yatırım Bankası (AIIB)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Bretton Woods çatısı altında kurulan Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasına alternatif olarak kurulan, Asya Altyapı ve Yatırım Bankası (AIIB) girişimi, ekonomik bir dengeleme aracı görevi görmektedir (Xiao,2016: 441). Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası karşısında rakip bir örgüt olarak lanse edilen Asya Altyapı ve Yatırım Bankası, ABD'nin finansal yapı içerisindeki hâkimiyetini sınırlandırırken, gelişmekte olan veya gelişen ülkelere sistem içerisinde alternatif finansal olanaklar sunabilme özelliği taşımaktadır. 2016 yılında kurulan Asya Altyapı ve Yatırım Bankası (AIIB), Çin'in öncülüğünde kurulan ilk uluslararası finansal kuruluş olma özelliği taşımaktadır. Asya Altyapı ve Yatırım Bankası, Kuşak ve Yol projesinin finansman ayağını oluşturmaktadır. Çin'in Kuşak Yol Projesinde yer alan üyeler aynı zamanda Asya Altyapı ve Yatırım Bankası üyelerinden oluşmaktadır. AIIB, 112 üyesi

bulunan uluslararası bir kuruluştur. Kuşak ve Yol Projesi'nin sürdürülebilmesinde Asya Yatırım Bankası ve BRICS Kalkınma Bankası önemli bir rol oynamaktadır.

Kuşak ve Yol Projesi, devletlerarasında siyasi zeminde oluşabilecek güven boşluğunu doldururken, Asya Altyapı ve Yatırım Bankası ise üye devletlerin ihtiyacı olan ekonomik kaynak açığına çözüm bulmaya çalışmaktadır. Çin, Asya Altyapı ve Yatırım Bankası ile gelişmekte olan ülkelere fon ve kredi desteği sağlarken; bu ülkelerin finansal politikalarında da söz sahibi olma hakkı elde etmektedir.

Asya Altyapı ve Yatırım Bankası üyeleri arasında Avrupa ülkeleri de yer almaktadır. AIIB'nin merkezi Pekin'de yer almaktadır. ABD'nin en yakın müttefikleri arasında yer alan İngiltere, Almanya, Avustralya ve Güney Kore'nin de alternatif finansal kuruluşunun içerisinde yer alması ABD'nin "aşağılayıcı diplomatik bir yenilgisi" olarak değerlendirilmektedir (Perlez, 2015).

Xi Jinping uygulamaya koyduğu "Kuşak ve Yol Girişimi" ve "Asya Altyapı ve Yatırım Bankası" ile ekonomik temelli girişimlerini politik zemine taşımakta ve geleceğe yönelik hegemonyanın inşasına yönelik önemli adımlar atmaktadır. Çin, KYG projesi ve AIIB girişimi ile hem bölgesel; hem de küresel anlamda hegemon düzene ortak olma arayışı içerisine girmiş ve bu proje kapsamında inşa ettiği destekleyici kuruluşlar üzerinden bölge ülkeleri ile ülke ekonomisini entegre etmeye çalışmıştır.

Sonuç

Çin'in ABD'yi dışlayan paralel oluşumlar içerisinde öncü veya Asya merkezli bölgesel oluşumlar içerisinde aktif rol oynaması Pekin'in Çin merkezli siyasi ve ekonomik bir ağ kurmaya yönelik artan çabasına işaret etmektedir. Çin'in, altyapısal çalışmaları ve finansal kaynak aktarımı üye devletlerin üzerinde kullandığı en önemli stratejik araçlar arasında yer almaktadır. Bölgesel iş birliği, ekonomik bir oluşum olmanın yanı sıra aynı zamanda politik bir dayanışma alanının tezahürüdür. Çin, bölgesel iş birliği ilişkisi kurduğu BRICS, ŞİÖ, ASEAN veya KYG girişimleriyle ABD karşısında güçlü bir dayanışma örneği sergilemektedir. Çin, KYG-Asya Alt Yapı ve Yatırım Bankası ile Batı'ya karşı alternatif kurumlar kurup stratejik çıkarlarını gerçekleştirmekte ve sistem içerisindeki etki kapasitesini de bu kapsamda genişletmeye çalışmaktadır.

Çin'in ŞİÖ içerisinde, sınır komşusu olan Rusya ile artan iş birliği, Doğu Asya topluluğu içerisinde Japonya ile beraber yürüttüğü ortak politikalar ve Kuzey Kore sorununda üstlendiği müzakereci rol uluslararası sistem içerisinde Çin'in yükselen gücünü göstermektedir. Özellikle, Çin'in denizden ve karadan Asya kıtasını, Avrupa ve Afrika kıtasına bağlayan engelsiz ticareti ve ulaşımı hedefleyen Kuşak ve Yol projesi, dünya nüfusunun %63'ünü içine alıp 4,4 milyar insanı kapsayan özelliğiyle ön plana çıkmaktadır. KYG projesinin finansal ayağını oluşturan AIIB'nin Çin öncülüğünde kurulması, IMF ve Dünya Bankasına alternatif bir proje olarak lanse edilmesi veya Avrupa ülkelerinin bu yeni oluşumlar içerisinde üye statülerinin bulunması ABD'yi bölge dışına itmeye çalıştığını, ticaret ve güvenlikle ilgili kuralları kendisinin inisiyatifinde yeniden oluşturmak istediğine yönelik söylemleri artırmaktadır.

ABD'nin alternatif bölgesel oluşumlar karşısında farklı kıtalarda yeni müttefik arayışına girmesi Çin'in Asya bölgesinde artan gücünü dengelemeye yönelik girişimlerdir. Örneğin, ABD'nin 2021 yılında Avustralya ve İngiltere ile imzaladığı nükleer denizaltılar anlaşması (AUKUS) denizaltı teknolojisinin geliştirilmesinin yanında yapay zekâ, siber savaş ve uzun menzilli saldırı yeteneklerinin güçlendirilmesi gibi güvenlik alanında yeni çalışma alanlarını içermektedir. Örneğin, ABD, 2017 yılına kadar pasif bir duruş sergileyen QUAD (Quadrilateral Security Dialogue) İttifakı ile Hindistan, Japonya ve Avustralya ile birlikte Asya kıtasında koordinasyonu arttırma, deniz istihbaratının ve bilgi akışının güvenilirliğinin sağlanmasını amaçlamaktadır. ABD, QUAD ittifakı çerçevesinde Asya güçleriyle beraber koordineli olarak hareket ederek Çin tehdidinde karşı meydan okumaktadır. ABD, NATO'nun kurucu üyesi olmasına rağmen AUKUS ve QUAD paktları içerisinde aktif rol oynayarak yükselen Çin tehdidinde yönelik önleyici mekanizmalar oluşturmuş ve Asya kıtasının artan önemini yeniden vurgulamıştır. ABD, Çin'in sistem içerisinde hızla artan gücü ve paralel örgüt girişimleri karşısında Asya kıtasında alternatif oluşumlara yönelmiş, bölge içerisindeki çevreleme faaliyetlerine hız vererek güç mücadelesinin merkezini Asya-Pasifik kıtasına taşımıştır.

Öte yandan Çin'in Asya kıtası içerisinde artan iş birliği ve dayanışma politikaları yeni müttefikler kazanmasına ve bölge ülkeleriyle var olan ilişki ağını revize etmesine önemli katkı sağlamaktadır. Çin bölge ülkelerinin güçlenmesine katkıda bulunurken, uluslararası sistem içerisinde kendi konumunu da garanti altına almaya çalışmaktadır. Çin ekonomik yatırımlar kapsamında bölgesel oluşumları destekleyerek kendi siyasi ve stratejik çıkarlarını da beslemektedir. Çin yönetimi, kurumlar üzerinde artan diplomatik gücü sayesinde pazarlık gücünü geliştirip karar alma mekanizmalarında daha aktif rol oynamayı önemsemektedir. Çin, Batı'nın düşmanlığını üzerine çekmeden ekonomik ve bölgesel gelişimini tamamlamayı; enerji ve yerel kaynaklar ihtiyacını karşılayabilmek için bölge ülkeler üzerinde etki gücünü arttırmayı; Afrika, Orta Asya ve Güney Amerika'da yeni pazarlar açabilmeyi ve ŞİÖ, APEC ve ASEAN gibi bölgesel oluşumlarda yer alarak ittifak ilişkilerini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Çin'in sistem içerisindeki istikrarlı yükselişi ABD'nin Asya kıtası içerisindeki bölge ülkeler üzerindeki manevra alanlarını da kısıtlamaktadır. Çin yönetimi, yer aldığı veya öncülük ettiği bölgesel oluşumlar sayesinde düzenlenen çoklu platformlarda ya da çeşitli forumlarda ikili ilişkilerini güçlendirmeyi, alınan kararlarda söz sahibi olabilmeyi, kararların ortak çıkarlara hizmet etmesini sağlamayı ve hatta böylece ülke profilini ve imajını da yeniden inşa etmeyi amaçlamaktadır. Çin'in yürüttüğü kurumsallaşma ve altyapı projeleri, yeni ekonomik düzenin şekillenmesinde rol oynarken; devletlerarasındaki politik dayanışmanın artmasına yol açabilmektedir. Çin'in sistem içerisinde ortak fayda prensibi çerçevesinde yürüttüğü ekonomi politikaları, kurumsallaşma girişimleri, yumuşak gücü destekleyen söylemleri doğrultusunda artan diplomatik etkinliği, statükoya karşı yeni bir gücün kendisini inşa etme çabaları olarak değerlendirilebilir.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Disclosure Statement: No potential conflict of interest was reported by the author(s).

EXTENDED ABSTRACT

Although the American administration maintained its superiority in the system for a certain period of time as a result of the end of the bipolar world order in the post-Cold War period, the political crisis as a result of the 9/11 terrorist events and the 2008 global financial crisis led to a louder question of the existence of America's hegemony in the system. America's decline in the system has increased the rhetoric that China, a rival power, can be a substitute power. China's continuous rise since the 2000s has led to a more prominent role in the system. China uses different methods from the USA as it positions itself as a rival power to the USA and becomes an important actor in the system. In this study, the transformation of power within the international system will be examined on the basis of the competition relationship between the United States and China with the framework of regional organizations.

Within the scope of this study, the regional formations in which China is integrated and plays a leading role in its formation will be included, and the importance of the role played by China in these formations will be emphasized. In addition, China's increasing multifaceted initiatives in the global system and the impact that their alternative formations will have on systemic transformation will be brought to the fore. In this study, China's increasing multifaceted initiatives in the global system and the impact that their alternative formations will have on systemic transformation will be brought to the fore. While China increases its effectiveness within the framework of regional organizations such as Shanghai Cooperation Organization (SCO), Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC) and The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) or The Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) it finances many countries with projects such as the Belt and Road Initiative (BRI) and expands its regional cooperation network with bilateral and multilateral free trade agreements. The fact that China is included in parallel formations that exclude the United States shows China's growing efforts to establish a political and economic network over the countries of the region. In other words, China is included in alternative formations and either its increasing dominance on the Asian continent restricts the maneuvering areas of America, the hegemon power, while also increasing China's power within the system. By turning regional organizations such as ASEAN, APEC, SCO or RCEP to its advantage, the Chinese government shows that its economic power can have a transformational effect in the political, military and or cultural fields. Besides that, China nurtures its own political and strategic interests by supporting regional formations within the scope of economic investments.

China's increasing cooperation and solidarity policies within the Asian continent contribute significantly to gaining new allies and revising the existing network of relations with the countries of the region. The institutionalization and infrastructure projects carried out by China play an important role in shaping the new economic order and lead to increased inter-state political solidarity. China contributes to the strengthening of regional countries, while also guaranteeing its own position in the international system. China's regional policies, institutionalization initiatives, or its work within the framework of the common good principle within the system, as well as its rhetoric supporting the development of its soft power, are considered an effort to create a new power in the face of existing power. The effort to change the layout into existing within the international system and the US, which has become a strong

competitor in the face of China, and other countries gaining the consent of the international community attaches importance to the attractiveness of taking a multilateral foreign policy conduct. It is clear that in the face of China's rapidly growing power in the system and parallel organization initiatives, the United States has turned to alternative formations on the Asian continent, accelerated containment activities in the region, and moved the center of the power struggle to the Asia-Pacific continent.

Kaynakça

- Ademoğlu, Y. (2018) BRICS neyi hedefliyor, hala bir anlam ifade ediyor mu?, *EuroNews*. Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2019/11/14/brics-neyi-hedefliyor-hala-bir-anlam-ifade-ediyor-mu>.
- Aris, S. (2009). The Shanghai Cooperation Organisation: ‘Tackling the Three Evils’. A Regional Response to Non-Traditional Security Challenges or an Anti-Western Bloc?”, *Europe-Asia Studies*, 61(3), ss: 457-482.
- Aslan, H. (2018). Çin’in Latin Amerika Politikası, Karmaşık Gerçekçilik, *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cin-in-latin-amerika-politikasi-karmasik-gercekcilik/1285213>
- Baur, A. & Flach, L. (2022). Strategien gegen die Flaschenhals-Rezession: Was hilft bei Lieferengpässen und steigenden Preisen, *IFO Institute*, ss: 3-8. Erişim Adresi: <https://www.ifo.de/publikationen/2022/aufsatz-zeitschrift/strategien-gegen-die-flaschenhals-rezession-was-hilft-bei#:~:text=Recycling%2C%20Bio%C3%B6konomie%20und%20der%20Einsatz,nachhaltige%20Strategie%20zur%20Rohstoffversorgung%20sein>.
- Belt and Road Portal, (2015). Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road, *Belt and Road Portal*. Erişim Adresi: <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/qwyw/qwfb/1084.htm>
- CGTN (2020). Premier Li: ASEAN now China's largest trading partner”. *China Global Television Network*. Erişim Adresi: <https://news.cgtn.com/news/2020-11-12/Premier-Li-ASEAN-becomes-China-s-largest-trading-partner--VmpM9aYZgc/index.html>
- Duran, A. E. (2020). Türkiye-AB ilişkilerinde 'RCEP' etkisi, *Deutsche Welle*. Erişim Adresi: <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-ab-ili%C5%9Fkilerinde-rcep-etkisi/a-55767630>
- Dursun, A. (2021). İran, Şanghay İş Birliği Örgütüne Tam Üye Olarak Kabul Edildi, *Anadolu Ajansı*, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iran-sanghay-isbirligi-orgutune-tam-uye-olarak-kabul-edildi/2367253>
- Eren, E. (2017). Şangay İş Birliği Örgütü ve Türk Dış Politikasında Gelecek Perspektif, *Strategic Public Management Journal*.3(5), ss:77-94. <https://doi.org/10.25069/spmj.305263>
- Erşen, E. (2013). Türk Dış Politikasında Avrasya Yönelimi ve Şanghay İşbirliği Örgütü. *Ortadoğu Analiz*, 5(52), ss:14-23. Erişim Adresi: https://orsam.org.tr/d_hbanaliz/1emreersen.pdf
- Eurostat, (2022) Top Trading Partners 2021, European Commission. Erişim Adresi: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122530.pdf
- Gilpin, R. (2001). Uluslararası ilişkilerin Ekonomi Polisiği, Kripto Yayınları, Ankara.
- Hart, M. & Johnson, B. (2019). Mapping China’s Global Governance Ambitions: Democracies Still Have Leverage to Shape Beijing’s Reform Agenda. Center for American Progress. Erişim Adresi: <https://www.americanprogress.org/article/mapping-chinas-global-governance-ambitions/>
- Euronews (2022). En büyük ekonomiler listesinde 21. sıraya düşen Türkiye G-20’den çıkacak mı? (2022) *Euronews*. Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2022/04/29/en-buyuk-ekonomiler-listesinde-21-s-roya-dusen-turkiye-g-20-den-c-kacak-m>

- İskender, S. (2013). Yükselen enerji birlikteliği Şangay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ), *Dünya Haber*. Erişim Adresi: <https://www.dunya.com/gundem/yukselen-enerji-birlikteligi-sangay-isbirligi-orgutu-sio-haberi-200287>
- İstikbal, D. (2019). Yeni Jeostratejik Güç: BRICS, *SETA*. Erişim Adresi: <https://www.setav.org/yeni-jeostratejik-guc-brics/>
- Kaplan. R. (2011). How We Would Fight China. *The Atlantic*. Erişim Adresi: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2005/06/howwe-would-fight-china/3959>
- Katıtaş, G. (2019). Asya'da Çin ve Rus Bölgeselciliği: Modern İpek Yolu Projesi ve Avrasya Ekonomik Birliği, *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, ss.119-141.
- Khan, M. U. H. (2021). Pakistan-ASEAN Ekonomik İş Birliği: Bir Uzman Görüşü, *Ankasam*. Erişim Adresi: <https://www.ankasam.org/pakistan-asean-ekonomik-isbirligi-bir-uzman-gorusu/>
- Mearsheimer. J. (2005). An Offensive Realist Between Geopolitics and Power, *Journal of International Relations and Development*, ss.381-408.
- Mearsheimer. J. (2014). Can China Rise Peacefully? *The National Interest*. Erişim Adresi: <https://nationalinterest.org/commentary/can-china-rise-peacefully-10204>
- Moon, C. (2018). ASEAN. *Britannica*, Erişim Adresi: <https://www.britannica.com/topic/ASEAN,2018>
- Neill, J.O. (2001). Building Better Global Economic BRICs, *Goldman Sachs*, Global Economics Paper, No.66. Erişim Adresi: <https://www.goldmansachs.com/insights/archive/archive-pdfs/build-better-brics.pdf>
- Özdaşlı, E. (2012). Çin ve Rusya Federasyonu'nun Perspektifinden Şanghay İş Birliği Örgütü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(6), ss. 108-122.
- Perlez, J. (2015). China Creates a World Bank of Its Own, and the U.S. Balks, *The New York Times*. Erişim Adresi: <https://www.nytimes.com/2015/12/05/business/international/china-creates-an-asian-bank-as-the-us-stands-alooft.html>
- Purugganan, J. Afsar. J. & Solon, P. (2014). BRICS A Global Trade Power in A MultiPolar World, Shifting Power Critical Perspectives On Emerging Economies Critical perspectives on emerging economies working papers, *Transnational Institute*. Erişim Adresi: https://www.tni.org/files/download/shifting_power-trade.pdf
- Subachi, P. & Huang, H. (2012). The Connecting Dots of China's Renminbi Staretegy: London and Hong Kong, Londra: Chatham House.
- T.C. Ticaret Bakanlığı, (2021). 'Sırbistan ve Çin arasında Yüksek Hızlı Tren Satın Alımına Dair Bir Mutabakat Zaptı İmzalanmıştır', *T.C. Ticaret Bakanlığı*. Erişim Adresi: <https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/sirbistan/sirbistan-ve-cin-arasinda-yuksek-hizli-tren-satin-alimina-dair-bir-mutabakat-zapti-imzalanmistir>
- Taylor, M. F. (2010). International Relations Theory and China's Rise: Assessing China's Potential for Territorial Expansion. *International Studies Review*, ss.505-532.
- Tekir, O. & Demir, N. (2018). Ekonomik ve Siyasal Bir Araç Olarak Yeni İpek Yolu Projesinin Küresel Sisteme Etkileri, *Sosyoekonomi*, 26(38), 191-206. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2018.04.11>

- The ASEAN Secretariat, (2018). ASEAN Economic Community Chartbook 2017, *The ASEAN Secretariat*. Erişim Adresi: <http://www.aseanstats.org/category/asean-economic-chartbook/>
- UN Comtrade Database, (2021). China Trade Statistics, *United Nations Commodity Trade Statistics Database*. Erişim Adresi: <https://comtrade.un.org/data/>
- Wall, D. (2006). The Shanghai Cooperation Organisation: uneasy amity, *Open Democracy*. Erişim Adresi: https://www.opendemocracy.net/en/shanghai_cooperation_3653jsp/
- Wilson, D. & Purushothaman, R. (2003). Dreaming With BRICs, The Path to 2050, *Goldman Sachs*. Global Economics Paper No. 99. Erişim Adresi: <https://www.goldmansachs.com/insights/archive/archive-pdfs/brics-dream.pdf>
- Xiao, R. (2016). China as an Institution-Builder: The Case of the AIIB, *The Pacific Review*, 29(3), ss: 435-442. <https://doi.org/10.1080/09512748.2016.1154678>
- Xiaotong, Z. (2014). China's Regionalism in Asia, *The Asan Forum*. Erişim Adresi: <https://theasanforum.org/chinas-regionalism-in-asia/>
- Yardımcıoğlu, M & Koçarslan H. (2012). Çok Kutuplu Dünyaya Doğru: Şanghai Örgütü, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Bilimler Dergisi*, 163–174. Erişim Adresi: <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/10265/125909>
- Zenglein, M. J. (2020). Mapping and Recalibrating Europe's Economic Interdependence with China. *MERICs*, Erişim Adresi: <https://meric.org/en/report/mapping-and-recalibrating-europes-economic-interdependence-china>

**DAVID SHAMBAUGH, “ÇİN KÜRESELLEŞME YOLUNDA *KİSMİ GÜÇ*”,
(ÇEV. LATİF BOYACI), YARIN YAYINLARI, İSTANBUL, 2016, 419 S.**

Betül KARAKUŞ*

Makale Geliş Tarihi/Received: 16/06/2022

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 27/06/2022

Makale Yayın Tarihi/Published: 30/06/2022

Atıf için/To cite: Karakuş, B., Book Review (2022). David Shambaugh, “Çin Küreselleşme Yolunda Kısmi Güç”, (Çev. Latif Boyacı), Yarın Yayınları, İstanbul, 2016, 419 s. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 75-77.

“Çin, dünyanın en büyük gücü olmak istiyor.”

LEE KUAN YEW, 2011

Uluslararası sistem, tarihsel süreç içerisinde tek kutupluluk (Pax Romana-Pax Ottomana-Pax Britanica-Pax Americana), iki kutupluluk, çok kutupluluk ve çok merkezlilik gibi deneyimlemelerle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası somut ve soyut kaynaklarını geliştirmeyi başarabilen devletler, dünya düzeninin çok kutupluluğa doğru dönüşmesine direkt katkıda bulunmuşlardır. Örneğin Çin Halk Cumhuriyeti, ticareti dış politikasının merkezine yerleştirerek başat güç olarak kategorize edilebilecek devletler içerisinde kendine yer bulmayı başarmıştır. Bu realiteyi dikkate alan Uluslararası İlişkiler Profesörü David Shambaugh, “Çin Küresel Güç Olma Yolunda Kısmi Güç” adlı kitabıyla Çin’i anlayıp dünya kamuoyuna anlatmayı, diğer yazarlardan farklı bir şekilde çok faktörlü (multifactorial) analiz üzerinden gerçekleştirmektedir.

“Çin Küreselleşme Yolunda Kısmi Güç” isimli kitap, sekiz bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler içerisinde Çin’in küresel kimliği, diplomatik varlığı, küresel yönetim ile ilişki düzeyi, ekonomik ve kültürel varlığının küresel güvenlik alanına etkisi incelenmiştir. Ayrıca *küreselleşmiş Çin* başlığı altında; kültürden güvenliğe, diplomasiye ekonomiye temel alanlarda istatistiksel veriler ışığında detaylı analizlere yer verilmiştir.

Kitapta dikkat çeken en önemli hususlardan birisi, bölüm girişlerinde önde gelen siyaset bilimcilerinin, devlet adamlarının ve üst düzey bürokratların söylemlerine yer verilmiş olmasıdır. Shambaugh, alanında yetkin kişilerin sözleriyle, kendi varsayımlarını mantıksal bir örgü içerisinde uyumlu hale getirmeye çalışmıştır. Yazar çalışmasında açık bir şekilde belirtmese de, “Çin neden süper güç değildir?” sorusuna kapsamlı bir cevap aramıştır. Detaylı bir çalışma takviminin ardından oluşturulmuş olan bu kitap bütünsel bir bakış açısıyla okunarak tamamlandığında; Çin’in küresel sistem içerisinde sahip olduğu rol hakkında okuyucu doyurucu bir bilgiye erişmiş olacaktır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, betul.karakus@ogr.atauni.edu.tr

“Çin’in Küresel Etkisini Anlamak” başlıklı birinci bölümde; günümüzde Çin’in, ABD’ye her alanda rakip olup olamayacağı sorusu üzerine odaklanılmıştır. Yazara göre; Çin’in ABD’nin güç ve etki kapasitesine erişebilmesi için daha ciddi mesafeler kat etmesi gerekmektedir. Bu realiteye rağmen Shambaugh, Çin’in diplomaside, ekonomide, teknolojide ve denizlerde “dünyanın yükselen en önemli gücü” olduğunun da farkındadır. Çin’in yeterince müttefik ve dost ülkelere sahip olmayışı, devletler arası ilişkilerde şüphe ile hareket edişi, uluslararası toplumun kararlarıyla ahenkli davranış sergileyemeyişi, Çin’in en büyük zaafıdır. Yazar; Çin’in sanat, bilim, edebiyat, müzik ve benzeri kültürel ürünlerde de yerel kaldığını ya da çok az bilindiğini bunun da Çin’in “büyük bir güç” olmasını engellediğini iddia etmektedir.

İkinci bölüm “Çin’in Küresel Kimlikleri” başlığını taşımaktadır. Çin’in dünya liderliğine hazır olmadığını vurgulayan bu bölüm, ülkenin kimlik sorunu yaşadığından, basın (genişletilmiş basın özgürlüklerine rağmen) hâlâ girilmez bölgeleri olduğundan ve şeffaf davranılmadığından bahsetmektedir. Yazar bu konuları “Barışçıl Yükseliş”, “Ahenkli Dünya” ve “Yumuşak Güç” başlıkları altında inceleyerek, Çin’in küresel kimliklerinin gelişim sürecinde etkili olan okullardan bahsetmektedir.

Yazar üçüncü bölümde “Küresel Diplomatik Varlığı” başlığı altında Çin’in diplomasi alanındaki öyküsünü dönemsel olarak incelemiştir. Bu bölümde Shambaugh, Çin diplomasisinin iniş çıkışları üzerinde durarak daha çok Avrupa Birliği (AB), ABD ve Sovyetler Birliği ile ilgili somut verileri sunmaya çalışmıştır. Asya, Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğu ile ilişkileri tarihsel arka plana yer vererek inceleyen yazar, Çin’in dış politikada bölgesel etkiye sahip olduğu iddiasını dile getirmektedir. Dolayısıyla Shambaugh, Çin’in diplomatik alandaki varlığının istenen düzeyde olmadığını ve ciddi bir mesafe kat etmesi gerektiğini öne sürmektedir.

“Çin ve Küresel Yönetişim” adlı dördüncü bölümde; devletin konumu güçlendikçe “küresel yönetişime” olan katkısı sorununun ortaya çıktığı ve Batı’nın Çin’den “sorumlu bir ortak” şeklinde davranmasını beklediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu konuda ortaya çıkan/çıkacak sorunlar yazarca belirlenerek bunların temelini araştırılması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bölüm içerisinde Çin’in uluslararası yönetim kurumlarına uyum sağlayıp sağlamadığı Küresel Yönetişim Sicili, Büyük Güç, Küresel Yönetişim Yolu başlıkları altında incelenmiştir.

Çin’in iktisadi açıdan yükselişini kabul eden ve bunu verilerle destekleyen “Çin’in Küresel Ekonomik Varlığı” başlıklı beşinci bölümde, yazar Çin mallarının dünya sıralamasındaki yükselişine ve payına işaret etmektedir. Yükselen üretim seviyesi güçlü ve zayıf yönleriyle beraber ele alınmaktadır. Örneğin Shambaugh, Çin’de GSMH’nin istenilen düzeye çıkamayışı, ülkenin uluslararası nüfuzunun yeterli düzeyde olmayışı, hibe ve yardım konusundaki eksiklikler üzerinde durmaktadır. Bu bölümde ticaret, enerji, yatırım ve yardım konularını inceleyen yazara göre; Çin iktisadi açıdan süper güç olup dünyanın en büyük ikinci ekonomisidir. Ancak ülke ekonomisinin hâlâ değer zincirinde yukarı tırmanma, istihdam sürdürme gibi sorunlarla da karşı karşıya olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Kültürel varlık, var oluşun ilk anlarından itibaren hayatta kalmanın, kendini ispatlamanın ve egemen olmanın en önemli faktörlerinden birisi olmuştur. Shambaugh, bu önemli temaya altıncı bölümde “Çin’in Küresel Kültürel Varlığı” başlığında yer vermektedir. Yazara göre, kendine münhasır bir kültür alanı içinde olan Çin’in yumuşak gücü küçük olup hiç yok değildir. Ancak kültürel alanda açık olan medya organlarının varlığının yanı sıra gazete gibi basılı medya

organlarının hâlâ bir dizi engellemeler ile karşı karşıya olduğu, erişim engelini bulduğu bilinen bir realitedir. Yazar bu bölümde Çin'deki kitap sektörünün büyüklüğünden bahsetmekte fakat bunun tekel zinciri hâkimiyetinde olduğunu belirterek sansürün etkinliğinin devam ettiğine detaylı bir şekilde yer vermektedir. Diğer yandan dünya turizmine büyük paralar kazandıran Çin'in aynı geliri kendi ülkesine kazandıramayışını imaj eksikliğine bağlamaktadır.

“Küresel Güvenlik Alanındaki Varlığı” başlıklı yedinci bölüm; Çin'in ittifaklar kurma, ülke dışında üsler edinme/yurt dışına asker gönderme, küresel güç yansıtma yetenekleri oluşturma, donanmasını uluslararası sularda yüzdürme ve çatışmalara katılma gibi kendi varlığını kanıtlama çabalarını incelemektedir. Yazara göre; henüz küreselleşmeyen Asya Pasifik ile sınırlı kalmış bir güvenlik yapısından söz etmek gerekmektedir. Kitapta Çin'in askerî kabiliyetlerinin dününü ve bugününü kısa bir özet halinde sunan Shambaugh; kara, hava, deniz ve uzay kabiliyetleri, siber güçleri alt başlıklar halinde inceleyip Çin'in gelecekteki rolünden bahsetmektedir.

Son bölüm olan “Küreselleşmiş Bir Çin'le Baş Etmek” incelendiğinde yine tarihsel arka plana değinildiği görülmektedir. Geçmişin, geleceği şekillendirmede etkisinin büyük olduğunu vurgulayan yazar, Çin'in dünya lideri olabilmek için yapması gerekenleri yeterince yapamadığı iddiasını ortaya atmaktadır. Shambaugh, Çin'in “büyük güç” değil “kısmi güç” kapsamında değerlendirilmesinin daha sağlıklı olacağı görüşündedir.

Bu kitapta Çin üzerine birçok veri, gösterge, grafik ve alıntıya yer verilerek analiz yapılmış olması eserin orijinallliğini ve güvenilirliğini artırmaktadır. Kitabın sonunda sunulan geniş kaynakça, bu konuda araştırma yapacak bilim insanları ve öğrenciler için önemli bir kılavuz özelliği taşımaktadır. Tüm bu özellikleriyle kitap; batı-doğu dengesinde yükselen bir güç olan Çin hakkında tüm okurlara genel bir görünüm sunma misyonu üstlenmiştir.

TELİF HAKKI VE YAZAR SÖZLEŞMESİ

Makale Adı :

Yazar(lar) :

- a) Dergiye gönderilen makalenin yazar(lar)ın özgün çalışması olduğunu,
- b) İlgili yazarların bu çalışmaya bireysel olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını,
- c) Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını,
- d) Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını,
- e) Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dokümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini,
- f) Sunulan makale üzerinde editöryal inceleme ardından başlayan hakem süreci devam ederken süreci aksatmaya dayalı ve keyfi olarak makaleyi geri çekemeyeceğini,
- g) Sunulan makale üzerindeki mali haklarını, özellikle işleme, çoğaltma, temsil, basım, yayım, dağıtım ve internet yoluyla iletim de dâhil olmak üzere her türlü umuma iletim haklarını Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi'ne devretmeyi kabul ve taahhüt ederler.

Buna rağmen yazar(lar)ın veya varsa yazar(lar)ın işverenin

- a) Patent hakları,
- b) Yazar(lar)ın gelecekte kitaplarında veya diğer çalışmalarında makalenin tümünü ücret ödemeksizin kullanma hakkı,
- c) Makaleyi satmamak koşuluyla kendi amaçları için çoğaltma hakkı gibi fikri mülkiyet hakları saklıdır.

Bununla beraber yazar(lar) makaleyi çoğaltma, postayla veya elektronik yolla dağıtma hakkına sahiptir. Makalenin herhangi bir bölümünün başka bir yayında kullanılmasına Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi'nin yayımcı kuruluş olarak belirtilmesi ve Dergiye atıfta bulunulması şartıyla izin verilir. Atıf yapılırken Dergi Adı, Makale Adı, Yazar(lar)ın Adı, Soyadı, Cilt No, Sayı No ve Yıl verilmelidir.

Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslarca istenecek hak talebi veya açılacak davalarda Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi'nin hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazar(lar)a ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz. Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılırken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanılmadığını ve etik kurallara uygun hareket edildiğini taahhüt ederim/ederiz.

Telif Hakkı Devri Formu tüm yazarlarca imzalanarak (taratılıp veya resim jpg. vs olabilir) Dergi mail adresine iletilmelidir.

	<u>Yazar(lar)</u>	<u>İmza</u>	<u>Tarih</u>
1.	.....	.....	.....
2.	.....	.....	.....

** Yayına uygun görülmeyen makalelerin sözleşmesi geçersiz sayılacaktır.

COPYRIGHT AND AUTHOR CONTRACT

Title of the Article :

Author(s) :

- a) committed that the Works of the articles of the author(s) are authentic
- b) that related authors have joined the work individually and taken all responsibility for this work,
- c) that all authors have seen the final draft of the article and approved
- d) that the article has not been published anywhere or proposed to be published
- e) that the text in the article's forms and documents have not been violated the copy rights of the other people.
- f) that the article should not be withdrawn while the peer-review which starts with the editorial review is going on.
- g) the article's financial right, including processing, production, representation, distribution and online sending ones and public transmission rights have been assigned to The Journal of International Relations Studies.

Despite this, the author(s)' or if exists the employer of the author(s)

- a) Patent rights
- b) Right of use in the future books of the author(s) or other studies, all of the article without payment,
- c) under the condition of not selling the article, right of reproduction for their own purposes and all other intellectual property rights are reserved.

In addition to this, author(s) have the right to reproduction of the article distribution via email or online. It has been permitted to the entire article or part of it in case The Journal of International Relations Studies has been mentioned as the Publisher and referred to the journal. While citing, Title of the Journal, Article, Name of the Author(s), Issue, Volume and Date should be given.

I/we commit that in case the law suits due to the violation of copyright or the revendication The Journal of International Relations Studies has no responsibility; all responsibility belongs to the author(s). Besides, I/We commit that there is nothing criminal or illegal in the article, no item and method which are illegal are used and ethical rules are obeyed.

Copyright form should be signed by all authors (can be scanned or jpg. Format) and sent to the email of the journal.

	<u>Author(s)</u>	<u>Signature</u>	<u>Date</u>
1.	.....	.....	.....
2.	.....	.....	.....

**The contract of the article which is found in appropriate for publishing will be invalid.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÇALIŞMALARI DERĐİSİ
ETİK BEYAN FORMU

Çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğumu beyan ederim.

Çalışmanın Başlığı:

Yazarın Adı ve Soyadı:

Tarih:

İmza:

Birden fazla yazar olması durumunda her yazar ayrı bir form doldurmalıdır.

THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS STUDIES
ETHICAL DECLARATION FORM

I declare that all processes of the study is appropriate to the ethics of research and publication, and I obeyed ethical rules and scientific citation rules.

Title of the Study:

Name and Surname of the Author:

Date:

Signature:

In case there are more than one author, each one should fill in a separate form.

YAZIM KURALLARI

Dil:

- Uluslararası İlişkiler Çalışmaları dergisinde Türkçe ve İngilizce dillerinde yazılmış çalışmalar kabul edilmektedir. Türkçe yazılan makalelerde İngilizce özet, anahtar kelimeler ve genişletilmiş İngilizce özet, İngilizce yazılmış makalelerde Türkçe özet ve anahtar kelimeler bulunmalıdır.

Sayfa Yapısı:

- Yazılar üst, alt, sağ ve sol taraftan 3 cm. boşluk bırakılarak, 11 punto Times New Roman harf karakterleriyle, paragraf önce ve sonrasında 0 nk ve 1,25 satır aralık ölçüsü ile hazırlanmalıdır.
- Çalışmanın ana başlığı 12 punto ve tüm harfler büyük olacak şekilde, alt başlıklar ise 11 punto ve yalnızca ilk harfi büyük olacak şekilde hazırlanmalıdır.
- Paragraflar soldan 1 cm içeriden başlatılmalıdır.
- Yazar isimleri makale içerisinde belirtilmemeli, aşağıda verilen şablon üzerinden kapak sayfası hazırlanmalıdır.

İçerik:

- Makaleler en az 5000 ve en çok 8000 kelime, kitap inceleme ve eleştirileri 1500 kelime ile sınırlandırılmalıdır.
- Makalelerde yer alacak özet kısmı 250 kelime ile anahtar kelimeler 5 kelime ile sınırlandırılmalıdır.
- Genişletilmiş İngilizce özet 500 ile 700 kelime arasında olmalıdır.

Referans Yöntemi:

- Çalışmalarda metin içi referans sistemi (APA) ve kaynakçalarda APA 7 versiyonu kullanılmalıdır.

Şekil, Tablo ve Grafikler:

- Çalışmalar içerisinde yer alan tüm şekil, tablo ve grafikler numaralandırılmalı ve kaynağı belirtilmelidir.
- Tablolar, sayfa sınırları dışına taşmayacak şekilde, gerektiğinde Times New Roman 10 ve 11 puntolar kullanılarak sayfa içerisinde ortalanmalıdır.

Örn.:

Tablo.1

Kaynak:

AUTHOR GUIDELINES

Language:

- In The Journal of International Studies, Turkish and English works have been accepted. In Turkish articles, English abstract, keywords and extended abstract; in English articles, Turkish abstract and keywords should be included.

Page Structure:

- Papers should be prepared with 3 cm spaces at right and left margins, 11p Times New Roman with 0 nk before and after the paragraph and 1.25 space.
- The main title of the work should be prepared with 12p and all capital letters, as for subheads, 11p and only the initials will be capital letters.
- Paragraphs should be indented with 1 cm.
- The names of the authors should not be in the article, it should be prepared according to the template below.

Content:

- The articles should be limited to 5000 to 8000 words, book reviews and critics to 1500 words.
- In the articles, abstract should be limited to 250 words and keywords with 5.
- Extended English abstract should be between 500-700 words.

Citing Method:

- APA in the Works and APA7 should be used in the bibliography.

Figure, Charts and Graphs:

- All figures, charts and graphs in the work should be numbered and referenced.
- Charts should be centered in the page without overflowing by using Times New Roman 10-11p if necessary.

Example:

Table.1

Source:

**İKTİSADİ VE İDARİ
BİLİMLER FAKÜLTESİ**

Faculty of Economics
and Administrative Sciences